

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• XI. évfolyam • 2019 • 1. (39.) szám •

TARTALOM

ÉLETMŰ

- Kozma László: októbertvégi orgonák.
 Áprily Lajos költészete (I.) 3

IRODALOMTÖRTÉNET

- P. Buzogány Árpád: Bartalis János és a Vers 15
 Bertha Zoltán: „Bepörölni a létet az elmúlásért”.
 (Szilágyi Domokos lírájáról)..... 19

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉERT

- Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás —
 irodalmunk tükrében XXXVI. 31

MÚZSA ÉS LANT

- P. Buzogány Árpád versei 37
 Demeter Attila verse 38
 Kozma László: Erdélyi szonettek (V.) 39
 Hadnagy József versei 44
 Beke Sándor versei 46
 Brauch Magda prózája 47
 Kiss Székely Zoltán verse 51
 Albert-Lőrincz Márton versei 52
 Pálffy Tamás Szabolcs verse 54
 Ráduly János: Félperces történetek 55
 Elekes Ferenc versei 56
 Ráduly János: Haikuk 57
 Csontos Márta verse 58
 Bognár Stefánia verse 58
 Elekes Ferenc: A borjút nem adjuk el 59
 Márton Károly versei 61
 Csatáné Bartha Irénke verse 62

Szente B. Levente verse	62
Fülöp Kálmán versei	63
Regéczy Szabina Perle versei	64
Molnos Ferenc prózája	65
MŰZSÁK AJÁNDÉKA	
Regéczy Szabina Perle: Az ősz evangéliuma — két műfordító, Beke Sándor és Ráduly János „ajándéka”	66
Mikor pihen a század avagy a hetvenes-nyolcvanas évek legszebb román versei Beke Sándor tolmácsolásában	72
Beke Sándor, Fülöp Lajos és Ráduly János virágálma	76
KÖNYVEINK VILÁGA	
Brauch Magda — Regéczy Szabina Perle: Beke Sándor lírája recenziók tükrében	85
MARADANDÓ MŰVÉSZET	
P. Buzogány Árpád: Itt így élnek most az emberek	147
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Asztalos Enikő: Erdélyi néprajz marosszéki gyűjtésekben I. Népi lakberendezés a Nyárádmentén a XIX. század végétől napjainkig	149
KIADVÁNYAINK ELÉRHETŐSÉGEI A VILÁGHÁLÓN ...	171

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

- Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó •
- Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** •
- Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** •
- Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** •
- Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** • Gazdasági vezető: **Beke Klára** •
- Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 •
- Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, Str. Tamási Áron nr. 87. jud. Harghita, RO. •
- Honlap: www.erdelyigondolat.ro • E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu •
- Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó • Nyomda: Erdélyi Gondolat •
 - A megjelent írások nem tükrözik feltétlenül a szerkesztőség véleményét!
 - Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza •
 - A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen •
 - Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR •
 - Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban •
- A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette • Borítóterv: Beke Sándor-Olivér •
 - Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc •
- ISSN 2066 — 8929 •

Kozma László

Októbertvégi orgonák

Áprily Lajos költészete
(I.)

Áprily Lajos a magyar irodalomban

A következő tanulmányban Áprily Lajos költészetét elemezzük. A címmel azt szerettük volna kifejezni, hogy Áprily Lajos nem az a nosztalgizáló költő, akinek sokan lefestik: lírája határozott, kemény, ábrázolásmódja a katarzis felé hajló. Akár a Trianon utáni nagy erdélyi klasszikusok műveiben, tájképei is a megrendülést tükrözik, aktuális történelmi-politikai jelentőségük van, csakis erre a tájra jellemzők. Áprily Lajos sokszínűségének jelképe a költészetében ábrázolt madárvilág, a hangok, színek tarkasága. Józsa Miklós az *Erdélyi Toll* 2012. 4. számában közzétett tanulmányában az Ábel füstje kötet egyetlen ciklusában 26 madárnevet talált. Költészetének egészére jellemzők a madárportrék, melyeket a rímek, ritmusok, szóképek együttesével egyénít. A madarak kórusát kiegészítik a verseiben megdördülő viharok, a mennydörgés hegycsúcsokon végigzengő szólamai. Teljes zenekar, a fuvolától az orgonáig, kiegészítve az áradó szivárványszínek spektrumával. Színek és hangok, rímek és ritmusok hullámanak egymásba, földézve a Teremtés teljességét. Ezen a széles regiszteren tud kifejezni egyéni és történelmi sorsot, sugarat ragyogtatni a kisebbségi létben. Versválogatásunk nem lehet teljes: mindenki kiegészítheti saját kedvenceivel, az ösvényünk mellett felrebbenő, szivárványos további alkotásokkal.

A 20. század első évtizede a magyar költészet felvirágzásának, a ma már klasszikus modernnek fellépésének időszaka. Juhász Gyula (1883–1937), Babits Mihály (1883–1941), Kosztolányi Dezső (1885–1936), Tóth Árpád (1886–1928), a debreceni Oláh Gábor (1881–1942) az évtized első felében egyetemi diáktársak voltak. Ady Endre (1877–1919) első kötete 1899-ben jelent meg Debrecenben. 1906-ban pedig az *Új versek*, mely már eltéveszthetetlen hangon szólalt meg. Juhász Gyula költeményeinek nagyrészt a költő-szerkesztő, Kiss József lapja, *A Hét* ad otthont, itt jelenik meg 1912-ben irodalmunk egyik legszebb szerelmes verse, a *Milyen volt...* is. Nagyváradon 1908-ban és 1909-ben jelent meg a ma már irodalomtörténeti mérföldkőnek számító *A Holnap* antológia két kötete Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Dutka Ákos (1881–1972), Miklós Jutka (1886–1976), Emőd Tamás (1888–1938) verseivel. Babits Mihály első kötete 1909-ben jelent meg, 1913-ban pedig Dante-fordítása, a *Pokol*, az *Isteni Színjáték* első része; Dante Áprilynak is kedves költője közé tartozott. Kosztolányi De-

zsó első kötete, a *Négy fal között* 1907-ben jelent meg, *A szegény kisgyermek panasza* 1910-ben; az utóbbit Áprily Lajos legnagyobb verselményei közé sorolja. Mécs László (1895–1978) első kötete 1923-ban jelent meg (*Hajnali harangszó*), nagysikerű felolvasó körutakat tartott, ezekről beszélgetésünkör Tempfli József egykori nagyváradi püspök is beszámolt. *A kirándulás elmaradt* című költeménye gyerektörténetbe oldja történelmünket. Születési dátuma szerint Áprily Lajos (1887–1967) az 1908-ban induló *Nyugat* folyóirat nagy költő-nemzedékének kortársa. Első kötete azonban csak 34 éves korában, 1921-ben látott napvilágot. Korábban már publikált, kötetekben az 1910-es évekből származó verseket is találunk. A kötet formálódás sok tényezőtől, így az alkotó igényességétől, gondosságától, külső körülményektől is függhet. Mindenesetre, a megjelenés időpontja éppoly drámai, mint az Áprily-versek csattanói: egy évvel vagyunk a trianoni békediktátum aláírása után. A kötet csöndes címe, a *Falusi elégia* irodalmi hagyományok folytatását jelzi: a falu, mint a kultúra őrzőhelye, a megmaradás záloga mély, sokszor nyugtalanító témája már a századelő irodalmának is. Az irányzat később a népi írók falukutató mozgalmában, szociográfiáiban folytatódik, Illyés Gyula *Puszták népét* említjük. Rákosi Viktor (1860–1923) *Elnémult harangok* című alkotása (1903) belehasít a millenniumi ünnepségekbe, jelzi az erdélyi magyarság problémáit. Kozma Andor (1861–1933) *A karthagói harangok* című költeménye (1909) az 1848-as forradalom eszméit idézi. Harangok szólnak Nyirő József 1912-iki csíkmenasági újmiséjén is, de az ünneplő harangokat csakhamar félreverik, kirobban az első világháború. A kolozsvári születésű Szabó Dezső (1879–1945) expresszív hangú regénye, az *Elsodort falu* 1919-ben jelenik meg. Az író bátyja, Szabó Jenő Illyefalván volt református lelkész, a falu a regény modelljéül szolgált. Mikszáth Kálmán (1847–1910), Jókai Mór (1825–1904) képviselője volt a helységnek; Mikszáth írásaiban a székelv kivándorlás problémáit is érintette. A műemlékek renoválásáért, a régió gazdaságának föllendítéséért sokat tett a mai református püspök, Kató Béla, folytatva és kiteljesítve a falu szellemi örökségét. Néhány vonást kiemelve próbáltunk történelmi és kulturális háttérrel felvázolni, melynek ismeretében jobban megértjük a *monda tóba hullt harangja* jelképét Áprily *Vallomás* című versében, melyet Kuncz Aladárnak ajánlott. A deres réten, a szem-nem-legelte pázsiton meg kellett találni a rímek csilingelő hangját, elmúlt nevek zengését, kultúránk megtartó értékeit. Áprily sokhúrú, kemény és tiszta költészete, mint a Fogarasokban ragyogó tengerszemek, magába gyűjti a belészakadó patakok vizét, havas csúcsokat tükröz. Impresszionista, szimbolista, parnasszista: a századforduló irodalomtörténeti kategóriái megcsillannak műveiben, melyek azonban meghaladják a fogalmi besorolást. Az erdélyi költészet realizmusa ez, melyben a forrás, a patak, a gyurgyalag nem metafora, hanem valóságos helyszín, nem kitömött, hanem élő madár, őz, fácánkakas, a megszemélyesítés stilisztikai alakzatában a költő eggyé válik a természettel.

Az impériumváltás után az erdélyi írók baráti közösséget alkottak, melyet közös fellépésük is kifejezett. Az 1921-ben indult *Pásztortűz* és az 1928-ban indult *Erdélyi Helikon* folyóiratok szerkesztőinek sorában találjuk Reményik Sándort, Nyirő Józsefet, Dsida Jenőt, a hazatérő Kuncz Aladárt (1885–1931), aki indulásakor a *Nyugat* köréhez tartozott. A névsorban Áprily Lajos is szerepel, jelezve a költészet összetartó erejét, a *Pásztortűz* verseiknek is szimbóluma.

Az erdélyi írók jelképrendszere részben közös. A tájleírások, Nyirő József, Szabó Dezső expresszív képei a történelem alakulását is kifejezik. Mikor Firtos lova hátán elaludt a Gondviselés, az erdélyi táj is beleborzongott a veszteségbe, az irisórai szavas orgonaként hördült a ködbe. De szükség volt az életöröm megfogalmazására is, melyben a hóvíz könnyű hajót visz és a róna kedve dalol, a görög tavasz mégis legyőzi a perzsa Tél hadát. Áprily az 1923-ban megjelent kötetében, az *Esti párbeszéd*ben *Tetőn* című versét az építészként és íróként is ott-hont teremthető Kós Károlynak ajánlja, a zárószó: Erdély. A nagyenyedi Bethlen Kollégium fennállásának 300 éves évfordulóján, 1922-ben hangzott el *A fejedelelemhez* című költeménye; emléktábla tünteti föl, hogy 1909–1926 között a Kollégium tanára volt. *Az újrakezdés vakmerő reménye / legyőzte itt az ostromló halált, / s daccal vágott a mindig új jövőnek — / Fejedelem, a fundamentum állt!* A magyar irodalomnak korábban is megvoltak az erdélyi színei, a székely népbaladákat, a balladai sűrítés stilisztikai eszközeit külön is kiemeljük. Kényszerűen külön szakadva, ezek a színek jobban fölragyogtak, szivárványos sokféleséggel jelentek meg. Az erdélyi környezetre, az írók kapcsolatára, barátságára Áprilynak több versajánlása utal, ezekben Kós Károly, Kuncz Aladár neve is szerepel. Dsida Jenőről, Reményik Sándorról, Kós Károlyról írott tanulmányai-ban személyes találkozásairól, barátságukról vall. Tamási Áron *Lélekindulás* című kötetéről ő írta az első tanulmányt a kolozsvári *Ellenzék*ben. Az erdélyi irodalom ugyanakkor folytatója, kiteljesítője a klasszikus hagyományoknak. Katona Józsefről írott verse, a *Magányos aktor Kecskeméten* a drámaíró sorsát erdélyi szimbólummal, az égő fenyővel kapcsolja össze, mely úgy gyúl ki és hamvad el, akár a lármafák a hegytetőn. Tanulmányaiban Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady művészetét elemzi, kifejezve kapcsolódását a költészeti, eszmei hagyományokhoz. Számára az irodalom lelki találkozások története, modernsége így lehet összegző.

A történelmi események háttérével érthetjük meg, hogy az erdélyi irodalomban összekapcsolódik művészetesztétika és történelemfilozófia, sorsfelfogás. Áprily Lajos *Ha megkérdeznéd...* című négysorosában írja: *Ismertem Krisztust s ismertem Anankét.* A görög tragédiák sorsistenének kérlelhetetlenségét a kegyelem oldja, mely a szenvedést a műalkotás katarzisában fordítja győzelemre. Az első világháború szenvedései Reményik Sándor, a költőbarát (1890–1941) Végvári-verseiben jajdultak föl. Emberi és költői helytállásra egyaránt szükség volt ekkor: megtalálni a békességet, de nem földadni önmagunkat.

A trianoni veszteséget valamennyi magyar költő megénekelte — a második világháború után e műveik nagy részét Magyarországon is cenzúra sújtotta. Áprily tagja a nagy költő-triásznak, a sokhangú erdélyi költészetben Reményik Sándorral és a székelyudvarhelyi Tompa Lászlóval szoktuk együtt említeni őket. Reményik nagy versei a megmaradás programja: *Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát.* Ennek a felhívásnak a jelentőségét az erdélyi egyház, Márton Áron helytállása mutatja. Tompa László (1883–1964), az *Erdélyi Helikon* költőjének verseit szintén jellemzi az expresszív, sorsot sűrítő tájleírás és a valóság elemeit ötvöző realizmus. *Erdélyi télben* című versét, akárcsak Áprily a *Tavasza* című alkotását, N. Tessitori Nóra szavalóművésznak ajánlotta: *Mily szomorú súllyal nyomja a tél a földet... / Terhét a fák is görnyedve nyögik. // A házak szinte megrokkannak alatta, / De azért csak állnak és várják a ta-*

vaszt. *Minek ma a vers* című költeményében írja: *De az harsogjon, törvény is legyen! / Ahogy Ő szólt a Sinai hegyen.* Mert a költészet küldetés, a történelem viharaiiban különösen az. *Lófüröszítés* című, sokat szavalt költeményében a hétköznapi helytállást dicséri: *Aron nem hagyja magát!* — ahogy Tamási Áron *Abele* is kitart a Hargitán. Áprily Lajos verseiből a bibliai Ábel füstje száll az ég felé. Hegytetőn gyűjtva, hamarabb odaér.

Áprily Lajos verseinek zeneisége kínálja a párhuzamot Dsida Jenő (1907–1938) költészetével. Dsida *Tóparti könyörgés* címmel összeállított kötetéhez ő írt előszót, melyben, mint mindig, ha költő méltat verseket, saját költészetének egyes vonásairól is képet kapunk. „Rendkívüli szuggesztibilitással indult, feltűnő formai alkalmazkodni tudással és hajlékonysággal, nemcsak „versus erat” amit leírt, hanem mindig muzsika is. Voltunk, akik kolozsvári első éveiben a virtuozitástól féltettük. Kinőtte ezt a veszedelmet, mert abszolút harmóniaérzékelével aránylag korán meg tudta valósítani azt, ami minden igazi költői alkotás feltétele: a tartalom és a forma teljes egyensúlyát.” Az Áprily-vers mindig egyedi, sohasem öncélú bravúr, megpillanthatjuk benne a gondolat pisztrángvillanását.

Áprily a költői pálya betöltése mellett komoly társadalmi szerepeket vállalt. Tanárként 1909-től Nagyenyeden a Bethlen Kollégium intézményeiben, majd 1926-tól Kolozsváron a református Kollégiumban, Budapestre költözése után 1929-től a Lónyai utcai református gimnáziumban, majd 1934-től 1943-as nyugdíjazásáig a Baár-Madas Leánynevelő Intézet igazgatójaként tanári hivatást töltött be, lelket és egyéniséget nevelt.

Tevékenykedett folyóirat-szerkesztőként is, a *Pásztortűznek*, az *Erdélyi Heli-konnak*, majd, Magyarországra költözése után, a *Protestáns Szemlének* volt a szerkesztője.

Műfordítói tevékenységéről külön tanulmányban kellene szólnunk. Írtunk arról, hogy a századelő nagy költő-generációjának tagja; ez a műfordítások szempontjából is igaz, hiszen Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád szintén jelentős műfordítói tevékenységet fejtett ki, ez mutatja tájékozottságukat a világlírában, a modern és klasszikus irányzatok ismeretét, a költői formák alkotó átélését. Áprily Lajos a hozzá közelálló alkotók műveiben éppoly otthonossággal mozog, mint erdei sétáin; a méltatások kiemelik fordításainak pontosságát, eredetiségét, nyelvének sokszínűségét. Műfordításainak formavilága kiegészíti a saját versekét, próza fordításai is jelentősek. Több nyelvből fordított, románból például közel száz verset ültetett át magyarra — írja Domokos Mátyás. A nagy orosz klasszikusok, Gogol, Turgenyev fordításai arra hívják fel figyelmünket, hogy prózájának és versnek közös a zenéje, ritmusa. Puskin *Anyeginjének* női főszereplője, Tatjana neki is szerelme, a költő munkásságáról, a fordítás nehézségeiről külön tanulmányt írt, ez saját verseinek keletkezésébe is betekintést enged: „Általában a természetleíró, évszak-és tájhangulatú versszakokat fordítottam a legfrissebb műfordítói ajzottsággal. (Igényesebb, régi, de kissé avuló szóval ihletnek is lehet nevezni ezt az ajzottságot). Volt olyan napom, melynek estéjén négy, sőt egy alkalommal öt elkészült versszakra tekintettem vissza (Tatjana álma, ötödik fejezet), s volt olyan versszak, melynek formai megoldása több napi munkát adott. Ennyi ideig hordtam magamban íróasztal mellett, erdei sétán, esti lefekvéskor, és hajnali ébredéskor, Visegrádon, Budapesten, villamoson. A

legjobb megoldásokat a hajnali ébredéseknek köszönhetem.” (*Álom egy könyvtárról*, 354. l.) Hallgassunk csak bele az Anyeginbe: *Különös őszünk volt: sokáig / Készt a tél, az altató. / Várta a föld, várt januárig, / S harmadnap éjjel jött a hó. / Tatjana korán kelt s kinézett, / Fehér az udvar, s hó tetézt / Virágágyást, épületet, / Palánkot, sövényeket. / Ablakát finom jég himezte, / Ezüstös-pelyhes künn a gally, / Az udvaron víg szarkaraj, / Az ormokat beszőnyegezte / A szikrázó, hideg lepel / Minden fehér, távol, közel* (5. fejezet). A puskinsi strófa magyarul is könnyedén gördül, a szóösszetételek, az igehasználat saját verseinek világát is fölidézi: ezüstös-pelyhes, beszőnyegezte.

Több jelentős román költőnek is fordítója. Lucian Blaga kifejezőkészségét a *lírai intenzitás* kifejezéssel jellemzi — ez saját verseire is igaz. Eminescu, Arghezi, Macedonski verseiben költői palettájának rokonszínei is megcsillannak. Cín Jen kínai költőnő versei pszichológiai mélységükkel ragadják meg, bennük történelem és személyes sors fejeződik ki. Walter von der Vogelweide, a „madáretető régi poéta” ritmusai a róla szóló költeményébe is áthullámszanak.

A századelő nagy alkotóival műfaji sokszínűsége is összekapcsolja: költészet, próza, dráma, műfordítás, irodalomtörténeti, esztétikai tanulmányok, kritikák. Pedagógiai tanulmányútjáról készült naplója módszertani, szakmai értékei mellett emberszemléletét is jellemzi.

Áprily Lajos költészetének motívumrendszere

A láthatatlan írás

Áprily Lajos erdélyi költő: erdélyisége meghatározza szemléletmódját, gondolkodását. Erdélyi költő függetlenül tértől és időtől, hiszen 1929-es Budapestre költözése után is az maradt. Visegrád, Szentgyörgypusztá az erdélyi hegyekre emlékezteti, a gyurgyalagok a Maros-vidék üzenetét hozzák, erdei sétáiból erdélyi verseket hoz. Római írvonalon áll, ami a magyar kultúra és történelem öröklését jelenti, országa a népek testvériségében a történelmi Magyarország keleti határáig terjed. De mit is jelent Erdély, erdélyiség, transzszilvanizmus? Elemezhetjük földrajzi, történelmi, esztétikai szempontból: több mindegyiknél. Mint ahogy Áprily Lajos költészete is több annál, semhogy elégikus, fájdalmas hangvételű költőként határozhatnánk meg. Verseiben a *szabad vihar* indul portyázni, az *októbervégi orgonák* hangja dörög meg. Az ábrázolt történelmi szereplők, művészek a sorssal és a végzettel szállnak szembe, Oidipusz király, Beethoven, Marcus Aurelius, Bethlen Gábor, Kós Károly lép elénk, Aletta van der Maet szerelme bűvöl. A sorsfilozófiát áthatja a töretlen hit, a költőnek a szelíd Krisztus is beszélgetőtársa. Ebben a hazában a költő otthon van, ez nem szelíd merengés vagy nosztalgia, hanem történelem, hit és kultúra bizonyossága, a legnagyobb, a hétköznapi helytállás keménysége.

A láthatatlan írás című verse több a szavaknál, a csendet is magában foglalja: „*Hull künn a köd / s a színeket kioltja, / csak egy marad: / a kúpos erdő kék-fekete foltja. / Ülök magam / tompán a téli ködben, / s zord vonalad / az*

erdőn túl ma is szemembe döbben.” A költemény nem nevezi meg Erdélyt, de az *erdőn túl* ismétlődő kifejezésben körülírja, hiszen a magyar kifejezés Transzszilvániát jelenti. A fogalom meghatározása maga a költemény. A jambikus forma egyszerre szabályos és szabálytalan: a félrím képletében a rímelő sorok eltérő szótagszámúak: 4/7/4/11. Erdély mindenben ott van, ő „*a Hang, a Hívás, / szívó Delej / s szemembe sajgó Láthatatlan Írás.*” Nem csupán a táj, a sziklák, hanem az emberi történelem is, hiszen a kettő szétválaszthatatlan: „*Te megmaradsz: / morajos szikla-ország, / történelem, / lelkemen-túli, zord kívülvalóság.*” A kívülvalóság fensége nem idegenséget jelent, hanem olyan értéket, mely önmagában is megáll, melyből az itt élők részesedni tudnak: „*S mégis: velem / egy-test vagy, mint a titkom. / Nincs messzeség, / nincs vád, mely életemtől elszakítson.*” A versformában, a rövidebb és hosszabb sorok váltakozásában érdekes gondolatritmus valósul meg: a rövidebb sorokban szereplő fogalmakat a hosszabb második sorok bontják ki. A jambikus és trochaikus zárások váltakozása feszültséget fejez ki, melyet a négysoros egységekben a megszaladó hosszabb negyedik sorok oldanak, kifejezve a nyugtalanságot. A szótagképlet: 4/7/4/11, a rímképlet félrím. A költemény drámai dikció, hitvallás és vallomás. A tegező megszólítás, a megszemélyesítés a költő szülőföld iránti érzelmeit fejezi ki. Az erdélyi táj kulcsszavai: kút, patak, vadméhek, nárciszok, harangok zenéje, fellegek és viharok az Erdéllyel egygyé vált lélek mélységeit és magasságait festik. „*S a nagy moraj, / nem tudom, hegycsuszamlás? / Fellegrobaj? / Fadöntés? Lélekomlás?*” A négyszeres kérdés összekapcsolja a lelki és a természeti jelenségeket: Erdély és a sorsunk egy. A kérdés erősebb, mint a felkiáltás, maga a válasz, mely egyesíti a vers párhuzamait. A zárósor formai szempontból is csatánót: a négysoros egység utolsó sora az addig megszokott 11-es sor helyett hét szótagú.

Március című verse az életmű ismeretében összefoglalás. Felidézi a gyermekkori, diákkori kirándulásokat, a parajdi, kolozsvári diákeveket. A tanár is gyakran vitte diákjait kirándulni, a mostani erdei iskolák sokszínű szemléletével mutatva be az erdők világát, idézve növények, madarak latin nevét, melyek csengése költészetének is része. Ezek a kirándulások folytatódnak a mai parajdi és visegrádi testvériskolák kapcsolataiban, a parajdi Áprily-kút vize csengve szalad a visegrádi Áprily-völgybe. „*A nap tüze, látod, / a fürge diákot / a hegyre kicsalta: a csúcsra kiállt. / Csengve, nevetve / kibuggyan a kedve / s egy ős evoét a fénybe kiált.*” A költemény formájában is visszaadja a tavaszi hóolvadást, a vizek áradását, a kirándulók jókedvét. A hegyek forrása és a fürge diák szíve egy ritmusra dobban, mely a görög jókedvet idézi. Az evoé a Dionüszosz ünnepein hallatott örömkialtás. Az első sor megszólítás, mintha nekünk, olvasóknak is szólna, induljunk együtt a tavaszi kirándulásra. A verset közösségi élménnyé teszi, hiszen ebben az áradásban nem lehet egyedül maradni. Ember és természet egy, a dolgok éppen most történnek, a némaságból kibuzognak a vizek, a cinke daktilusokra zendít — a kettőspont metaforát sűrít, a kép megszemélyesítés, egy görög énekes fakad itt dalra. A hó *hökken*, az ige fizikai folyamatot is kifejez, többféle jelentést idéz, humoros stílusértékű.

A versforma görög daktilusi zengés, az ütemelnevezés maga is része a költeménynek, gyakorlati esztétika, nem könyvélmény. Az időmértékes ritmusra

több helyen rámintázható a hangsúlyos is. A vers négy hatsoros strófából áll, az időmértékes sorokat a költő összerímelteti, a képlet: *aabccb*. A sorok szótagszáma szabályosan váltakozik. A rímelő sorok egyforma hosszúságúak, a négy versszak rímelésének, ütemezésének és szótagszámának képlete azonos, tekinthetjük speciális strófa-képletnek, a sorok következetesen szerveződnek nagyobb egységbe. Az 1-2 és 4-5 sorok két-két ütemből állnak, a 3. és 6. sorok négy ütemből. A rövidebb és hosszabb sorok egymással rímelenek. A rövidebb összecsengések aztán a hosszabb sor ritmusában egyesülnek, az utolsó versszakban a fürge patakok a lomha Marosba érkeznek: „*Barna patakja / napra kacagva / a lomha Marosba csengve siet.*”

A zene nem egyhangú, az első versszak első két sora és a negyedik versszak harmadik sora egy szótaggal hosszabb, a névelők ütemelőzőnek tekinthetők: mintha ekkor indulna meg a hóolvadás, a Maros pedig csakugyan lomhább, a forma és a jelző ismét megcsillantja a humort. Mintha a tavaszi zsongásban a hosszabb sorok két, egymással is rímelő rövidre törtek volna.

A verszenét további rejtettebb megfelelések erősítik. A *barka* — *kitakarta* érdekes hangkombináció, hangátvetésnek is tekinthető: „*Selymit a barka / már kitakarta, / sárga virágját bontja a som.*” A költemény jellemzői az alliterációk, a tavaszi áradásban minden összecseng. Az 1. versszak 3-4. sorában a *cs* alliterációja hangutánzó; a *kibuggyan* a diák kedvére és a patakra egyaránt vonatkozik, a jelentések összefűznek embert és természetet. A 3. versszakban az *s* alliterációja színt és pataksuhogást kapcsol össze, sajátos színesztézia; a szakasz zárósorában valamennyi szó alliterál, erősítve a hangulatfestő *hökken* összetett jelentését: „*s hőkken a hó a hideg havason.*”

A 4. versszak első két sora teljes egészében rímel: „*Barna patakja / napra kacagva*”. A *bontja a som* — *havason* mozaikríme és sűrítése mintha a lassú olvadást érzékeltetné. A 2. versszak 4-5. sorában a *c* — *sz* finom alliterációi a cinke énekét festik. Az 1. versszak utolsó sorában a *fénybe kiált* színesztézia, hang és ragyogás kapcsolódik egybe. Az utolsó versszakban a *zeng* ismétléseiben az egész hegyoldalt elborítják a meginduló patakok, melyek a szívdobogásban csendülnek vissza. A színek impresszionista sokszínűséggel buzognak: a cinke *szénfejú*, a som virágja *sárga*, a patak *barna*. A *sárgával* a barka *selyme* alliterál, a színeket szinte tapintjuk.

A 2. versszak 3. sora a műalkotás születése: „néma kutakban a víz kibuzog”. Hasonló gondolatot fogalmaz meg *Hol járt a dal* című versében is: *Kutak titkát ki fejtí meg?* Mennyire bonyolult és mégis természetes a ritmusképlete ennek a spontánnak tűnő költeménynek: a kipattanó ritmusnak benne kellett élnie a költő lelkében. Még egy hasonló ritmusú verse van, melynek címe: *Tavaszdodik, I.* Az utóbbit N. Tessitori Nóra szavalóművésznak ajánlotta, akihez egyébként Juhász Gyula is írt verset. A költő a menyének, Jancsó Adrienne előadóművésznak is ajánlott verset. E költeményei az előadókat is jellemzik, hiszen az előadás maga is megvalósult versritmus.

„A *Március* című versnek előzménye van a kötetemben, a *Tavaszdodik*. Ennek a versnek az érzéstartalma eredetileg négy strófába ömlött, de úgy éreztem, hogy a zsenge tavaszi hangulat érzékeltetésére sok a négy versszak, több a három, s kihagytam egy strófát. De a kihagyott sorok nem törődtek bele az eltüntetésbe, a következő strófatársukkal így született meg a *Március*. Verseim közül

ezt zenésítették meg a legtöbben.” (Áprily Lajos: *Álom a vár alatt*. In: *Álom egy könyvtárról*. 30. l.) A verset a költő lelkében élő ritmus hozza létre, egyszerre spontán és alkalmazza eredetien a klasszikus formákat.

Sokáig azonban nem időzhetünk a hegycsúcson: vihar közeledik. Megzendülnek *A völgybe vissza* című versének ritmusai: „*Felhő-toronyból tompa kürt ri-vall: / portyázni készül a szabad vihar.*” Ebben a versben is megvalósul a párbeszéd, most maga a vihar szólal meg. A költő nemcsak menekülő kiránduló: azonosul a viharral is, akit megszemélyesít, megjelenít. A forma dinamikus, párbeszédbe, cselekménybe oldva fejezi ki az érzelmeket. A klasszikus kultúrát idézi a *ballista*, a görög—római hajítófegyver, melyre a költőnek a visegrádi római őrvonalon is szüksége lesz. Figyeljünk a dinamikus, sűrítő szóösszetételekre: *felhő-toronyból, felleghídja, Felleg-vár, mennykővet*. A 4. strófában reduplikáció nyomatékosítja a fenséges Zivatar parancsát: „*Urunk: a Zivatar üzent ve-lem, / azt üzeni: övé a végtelen.*” A dinamikus kifejezések a vihar tombolását festik. A jelenetben mégis van valami feloldó, valami meseszerű, mondaszerű: a verset áthatja a haza, a föld szeretete. A forma kétsoros, páros rímű, kemény jambusi tízes, ez illik a zivatar megdördülő hangjához. A zárószakasz első sorában a menekülést rövid mondatok és az *f* alliterációja érzékelteti: „*Féltünk. Futottunk. Fent a vak vihar / mennykővet szórt ballistáival.*”

A gyermekkori emlékek és ritmusok végigcsengenek Áprily Lajos költészetén. Mikor 1941-ben visszatért Parajdra, együtt zendült meg addigi élete és a gyermekkor.

„Ott jártunk Lőrincsel, egykori farkasúzó barátommal, Rapsonné »tartományában«, s jóleső emlékezéseinkben vissza-visszatekintettünk a több évtizedes múltra. A várnak nevezett szikla mögöttünk emelkedett. (*Ma errefelé Áprily Lajos kútját is felkereshetjük.*) Valamikor hittem abban a várban, kincseiben, melyek felett, a falu embereinek hite szerint, lángok csaptak ki a földből az esztendő egyik éjszakáján. A nép képzeletében színes mondát szótt köréje s a vár aszszonya köré, aki az ördöggel építtetett kocsut a sziklákon magának. Mitikus terület volt ez gyermeklábam számára, katlana zárt birodalom, ahol titoktermő a föld, különös illatú a virág, s beszédesebb a patakok suttogása. Ma is tisztán érzem: képzeletem legelső sugallatait Rapsonné erdejének és várának köszönhetem.” (Áprily Lajos: *Álom a vár alatt*. In: *Álom a vár alatt*, 29. l.) A kötet cím egyik versének is a címe.

Álom a vár alatt című versének alapja Rapsonné mondája, mely nemcsak az idő múlásáról, gyermekkoráról szól, hanem történelmünkről is, arról az útról, melyet elpusztítottak az ördögök. A vers dinamikus szerkezetében többféle párbeszéd hangzik föl: a *kis turistát* megszólítva a költő a régi kirándulást idézi. Ezután Rapsonné szólítja meg őt álmában, a költő a vers csattanójában válaszol. Végül, a vers harmadik személyű elbeszélése az olvasóhoz fordul. A 9/8-as jambusi periódusok négysoronként alkotnak keresztrímet. A tiszta rímek könnyedén vegyülnek az asszonáncokkal, a forma is cseng-bong, akár a mondák harangszava, gíngalang és kolompszó, az emlékek csengése végigzeng a versen: „*Hová repült a várba hangzó, / templomba hívó gíngalang? / Most hogyha csendül halk harangszó, / jól ismerem: csak sírharang.*” A rímelést változatos allite-

rációk egészítik ki: a 3. versszak első nyolc során például a *k* kondul végig. A *kolomp csengett, patak szaladt* halkabb csengésekkel egészíti ki a harangszó mélyebb szavát. A szóösszetételek sűrítik a tartalmat, megtaláljuk a jellegzetes melléknévi igeneves szóképzéseket is: *selyem-kötélen, gyémánt-batáron, sátán-úton, szélhajtotta, sírharang, habverte, kéz-árnyalta*. A „tied a legszebb *táltosom...*” A „*táltos lovon, gyémánt-batáron*” reduplikáció, a *vár a városom* költői szófejtés. A *régi nyáron – légi álom* ríme érdekes mássalhangzócseré és szójáték. A 3. versszak 1-2. sorában határozó- és értelmezőhalmozás érzékelteti az emlékek áradását: „*Harangszó csendült, messze, mélyen, / sötét hullámú, vontatott,*” A felsorolások az egymás mellé állítással metaforákat sűrítene: „*repültünk, mint a könnyű álom / s a szélhajtotta fellegek;*” Az egymás mellé állított fogalmakra azonos igék vonatkoznak, melyek jelentésüket is közelebb hozzák: „*Régi vasárnap, régi nyáron / patak s idő hová szaladt?*”

A jelentésbővítő ismétlés eszközével is találkozunk: „Kutatom kéz-árnyalta szemmel / s a szemem köddel lesz tele — / fölötte átcsapott a *tenger, / tajtékos évek tengere.*”

A következő alakzat reduplikáció, az eltérő toldalékolás a gondolat továbblépését szolgálja: „*Kutatom kéz-árnyalta szemmel / s a szemem köddel lesz tele — Az elálméklodva — álméklodó* tőismétléssel fejezi ki a párhuzamot, ugyanígy a *hová repült* anaforikus ismétlése. A stilisztikai eszközök éppoly bőségesek, mint Rapsonné kincse.

Wagner a Rajna kincsében talált költői gazdagságot, Áprily Lajos **Ének a Küküllőhöz** című költeményében fedezi föl a Küküllő, a gyermekkor és a versritmus hasonlóságát: „*Újra hallgatlak, gyönyörű Küküllő, / gyermekéveim suhogó zenéje. / Meg ne lásd árnyékom, a bús kísért: / ötvenöt évem.*”

„Gyermekkor falum erdeiben jártam sok-sok évvel fiatalságom elmúlása után. Kedves emlékü folyó, a Küküllő kísért utamon. »Drága Küküllő« — mondogattam a viszontlátástól meghatódva magamban. S ez az adoniszi sor magyor lett: szapphói strófát hozott magával, s a szapphói versszakokból felépült a vers: **Ének a Küküllőhöz**. Egyetlen ilyen formájú versem.” (Áprily Lajos: *A versírásról*. In: *Álom egy könyvtárról*. 285. l.) Az önvallomás jelzi, hogy Áprily formái egyediek, a tartalommal együtt jönnek létre, úgy fakadnak föl, mint a forrás a sziklából. A *magor* azt a kifejezést, szót, ritmust jelenti, melyből a költemény megszületik, amely köré kikristályosodik a vers. A gyermekkor alliterációk és metaforák bőségében remeg föl a víz tükrén: „*Hányszor elcsalt gondba merült anyámtól / sok sűgód s lengéd csodaszép lakója: / pettyezett pisztráng, halaid remekje, / víz leopárdja.*” Fölfedezi, hogy a *vízirigókat* kifejezés az adoniszi strófa zárósora: a múlt költészetté, így jelenvalóvá lesz. Ezek a ritmusok túlzengik a tengerárt és a város zaját: „*Tenger árját túlsuhogó morajjal / városokból vissza, vízem, te hívtál, zsibbadó lelkembe te záporoztad: / fuss Budapestről. A háború gondja elhalkul, a murvaszagú mezőkről Krisztus int. „Isten is jobban szeret itt. A hangja / dobban olykor egyet a mély vizekben. / Azt dobbantja, szebb nekem itt az élet / s szebb a halál is.*”

Parajd, 1897 című versében az üllő csengése váltja a patakritmust: vagy nem is váltja, hiszen a rímekben összecsendülnek: „*Rózsikáéknál mindíg cseng*

az üllő. / A titokzatos, néma temető / játszóhelyem. / Rengetegekből suhog a Küküllő.” A változó hosszúságú sorok, a rímek és a rímtelenség variációi az emlékezés folyamatát festik.

A **Parajdi forrásvizek** című négysorosa az elragadtatást sűríti: „*Én vagyok itt a friss forrásvizek / Hűtlenkedő, havasi Don Juanja.* Az alliteráció párhuzamos duplázása a forrásvizek hűsét is érzékelteti.

„Negyven évvel ezelőtt hagytam el a falut, s viharos függetlenségre született lelkem azóta alig élte a maga életét. A gyermekkorom csodálatos egész, szigete minden szépének és minden jónak. Amit azóta műveltem, olykor az egyéniségem játéka volt, de legtöbbször a kényszerűséggel viaskodó lelkem meghódolása. Túl a családi életen, a sorsom malomkövekkel morzsoló kenyérharcán, túl a szerkesztői évek inspirációgyilkos robotján s az irodalmi szereplések hiú pódiumán, megkeresni a magam életét, pár évet élni még zavar és undorodás nélkül – hazajöttem.” (Áprily Lajos: *Parajdi nosztalgia*. In: Álom egy könyvtárról. 16.l.) Parajdon 1941-ben vásárolt egy boronaházat, melyet felújított. További terveit az újabb impériumváltozás megghiúsította. Parajdi tartózkodását több helyen jelöli emléktábla: igazi emlékműve az Áprily kútja, hiszen a források verseinek gyakori szereplői.

Antik versformában kevés alkotása született. Érdekes, hogy a zártabbnak, feszesebbnek gondolt formával lágyabb, oldottabb hangulatokat fejez ki. **Halk suhogás** című, aszklepiadészi strófában írt költeménye csupa sejtetem: „Csendes, langyos eső suttog az ablakon, / lengő ághegyeken penget a cinke már, / túlról hótalanul néz le a hosszú hát / s jég nem zajlik a Kis-Dunán... Hívj, hívj, halk suhogás. / Vártalak, indulok. / Kedves permeteged mossza meg arcomat.”

A költemény rímtelen, de több belső összecsengést találunk. Ilyenek természetesen a betűrímek, a mássalhangzó-alliterációk: *hótalanul — hosszú; lelke lebeg*; a *h* alliterációja az egész költeményen végighúzódik. A *lengő — penget* szavak középső hangsora közös, az összecsengés hangutánzó. A 2. versszak *h* alliterációi a búcsúzás sejtelme, mellyel a záró sor finom ellentétben áll: „*Hetvenhét tavaszom lelke lebeg körül, / hogyha hűsödet érzem.*” De éppen ez jelzi, hogy itt élet-elmúlás nagy katarziséjáról van szó: „— *Szép tavaszt hozok. Ember, élj!*”

A Benkő Gyulának ajánlott **Pisztrángok kara** a természet finom megfigyeléseinek költői összegzése. A pisztrángok hazája a patakér, oda igyekeznek vissza a sík folyóból, ahová a *vak zivatar* sodorta le őket. A történelmi áthallás világos, úrrá kell lennünk a sors önkényén. A felvillanó képek az erdőjáró horgász finom, apró megfigyelései: a vízbe *finom fenyőtű permetez*, az *f* alliterációjának hangutánzása még az alig hallható zajt is érzékelteti; a napsütés *foltos*, a kőre a meginduló szélben *málna és áfonya* perdül — zajlanak az erdő történései. „*Azóta minden éjjel úszunk: / futunk a tikkadás elől, / havasra fel, hol mély az erdő / s forrás-ízű a patak-öl.*”

A szabad erdő iránti vágy hördül fel **Az irisórai szarvas** hangjában is. A háziállattá lett vad mégsem feledte valódi hazáját: „*S akkor: párárt zihált remegve szája, / idegen lett palánkossalthona, / idegen lett testvére, mostohája — / s a*

ködbe hördült, mint az orgona.” Áprily Lajos első kötete, a *Falusi elégia* 1921-ben jelent meg, benne a fenti verssel. A magány, az elszakítottság ekkor már nem csupán a fiatalkori és felnőttkori álmok és beteljesületlenségek ellentéte: történelmi sorsunk is. Az elégia azonban mégsem csak elégia: *mély felhő-torok* rivall, a szarvas *ködbe hördül, mint az orgona* — ez már a tragédiák hangütése. A költemény kezdőszava egyetlen igéből álló mondat: „*Virradt. A fákra egyre csendesebben / rivallt alá a mély felhő-torok.*” Az első két versszak tőmondatokban beszél el a szarvasborjú sorsát, a jövőjét meghatározó alkut. A megmérhetetlen értéknek, a borjú szabadságának *ára* van — a csordapásztorok itt másfélék, mint az Újszövetségben. A költemény negatív festés: a versben az elveszített sors is megjelenik, akárcsak *A fák* című költemény gyümölcsvesztésében a gyümölcsfák rengetege. A tovafuló erecske, a forrás kristálytükre, melyben a szarvas agancsa tükröződhetne: mind-mind veszteség. A csattanó a ködbe hördülő sejtelen, az orgonahang. A tragédiát és a sorssal való mégis-azonosulást a zene és a költészet fejezi ki, metaforába sűrítve az elmondhatatlant. A költemény kilenc négysoros, keresztrímű strófából áll, melyeket 11/10-es jambikus periódusok alkotnak. Az összetett szavak e versben is drámaiságot sűrítene: *felhő-torok, boróka-rengetegben, zuzmószakállú, ősmagányt, napverte, kristálytükrében, vadász-szívekbe, nyárutón, ködruhás, szarvasbőgés*. A megszokottabb összetételeken kívül újszerű kifejezésekkel is találkozhatunk: Áprily összetett szavaiból költészetesztétikája is kiolvasható. Az összezsengések között több mozaikrím is fölbukkan: *erecskét — gyenge testét; odvát — megszomjazott, hát; láthatta mását — származását; az ősz vele — völgybe le* — variációs alakzat a *felhő-torok — pásztorok*. A *nemsokára — ára; fogadta — istenadta; mását — származását; ütközött — között; szája — mostohája* a teljes rímre példa, de találhatunk példákat az asszonánca is: *ivott — titok; háziállat — csudálnak*. A 7. versszakban a csudálkozást az alapszó változatos töismétlése fejezi ki: „*s csudálva nézte, rajta mit csudálnak / csudálkozó kiránduló-szemek...*”

A költemény gyakori stilisztikai eszköze az áthajlás, a hosszabb első sorokban megindított gondolatot keményebb zárású másodikok fejezik be. Áprily ért a madarak és fák, az erdők nyelvén. A rigók, fácskakasok, cinkék leírása alkotásaiban valódi portré, sokszor humoros, együttérzéssel és humánummal teli, e költeményében a szarvas sorsát írja meg érzékletesen. A *zuzmószakállú ősmagányt* kifejezés sűrítő jelzős összetétel, a szerkezetet két összetett szó alkotja, ritmikai bravúr, ahogyan a két szó az egész sort kitölti. Szinte mesészerű megismerés, mely a rengeteg hangulatát festi.

Áprily költészetére nem jellemző a szonettforma. **Marathon** című verséről a Magyar Irodalmi Lexikon mégis ezt írja: „A legszebb magyar szonettek közé tartozik”. Ez a vers is mutatja, mennyire a költő lelkében éltek a ritmusok: a verszene, a képalkotás logikája tökéletes. A költemény egy tavaszhirt hozó rigó pusztulását az egykori görög hős tragédiájához hasonlítja, az első versszak sűrített ábrázolásában először a hasonló jelenik meg: „*a perzsa Tél hadát rohamra gyúlva / ott lenn legyőzte a görög Tavasz.*” A képsor megfejtését a cím adja. A metaforalánc alapja ismét az erdőjáró költő élménye: a hegy magasában később köszönt be a tavasz. A képsor megszemélyesítés, a természet élővé válik. A zárt, klasszikus formában egyesülnek a költő motívumai: sorsfelfogás, görög történe-

lem, a természet szeretete. Többszörös áthallás történelmünkre: pusztulással végződő győzelem, áldozathozatal, kirobbanó öröm és tragédia. A hangvétel erőteljes, a katarzisz hangneme: *áldozatra lobbant, rohamra gyúlva, mámor harsonái, fúlva és lobogva, forró, sistergő*. Az összetételek sűrítene, drámai hangulatot hordoznak: *róna-gaz, csóva-módra*. Az *f* alliterációja az egész verset átfonja. A metaforikus kifejezések a természetre és a történelemre egyaránt vonatkoznak.

Győzelem című négysorosában a tavaszt ismét az ókori történelemből vett metaforával érzékelteti: „*S a nyírfáink tövében új sereg kél: / zöld dárdás, bátor gyöngyvirág-phalanksz.*” A 2. sorban a patakér játékát hasonlítja diadalmi tánchoz, az alakzat teljes metafora. A csattanó szóösszetétele szintén metafora, mely a verslogikában kiteljesíti az előző sorok képeit. A metaforák is olyan tömören zárulnak, mint az ókori hadsor.

Kiadványaink

2019-ben megjelent

P. Buzogány Árpád

Bartalis János és a Vers

Hetvenöt évesen éppen tizenkettedik kötetéhez írt előszót Bartalis János, az „aranygyümölcsös” Kosály költője. Első kötetét, a *Hajh, rózsafa* című, az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában megjelentetett verseskönyvét ugyan nem sűrű egymásutánban követték a következők, mégis a népi demokrácia éveiben, 1955–66 között adták ki felét, és abból a készülő tizenkettedikkel együtt három válogatás, a szóban forgó pedig gyűjtemény, közel félezer oldalon. Az 1968-as előszóban Bartalis, akit még a tankönyvek is a világtól elvonuló, kosályi magányában elzárkózó szerzőként állítottak be, mégis éppen az emberi és alkotói élet értelmét boncolgatja. Költői gondolata („Néha szeretném azt hinni, hogy nyomom sem marad az Idő folyásában.”) után így fogalmazott: „Kutatom verseim arcát.” Ezt az alkotó vallja, és ebből a mondatból arra lehet következtetni, Bartalis is számot vetett azzal, hogy tőle függetlenedtek a versszövegek, illetve más körülmények között mást olvashatunk ki belőlük. Annál is inkább, mert az elsőket még 1914-ben vetette papírra... Az élettől számot vetett, különben nem írta volna a következőket: „Hömpölyög a nagy, mély folyam, torlódnak-gyűrődnek egymásra zúgva és zajongva a végtelenség felé igyekvő hullámok. Folyik az idő mély zengéssel, és én ülök a tarajos hullámok hátán és nem tudom, mikor hullok alá a mélységbe, és mikor nyelnek-takarnak el a kegyetlen habok.” Mégis korábban a következőket olvashatjuk az előszóban: „Egész életemben ez a gond űzött, hogy megmaradjanak verseim. Megmaradnak-e? ... Ki tudja? ... Ki tudja, mi lesz ezer, kétezer, háromezer év múlva? ... Sírnak-e, remegnek-e, szeretnek-e akkor is az emberek? (...) Miről ír majd a költő kétezer év múlva?...”

A megjelent kötetbe több olyan vers is bekerült, ami az előző gondolatokkal kapcsolatos, illetve általában a költészet értelméről szólnak. Időrendben az elsők között említhetjük *Szavak* című versét 1929-ből. Érdeemes idézni az első sorokat, pátosz nélküli emelkedettségük, vagyis egyszerűségük okán is:

Szavak: bolond kis jelek: fussatok, jöjjetek!
 emeljetek, emelkedjetek szívem erdejében, jázmin
 erdejében. Különös szép szavak. Erdőszagú,
 mezőszagú szavak: termő szavak.
 Ó, szavak —
 Patakszavak, egyszerű, tiszta szavak. Rozsoknak
 barnája. Búzáknak aránya. Zaboknak sárgája,
 muskotályok hamvassága, Mézes szőlők cukrossága.
 Érett almák komolysága.
 Ó, szavak —
 Kicsi testvéreim, apró pajtásim, megváltó társaim. (...)

Annak a gyermeki rácsodálkozásnak a sorai, amely a szabadverset kedvelő és a földdel együtt lélegző Bartalis költői tárházába nem előre megkonstruált magatartás kifejezéseként került be, hanem az elemi erejű érzések velejárója. Pár sorral később, befejezésként pedig így fogalmazott: „Egyszer virágos szárnyatokra bocsátom lelkem, / a lélek-sötétből kikelek — hogy vigyetek.”

Rím vendége (1937) című versében szintén nem a költészet célját, feladatait fogalmazza verssorokká, hanem mintegy ennek velejárójaként, de nem azt helyettesítve foglalkoztatja e téma. A három közül a második szakasz mégis mint ha — éppen az ellentét hatásával — ezt emelné ki: „Csak játék ez, tudom, szende tündéri fény. / Ezüst zene, sarkantyúpengetés. / De benne remeg a végtelenség, / szorongó élet- és halálféltés.”

1954-es datálású, tehát már az ún. népi demokrácia líra- és költészetfogyasztó világában fogant gondolatokat *A vers mellett* címen találunk a kötetben. Az alaphelyzet mintha e korszak haszonelvűségével állítaná szembe a verset, átvitt értelemben a költészetet: „Nem a versben élek, / csak a vers mellett. / Nem ad az élet kegyelmet.” Alig érthető első olvasásra: vajon önmagáról, vagy általában a költő(k)ről van szó? Azt azonban megjegyezzük, hogy versben élni nem lehet már Bartalis szerint a munkás-népi demokráciában... Az alkotás különös varázsa pedig felnagyítódik: „A boldogság csak addig tart, / míg enyém vagy, drága pillanat.” Amikor felötlik az elmében a szép, az ötlet, az eszme, aztán „mint aranyháló szétfoszlik”. Az utolsó sorokban az alkotó mégsem tagadhatja meg sem magát, sem az alkotás értelmét, mert úgy fogalmaz: „Ki született, megölni nem lehet.” *Ezt írd* (1957) című versében pedig a lélekhez szóló, szívből jövő új dal dicséretét, magasztalását fogalmazta meg — az előbbieket folytatásaként. Ugyanezen évben *Szólj, vers!* címmel már nem önmagát, hanem a Verset biztatja úgymond, vagyis a mindenhatónak nevezett, megszemélyesített vers feladatául azt nevezi meg, hogy „a világot dalold”. A költemény, illetve a költészet egyúttal eszköz is a népeknek arra, hogy ifjú álmodásuk megvalósulhasson.

A vas énekét dalolom címmel 1961-ben papírra vetett sorok erős munkásmozgalmi elkötelezettségről árulkodhatnak a tájékozatlannak, aki nem tudná, hogy Bartalison nem kell ilyesmit számon kérni. Az, amit „el nem múló, / le nem rontható / új” világként említ az utolsó sorokban, az a vasnál erősebb ember, akinek énekét dalolja...

E témában talán legismertebb költeménye a *Vers: fájó szépség* című 1962-ből. Kusza sorokból születik „a Vers, / az egyetlen, a nagy”. Ezt akarja megfogni a költő, emiatt keresi a lelkében megpendült hangot, ami aztán mégis elszáll. Ez hozhatta ki belőle a következő sorokat:

Ó, Vers! örök nagy Csoda!
Fájó szépség a lelkemben.
Akiért meghalok naponta,
elvérzek véres tuskén.

Szintén abból az évből származik egy kevésbé ismert, általában nem idézett verse, amelynek már címével is valami olyanra hívja fel a figyelmet, ami ki-mondatlanul is mehökkent.

A vers él

Ne indulj neki a versnek,
hogy abból úgysem lesz semmi.
Hogy fáradt vagy és törődött,
s vihar dúlta fel a lelked,
s tűzkatlanban izzik szíved.
Higgyed,
az utolsó pillanatban
valami
megment.
Eljön,
akinek el kell jönnie,
ami nélkül nem történik semmi.

Nézek a sötétbe. A csillagok
ma nem pislákolnak az égen.
a hóvihar,
amely tegnap jött —
hirtelen,
mind leverte a csillagokat s holdat.
Fehér lett az ég,
fehér lett a föld,
mint a fák zegzugos ága.
De a vers valahol mégis él!
hófelhők alatt, hófelhők felett,
zivatarokon túl —

És a vers az enyém,
mely új alakban tündököl
mindennap.

Ha éjjel tehetetlenül vergődöm,
párnámat tépve,
akkor ő reggel megjelen.
Belép a lelkembe
égi fényben, tisztaságban

— — s mint csillag fut felém.
Két karja liliomvirág,
amellyel átfonja nyakam.

A tény, hogy a versről ki kell mondani: él, kissé furán hat — mintha azért kellene mondani, mert majdnem igaz... Ezekben a sorokban is találunk címzett nélküli, ennél fogva a költőre érvényesnek vélhető biztatást. Hogy az alkotó ne úgy induljon neki... hanem másként a szerzésnek, írásnak, mert valahol él a vers! Hogy hol? Bizonyára nem ott, ahol lennie kellett volna a hatvanas években, az idézett sorok leírásánál: az ember, az olvasó mellett, hogy melegítse né-

ha a fekete kocsis, kulákkíznó éjszakákon. Bartalis szerint, aki magáénak tartja a mindennap új alakú verset, tisztaságot, égi fényt hoz a szerző lelkébe. Mint minden igazi vers. Nem áll meg annál, hogy a Szerző és a Vers, Költemény viszonyát vizsgálja, vagyis nem az általánosítás szintjéért vetette papírra e sorokat. Hanem a magánember, a falustársak között élő és munkálkodó ember, maga Bartalis van a sorok között, aki, akár a szeretett nő részéről, arra vár, hogy a VERS majd nyakába borul. Hiszen az övé... is.

Egy olyan korban, amikor a világ nagyot változik, és nem érti a többség, hogy mit akarnak velük tenni, akkor a művészetek, a költészet, az irodalom, a zene tiszta hangjai hitelesebbek, mint a hordószónokoké, az akarnokoké, a fölfelé törekvőké. Mostanság is ilyen összezavarodott világban élünk, nehezen igazodnak el a felnőttek a sok menedzser, a királyként meztelen politikusáradat sodrában, a felnővők pedig úgy élik meg: a világ ilyen, ne várjanak többet tőle, mint az önös érdekek felpuffasztását, a szemtől szembe mondott hazugságokat.

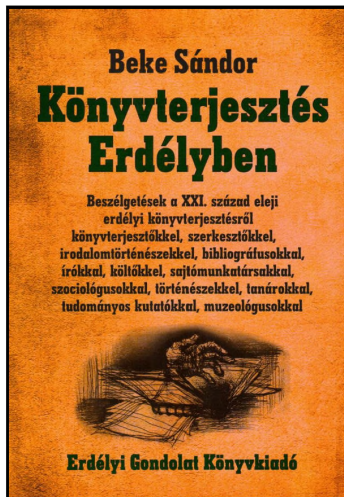
Bartalis számára a vers nem fájdalomcsillapító, nem kábszer a valóság elviselésére, hanem valami más: valódi világ, benne a hajnalok hangjával, a hulló hó hangulatával. Azért is lehet az, mert ő teremtette ilyennek. *Csak a vers él* (1963) címmel tette hangsúlyosabbá ezt: „Csak a vers él / a szívemben. / Örök lángja / ki nem lobban (...)” A verszáró sorok (A Mindenség / tovább forog.) a mindenség távlatába helyezik — akárcsak a korábban említett és idézett előszóban — az emberi élet porzsemnyi voltát, ám éppen a vers, a költészet, tágabb értelemben az irodalom, a művészetek erejével győzheti le az alkotó a végtelen időt.

Hogyan? Úgy, hogy alkotásaiban a szerző megmarad, mert gondolatai, az általa egyedi módon megfogalmazott érzések érdemessé teszik nevét kiemelni a névtelenségből.

Akárcsak a Bartalis Jánosét. Aki még vívódásait is szavakba fogalmazta, nem pusztán meggyőződését, hitét. A tudós bizonyít — a költőnek talán elég hinnie ebben, és elmondani, leírni nekünk.

Kiadványaink

2018-ban megjelent

Bertha Zoltán

„Bepörölni a létet az elmúlásért”

(Szilágyi Domokos lírájáról)

Szilágyi Domokos költészetében döntően szinte végig ugyanazok a karaktervonások fejeződnek ki, legfeljebb hangsúlyaikban változnak. Igaz, ezek az arányváltozások egy állandó tulajdonságjegyekről törvényszerűen determinált folyamatot alakítanak ki, s ennek a végpontjáig jut el a költő és költészete.

Szilágyi lírájának kivételes szuggesztív erejét rendkívüli szenvedélyessége és affektivitása adja. Ez a lírai megnyilatkozást átforrósító szubjektív-érzelmi telítettség költészet és költő igen szoros kapcsolatát, egybefonódását jelzi. A lelkiesség és a lírai forma elválaszthatatlan egységbe szövődik, s az utóbbi a lelkület feltárása nélkül nemigen érthető meg. A lírába beömlő, áradó emóciók fényt derítenek tehát a költő személyes létének problémáira, viaskodásaira is.

E költészet tárgyi anyagszerűsége, világtükröző jellege szerint nagyon kevésbé kötődik az empirikus valóság vagy a személyes életkörülmények konkrét övezeteihez. Ilyenformán a művészi és a művészet mögötti egyéniséget is a primér valóság fölötti lelkiség és a lelki-érzelmi élet uralma jellemzi. Szilágyi Domokos lelkülete, annak totális megnyilatkozási képessége egyazon törvényszerűség- vagy erővonal-rendszer szerint mozgatta a költő emberi, lélektani és művészi, szellemi énjét. Ezért érzékelhetünk olyan következetességet a költői és az emberi út végigvitelében egyaránt.

Ezt a lelkületet valami hallatlan belső energia feszíti, valami hihetetlenül magas hőfokú ajzottság tölti meg. A hevesség állandóan vibráló feszültségben tartja a lelket, s izgató nyugtalansággal, idegi kielégületlenséggel és örökösen ösztökélő lélekmélyi hajtóerővel társul. Nincs megállás vagy megnyugvás ebben az irtózatos rohanásban, legfeljebb kétségbeesett kísérletek vannak rá. Szilágyi Domokos lélektani fenomén. De a pszichológia talán éppen az ilyen fajta jelenséget tudja a legkevésbé behatárolni, hiszen ez mutat leginkább túl a már főként csak a filozófia által megfogható zsenialitás és speciális művészalkat kérdéseinek irányába. S nemcsak azért, mert Szilágyi lelki konstitúciója ezeket az általános készségeket tartalmazza, hanem mert lelki alkatának egésze az egyébként is nehezen leírható, bizonytalan felépítésű kamaszlélek sajátosságaival mutatja a legtöbb rokonságot. A teremtő nyugtalanság, kielégületlenség, kínzó és gyötrelmes otthonosság- és identitáskeresés mellett ilyen vonás a roppant érzékenység, fogékonyság, rugalmasság, empatikus képesség és sérülékenység is. A felcsigázott lélek tartósan lendíti ki a személyiséget az elsődleges, tapasztalati realitás nyugalmi helyzetlehetőségeiből.

Szilágyi Domokos végigszágul az emberi létezésen, mint egy kamasz, mint egy garabonciás, anélkül, hogy egyetlen körülzárt, jól megragadható élethelyzetben is fel tudna oldódni, anélkül, hogy egyetlen reális egzisztenciális állapottal is képes volna maradéktalanul azonosulni. Rendkívüli könnyedséget jelent ez, folyamatos fölülemelkedettségi lelki és világszemléleti pozíciót az egyessel szemben, de teljes azonosulási lehetőséget is az egésszel és a lényeggel. Bele-

érző, átélő és áthasonító hajlama számtalan életszituációt, létlehetőséget és létezési formát éreztet-éltet át, képzelget el és asszimiláltat Szilágyi Domokossal, kivételes intuitív élménybősséggel ajándékozza meg, ám a költő minden megvalósulási formában szinte kizárólag az adott entitás negatív erőt, a kisszerűségből és partikularitásból eredő, fájdalmat, gyötrelmet okozó energiáit leli föl és szenved át. Ezért folytonos benne a vágy kiszabadulni e realitások kínzó kötelékei közül, újra és újra megkísérelni kiemelkedni, s túlszárnyalni a valóság nyomasztó hatalmán.

Szilágyi tehát nem egy adott valóságformától akar megszabadulni, hanem mindenfajta létezési kerettől, mert az egyáltalán való, eleve egzisztáló emberi létezési korlátokat érzi szűköseknek és megbilincselőknek. Számára a lehető legtágabb antropológiai vagy biológiai létkeret is kevés, mert lelkülete magát az emberi létezést mint olyant tartja kevésnek. A humanoszférában kiteljesedő élet, mint kozmikus megvalósulási forma, az önkörén belüli lehetséges leghatalmasabb szabadság-vívmányaival is eleve redukció, szorító határok közé fojtódás a költő érzülete számára. Érzi, hogy a megvalósultnak nem attribútuma a szabadság, illetve, hogy sohasem lehet attribútuma az a szabadság — mert végérvényesen elvesztette —, amely a megvalósulás előtt létezett; s a bekövetkezett folyamat irreverzibilis.

Az emberi lélek alapvető tulajdonsága, hogy fölötte áll az anyagszerű megvalósultságnak. De mert kötöttsége a fizikai-biológiai korlátokhoz, s az azoknak ilyen formában való végső kiszolgáltatottsága örök szorongatás az ember számára, örök konfliktusállapot eredezettője: a lélek tudatos vagy öntudatlan, tehát reflektált vagy reflektálatlan döntésre kényszerül a legalább az egyéni, evilági életre érvényes megoldás reményében és céljából. Alapjában három lehetősége van. Az első az, amikor a részleges, anyagi megvalósultság mintegy magába szívja, tömöríti és oldja a mindig teljesebb, anyagszerűtlen totalitást hordozó, végtelenséget és egészszerűséget kívánó, áhítózó lelki szférát. Ekkor az ember elfogadja egzisztenciális korlátait, belenyugszik azokba, lelkületének határait mintegy megkérgesíti, hogy egészében felkavaró élmények ne ériék többé. A reális és materiális léttartományt pozitív és negatív oldalaival együtt éli meg és viseli el. A másik út az élet összes testi és lelki szenvedésének egy érzelmi, hitelveken és spirituális erőfeszítésen alapuló áthidalása, a lelkeségnek vagy a szellemiségnek a transzcendenciával való összekötése, az önnön lelkület és vágyképzetek transzcendálása, s az átlagos lelki kapacitást meghaladó irracionális sugárzások befogadása. Ez pedig egy érzékfölötti, szellemi birodalom megnyerését és az élet meghosszabbításának jogosultságát célozza és jelenti. A harmadik megoldás az emberi szabadságnak egy olyan kipróbálása, amely az ellentmondást önlétének a felszámolásával semmisíti meg. Az élet előtti megvalósulatlan-ság szabadságát élet utáni állapottal kísérli meg elérni. Nem elégszik meg a korlátok és akaratlan determinációk felismerésének és a rájuk való hagyatkozásnak a szabadságával, s mivel a szabadság számára nem érvényesülhet a meglévő vagy a megszerzendő vállalásában, hanem a lázadásban és a tagadásban jelentkezik, konzekvens cselekedete az önpusztítás, a létnélküliség előhívása.

Szilágyi Domokos lelki útja ebbe a harmadik szférába vezetett. A megvalósult emberi élet neki fizikai betegséggel volt terhes, örökös fájdalmat és örömtelenséget jelentett. Otthonra nem lelt benne, vágyai mindig tovább űzték a meg-

valósultnál. A korlátok nyűge, elviselhetetlen börtöne lehetetlenítette a lélek leköötődését, s kérdésessé tette az életet. A költő élet- és valóságidegensége törvényszerűen termelte ki és erősítette fel a szenvedélyes lelki vágyat a megvalósulton túli meg nem valósult, a végtelen, a kozmikus egyetemesség és univerzális totalitás, osztatlanság felé. Lelkülete az emberen felüli teljesség felé vonzódott, érzelmei ettől a végtelen tisztaságtól és csorbítatlanságtól reméltek bizonyosságot és erősítést. Vágyai azonban olyan szférára irányultak, amelynek tudati tisztázása vagy feldolgozása elmaradt. E vágyak reflektálatlanok maradtak, s amely szférára mutattak, annak irracionális, metafizikai vagy transzcendens jellegéről a költő gondolkodása nem vett tudomást. Tudata mintegy leszorította, visszairányította figyelmét afelé a tapasztalati, anyagi világ felé, amelyen lélek szerint túlemelkedett. Szenvédélyei, himnikus és patetikus megnyilatkozásai ahhoz a materiális valósághoz fűzték, amelyet testileg-lelkileg nem, csak elvileg-filozófiaiilag vállalhatott. Ilyesfajta lélekkel más korban az Istenhez írtak himnuszokat, Szilágyi Domokos az anyaghoz szólt és fohászkodott. Érzelmi telítettségű materializmusa és racionalizmusa heroikus, de sikertelen küzdelemre készítette, hogy a gondolatilag elfogadott realitásnak boldogabb részese legyen. A huszadik században kiteljesedő bölceleti anyagelvűség asszimilálása pedig megakadályozta abban, hogy a transzcendenciában találjon otthonra. Az egészében az anyagi világ fölé kerülő Weöres Sándor-i lélek a tudat és a szellem segítségével nyer részességet és kötődésményt a transzcendenciában, s ezzel biztonságot és erőt az evilági lét végigélésében is. Szilágyi Domokos lelkileg nem, de tudatilag kirekeszti magát ebből, itt sem kerül belülré, a csak ösztönösen-érzelmileg áhított meg nem valósultság üresen és hidegen tátong előtte. A végtelenség a semmivel párosul, s olyan totális kitaszítottság-érzetet és világidegenséget kelt a költőben, olyan teljes otthontalanság-érzést mind az emberi, mind az emberfölötti világban, amelynek egyetlen logikus következménye az öngyilkosság egy ilyen őszinte költő esetében.

Gondolatilag, értékszemléletében tehát Szilágyi Domokos azt a közelebbről meg nem határozott végtelenséget és egyetemességet fogadta el a legpozitívabb minőségekként, amelyeket emocionális hevességgel hirdetett, s amelyeket az anyagi mindenség és totalitás bölceleti elveivel kapcsolt össze. Ezzel szembe a részleges, leszorított létformák fájdalomosságát állította. Ilyen zárt, véges képződmény számára az általában vett megvalósult történelmi-társadalmi-közöségi alakulat. A világtörténelmi alakulatot úgy érzékeli, hogy azt a szenvedést okozó immorális erők, antihumánus tendenciák teljességgel telítik. Az emberiségtörténetet egységesen ítéli meg és el mint fájdalomforrást és embertelen cselekvések sorozatát, kívülkerülése a történelmi-társadalmi alakulaton tehát érzelmi-lelki alapozottságú. Ítéletmondása nem tudati gyökerű, hiszen a történelmen belül nem differenciál, szembenállása a történelemmel nem gondolati megfontolás eredménye, mert valódi otthont egyfajta történelmi képződményben sem talál. Nem is találhat, mert nem egy- vagy többféle társadalmi-történelmi helyzet, hanem a történelem mint eleve determinált finitás, mint az egyéni lélek s a saját lelke számára béklyót jelentő végesség és zártság szorongatja. Állandó kielégületlensége, nyugtalansága és metafizikai szabadságvágya miatt lelkülete sem egyfajta történelmi szituációban, sem a történelem egészében nem kötődhet le. Az egyébként is nehezen elviselhető, tartalmától független történelmi finitást

és limitáltságot azonban súlyosbítják a történelmiség egész szféráját kitöltő embertelen tartalmak. Szilágyi csupa pusztítást, öldöklést, háborút, fizikai terrort, szabadság- és jogfosztást észlel és érez benne. Ezzel szegezi szembe lelkiségének vágyait, a szeretet, az élet, a szabadság elvont képzeiteit és eszményeit. „Mert csak az igaz, ami végtelen, / minden véges: megalkuvás” — vallja. Ezzel a két pólus szembefeszítése erőteljes etikai színezetet és töltést kap. A poláris ellentétezés mégsem etikai (tudati), hanem lélektani eredetű és természetű. A fizikai, anyagi, hatalmi érdekek brutális erővel a magasrendű lelkiség igényei ütköznek meg. Ez a lélektani gyökerű beállítottság kristálytiszta etikai elkülönítésekben is megnyilatkozik. A poláris oppozíció mindig a halál, a gyilkolás, a hazugság alantassága és a történelem kiválóbb, jobbat akaró, igazért küzdő, megalkuvástalan emberei, hősei között húzódik. Ezt az etikai fenomént, erkölcsi cselekvést a lélek parancsai mozgatják, az éthoszban a lelkiség szándéka inkarnálódik. Ezért jut osztályrészül az ilyen alkatnak az amorális erők általi sebzettség és elbuktatás, mert a fizikai szintű történelmiség fölül a lelkiség mércéjét és követelményét állítja, s ezt az etikailag, minőségileg alul maradó történelem reális perspektívában el nem érheti.

Szilágyi Domokos (plebejus) nonkonformizmusa a lelki-szellemi történelmet kívánó személyiség történelmi időn kívüli, pszichikai berzenkedése és kritikája a drasztikus, immorális társadalomformációk és hatalmi praxisok ellen. Szava a mindenkori bűnök, pusztítások ellen kiált. S mivel kifejezésmódja az állandó konfliktushelyzetet reális történelmi környezetéből élet és halál, szabadság és elnyomottság, teljesség és tragikus kifosztottság egyetemes érvényű képzeiteinek-fogalmainak síkjára transzponálja, mondanivalója széles ívű, az egész történelmet átfogó lesz. Ebbe az általános keretbe beleilleszkednek, ha nem explicit módon kifejezve is, de érzelmi háttérként a jelen hatalmi bűnei vagy a kisebbségi helyzet nyomorúságai is.

Szilágyi enciklopédikus látása nem más, mint az emberi história negatív érzelmi lényegét magáévá tevő szemlélet, s ennek az állandó lelki élménynek a kisugároztatása a legkülönbözőbb korok, időszakok, körülmények közé. Nem a történelmi idővel, hanem az akkori (és mindenkori) kiválóbb vagy megnyomorított embertől érzett vagy érezhetett közös érzéssel: a fájdalommal azonosul. Az egyenértékű fájdalom fűzi össze ezeket a korokat, a rendkívüli bűnöktől, aljaságoktól (háborúktól, fasizmustól) való szenvedés. Emiatt az egyenrangúság miatt szabadon mozoghat az elme, s vonhatja össze mellérendeléses vagy akár kortévesztő módon — parataktikus jelzésekkel, utalásokkal, idézetekkel — a különböző időket. A szubjektív érzület és az átemelt motívum vagy jel eredeti kontextusa kölcsönösen fűtik át, forrásítják fel egymást. A szerves világösszefüggések érzékelési tere tehát a történelmi (emberi-erkölcsi) dimenzió, a természeti-kozmosz tartományok kimaradnak belőle.

Akár hangos jajkiáltás, akár fanyar kiábrándultság közvetíti a költő vádjait, a keserűség mindenkor átítatja a vers hangulatát, befutja a kifejezés szövetét. A kegyetlen igazmondás, a bajok gyökerének: az amorális emberi automatizmusának a feltárása, leleplezése a lehető legkönyörtelenebb történelemképet tükrözi. Itt nincs az örök emberi-etikai konfliktushelyzetnek megoldása, sem olcsó, sem kiküzdött. Nincs feloldása a történelmiség feszültségének, dilemmájának sem az evilági erőtérben, sem a transzcendenciában. Az újabb kori magyar

költészetben Pilinszky és Weöres Sándor megoldást és magyarázatokat végső fokon transzcendens okokban és energiákban talál. Egy másik elgondolás a reményt egy direkt módon bekövetkezendő és feloldást hozó társadalmi formációba vetíti ki. Egy harmadik, erőteljes realitásérzékű szemlélet mindkét elképzelést illuzórikusnak véli, s a közvetlen logikai megoldást elveti. Szilágyi Domokos ehhez az illyési, Nagy László-i, Csoóri Sándor-i eszmekörhöz (vagy érzetkörhöz) kapcsolódik. Ez a felfogás — paradox módon — irracionálisabb természetű, mint az előzőek. Irracionális, mint maga a metafizikai ok és cél nélküli létezés linearitása. Míg ugyanis a morálfilozófiai, történelemmetafizikai, illetve társadalomhitű szemlélet végeredményben az emberi elme természetes racionális működését tükrözi azzal, hogy közvetlen logikai következtetést végez, ez a fajta érzület a könyörtelenség és közvetlen reménytelenség kemény föloldatlanságába zárul. Közvetett, legfeljebb távolra irányuló hitét nem támogatja meg racionális érveléssel, hite inkább az élethez, az élet szörnyűségeinek elviseléséhez szükséges valamiféle ösztöni-vitális tartóerő. Az állandó emberi-erkölcsi vétkektől determinált és terhes történelem így feltöretlen marad, az önmaga pozitív immanens erőire, önkörén belüli lehetőségeire bízott történelmi evolúció metafizikai reményt nem ad, csak a folytonos küzdelmet követeli meg. A metafizikai bizonytalanság — s itt már madáchi utakon járunk — a morális érzékű emberben mégis megteremti az örökös harc és küzdés belső szükségének bizonyosságát. Azt a reális ok nélküli, irracionális bizodalmat, hogy „megjavul talán / ez a koszos emberiség”.

Szilágyi Domokos ezzel a könyörtelenül leleplező, sebeket feltépő magatartásával szorosan illeszkedik a sajátosan energikus történelmi-társadalmi-közösségi orientációjú, szakadatlan konfliktusállapotot élő, ellentéteket, ellentmondásokat és kettősségeket figyelő, pólusos-dichotomikus látású kelet-közép-európai viselkedésmód folyamatába. Lírájának gondolkodás- és kifejezőmódja ennek megfelelően szintén ellentétező, viaskodó, dialogikus természetű. Az élet elvitathatatlan, nagy igazságainak oldaláról pereskedik szikrázó drámaisággal a halál, az elmúlás, a pusztulás ellen. Egyrészt a szándékos pusztítás, a hatalmi erőszak, másrészt viszont az általában vett finitás ellen. Szilágyi költészete mindezt általánosan tételező, fogalmi-filozofikus nyelvezeten fejezi ki. Költészete mégsem tulajdonképpen gondolati líra, inkább csak a nyelvezete gondolati-fogalmi síkú, mert hiányzik belőle az intellektuális, higgadtabb érvelés, árnyalás vagy fontolgatás. Kivetített monumentális ellentétpárjai, olykor szentenciózusan kinyilvánított kettősségei közül érzelmi módon választja az értékeset, s ezért is ostromozza, átkozza az értéktelent. Lírája nem értelmező, nem végiggondoló jellegű, inkább érzelmi állásfoglalást tanúsító. Elvont vágyképzetei, az élet, a végtelen nem gondolati viaskodás eredményének a kivetülései, bár megfogalmazódásukban filozófiai terminológiájúak, hanem a határtalan, kielégületlen, lázas, csillapíthatatlan életszomj megnyilatkozásai. („Úgy kell a végtelen, mint a falat kenyér”). A végtelen ugyanis — mint az emberen kívüli univerzális-koszmikus létezés attribútuma, mint az egyetemes létező vagy örökkévalóság tér- és idődeterminációkon túli (mert ezek csak a zárt, részleges megvalósulásformák sajátjai) létállapota — éppen azt a létfeszültséget és létérdekeltséget szünteti meg, azt az elemi életörömet, életvágyat és ösztöni, dinamikus életimpulzust, amiből a véges emberi élet, s Szilágyi létszomja is táplálkozik. Olyan

ambíció- és küzdelemmentes, mozgás (akarat és félelem) nélküli eternitást jelent (gondoljunk Weöres költészetének erről tudósító övezeteire), amelyet csak olykor a már csupán a végtelennel társalkodó, végtelenbe hulló öregek élhetnek át. Ezért fogalmaz így Nagy László: „ne kárhoztassuk az embert végtelenségre. Mert a teljes megismerés maga a végtelenség.”

Ha tehát filozófiailag-értelmileg elfogadjuk és kívánjuk a végtelent, akkor nem ezt az emberi életet akarjuk. Ha viszont filozófiailag ezt az életet akarjuk, be kell látnunk a — bármily tágasan értelmezett — végeesség szükségességét és bele kell törődnünk. Azonban azt is tudnunk kell, hogy érzelmileg viszont nagyon is szükségünk van a végtelenségre, mint érzetünk és vágyakozásunk homályos tárgyára, mert éppen a végtelen az abszolúttá tevő komplementer párja a végesnek, s a kettő ellentétes erővonalainak határán születik meg a véges emberi életnek az a bizonyos ösztöni-érzelmi hajtóereje. Szilágyi Domokos pedig ezt a teljességre, mindenségre, korlátlanyságra törő panteisztikus vágyat hordozta érzelmeiben, nem a végtelenség gondolati lényegét. „Aki valami végtelent akar, nem tudja, mit akar” (F. Schlegel). A végtelen tehát Szilágyi számára a véges élet vitális intenzitásának az infinitássá lényegítése, az élettartalom totális expanziója, illetve ennek a vágnak a metaforája. „Bepörölni a létet az elmúlásért / — három s egynegyed milliárdan fölperesek! — / vesztes fölperesek!”; „Itt nem a végtelen, hanem a / véges az, mi föl nem fog- / ható”; „miért szültél velem halált!” — mindez a végesbe való bele nem törődhetés vádló kínja. A gigantikus vágy azonban törvényszerűen botlik el, mert nem erre az életre van szabva. Ehhez az élethez olyan erőegyensúly kell, amely a nagy igényt, s a véges élet kicsiségét is megtartja. Anélkül, hogy már az életben felborulna az egyensúly, s a lélek eltolódna a halál utáni végtelen mozdulatlanysága, beteljesültsége, „paradicsomi” vágytalansága, vagy a korlátok közé szorított élet kicsiségében, apróságában, kisszerű törekvéseiben való megelégedés — azaz a feladás — felé. A két irány — a keleti, illetve nyugati (európai) lélek — között áll a harmadik, szintetikus lehetőség.

Az életet a vágy mozgatja, de a vágy (minden vágy) kielégítése az életet szünteti meg. Nem a vágy kielégítettsége vagy kielégítés előtti megsemmisítése, illetve a minimalitás elfogadásába való belesüllyedés adja tehát az élet-energiát, hanem a törvényszerűen elbukó vágyak („valami mindig elérhetetlen marad”) folyton, lemondás nélkül megújuló törekvése („a titkok titka ez: az újrakezdés”) az önnön lét beláthatatlan messzeségbe való kiterjesztésére, ahonnan az emberi lét egy darabot elkerített. A fölfelé lövellő akaratok végeességbe szorítása, a két erővonal állandó eredményű párharca az emberi élet energia-sűrítettsége, a lét helyzeti energiája, mozgásának alapja. Szilágyi Domokos élete és költészete mindezek szerint éppen ennek a léttörvénynek, életben tartó törvénynek lenne a példája. Mégsem egészen az, s azért nem, mert ez az élet egészében (s nemcsak vágy-energiájával) a véges és a végtelen határán, örökös harci, küzdelmi, testi-lelki-szellemi készenléti állapotban, a két erő felőrlő ütköző-peremén játszódott le, s nem nyert otthonosságot sem az alatta lévő végesben (konkrétban), sem a fölötte húzódó végtelen transzcendenciájában. Lelkileg ez indokolhatja az önpusztító befejezést.

Szilágyi lírájának érzelmvilágában ott lappanganak ezek a kérdések, ha nem kerülve is a megfogalmazás felszínére. Nem, mert e líra nem argumentáló,

elemző-értelmező jellegű, Szilágyi Domokos nem a világra felhőtlenül-gondtalanul vagy örömmel rácsodálkozó, azt zavartalanul figyelni, magyarázni próbáló alkat. Mert minden jelenségben valami sajnó csorbultságot, valami iszonyúan bántó erők alá vetettséget érez. Intenciója nem a megfigyelés, hanem a felmutatás, a fájdalom demonstrációja. A szenvedéssel való lázongó tüntetés, az érzés monumentálissá fokozása, az érzelmi viharok természetes módon teremtik meg a zaklatottság („kiáltás”-típusú) avantgarde lírai formáit, expresszionista (s „üvöltés”-szerűségével gyakran a neoavantgarde, beat-költészettel is rokon) formanyelvét, vagy a hagyományos versszerkezetet felbontó újfajta struktúra-alakítási módjait.

Minél magasabbra emelkedik az emberi szellem, annál több lehetőséget nyit magának kipróbálni, eljátszani a lét számtalan szituációját és mozgásformáját. S minél több imitációs, áthasonlító játékokra képes az ember, mert vágya a mindent-átélés teljessége, annál inkább megőrzi azt a felül- és kívülmaradó énjét, amely újabb és újabb játékokra teszi képessé. A helyzet-, szerep- és stílusjátékok ezernyi változatában Szilágyi Domokos egyszerre fejleszti ki az átképzelés és behelyezkedés egyetemes lírai részvétét és a fölülelemelkedettség totális világélményét. A beleélés érzelmileg teljes, a kívülállás szemléleti-gondolati természetű nyitottság. Ebből a látószögből ered a groteszk perspektíva vagy az ironikus hanghordozás, amely mindig súlyos ítéletmondás a tragikus tapasztalatok fölött.

A játékban az a rugalmas (művészi) lélek talál örömet, amelynek önazonossága nem egyenlő az eljátszott konkrét helyzet körével. Azért mer ez az alkat játékosan belemerülni számtalan helyzetbe, mert lelki énje sem az egyes szituációban, sem azok összességében nem kötődik le vagy oldódik fel maradéktalanul, hanem mindezen fölül tartja meg önmagát. A helyzeteibe belerögzülő közepszerű lélek ezzel szemben azért nem — vagy csak igen kevésbé — képes vállalni egy más helyzetet, mert ez az előzővel azonosuló énjének teljes föladásával járna, hiszen az új helyzetet is csak teljes azonosulással tudja magáévá tenni. Az előző állapot elvesztése — s az ezzel együtt jelentkező identitásvesztés vagy -átfordulás —, mint a korlátozott lelkiesség számára törvényszerű és kikerülhetetlen következmény: látens félelmet vált ki, amely a tulajdonképpeni játékokra való hajlamot akadályozza. Az önidentitását nem féltő, világ-egészre vágyó kivételes lelket viszont éppen e gáttalanság segíti hajlamának kiélésében.

Kérdés mármost, hogy ez a világból kiemelkedett lélek talál-e önidentitásának, s mely szférában otthont vagy létteret? Ez ugyanis alapvetően meghatározza érzelmi viszonyát a világhoz. A legteljesebb világélvezetet, világörömet akkor nyerhetjük, ha önazonosságunk egészében egy másik világba helyeződik át. Valaminek a csonkítatlan érzéki és esztétikai élvezetét ugyanis az biztosítja, ha lényegében érintetlenek maradunk a tárgy egészének (belső konfliktusainak, negatív oldalainak) hatásától. Egy másik világból nézve kivonható és totalizálható a tárgy, a helyzet s az egész világ élvezhető oldala: öröme, szépsége, akár disszonanciájából is eredő bája, kedvessége, melegsége. Ezt példázza a Weöres Sándor-i lélek, amely egy másik (transzcendens) világban élve képes a legteljesebb megértésre a földi szféra iránt; s az abszolút szeretet sugárzó fényével vonja be azt, a tündökletesen ragyogó szeretettel melegíti-világítja-színezi-

könnyíti azt át. Világijátéka ettől felhőtlen tisztaságú és kedélyű, s egyúttal mindenben immanens jelenvaló.

Szilágyi Domokos játéka — bár formailag, a nyelvi-hangulati bravúrok, a variációbőség-teremtés tekintetében sok hasonlóságot mutat — lelki alapjában tér el a weöresi játék természetétől. Itt mindig kísért a lappangó keserűség, a valós vagy lehetséges szenvedés sötét (elő)érzete árnyékolja be a játék mélyrétegeit, a humoros kedv atmoszféráját. (Ezért „véresen komoly” ez a játék, ahogyan Kántor Lajos elemzi a játékot elmélyítő, bujkáló alapokokat.) S eltér, mert állandó gyötrelem az otthonra, befogadó szférára nem lelő, a világból kiemelkedő, de másik világra nem találó lélek kereső mozgása. (Mert valami öröm megszerzésének — még ha a játékban is — egy más, nagyobb igényről való lemondás az ára.) A fájdalommal átszótt élet, a nyers, igazságtalan vagy látszat-valóság ellenében — amint a líra története példák seregével igazolja — a költői lélek igyekszik kiépíteni valami menedéket vagy biztonságot adó, lelki kompenzációs létteret. Ez vagy a magánélet (magány, szerelem, idill), vagy valami társadalmi, kulturális célképzet, hit, erkölcs szférája és értékminősége, vagy olyan mitikus tér, amelyben az önmitizálás, önfelnagyítás zajlik, vagy a transzcendencia. A világ aljaságait kegyetlen igazmondással megragadó Szilágyi Domokos-i költői alkat semmi ilyesfajta lelki kompenzációs teret nem nyer, legfeljebb tudati-erkölcsi kompenzációt az örök emberi-etikai konfliktus hű demonstrálásával, s elvont erkölcsi elvek exponálásával. Egy alapjában nem egyszerűen intellektuális alkattú lírikus számára azonban ez nem lehet megoldás vagy akár viszonylagos kielégülés sem. Szilágyi így alapvetően legszkeptikusabb költőink közé tartozik.

Az életes végesből való kitörni vágyás iránya, s a kitörtség állapota tehát lelkileg megfoghatatlan — legfeljebb tudati erőfeszítésekkel átfogni próbált — szférát sejtet. Ez viszont valódi, lelki eredetű hit nélküli helyzetet, a hit csökkenő intenzitását, majd kihűlését, s a kiszakadt lélek identitásvesztését, illetve identitásbizonytalanságát okozza. (Ennek a folyamatát kíséri elemzón végig Cs. Gyimesi Éva.) S a lelki kiszakadottság — az anyagi-biológiai szféra kiszakasztatásával — legalább magához emeli, magával egyszintűvé teszi azt is. Felismerve, hogy az egyéni létben élet és halál, véges életkeret és élettelen (vagy más lét-típusú) végtelen olyan egyszerre nem realizálható kettősség, amelyet — kizárólagos alternatíva lévén — csakis az egyik önazonosságának, bármilyen összetett, feszültségekkel, ellentmondásokkal teli önidentitásának a vállalásával és teherátvételével lehetséges lineáris (kauzális) renddé lényegíteni.

Az érzéki élet továbbviteléhez olyan belső lelki energia kell, amely az irracionális hitben csapódik ki, s amelynek csak eszköze a megmaradásra a tudás. Nem a tudás racionális tartalma tartja meg tehát az életet, hanem a tudás hite. Szilágyi Domokos kegyetlen leszámolása a metafizikai tudás önáltató megszerzhetőségével azért katartikus élmény, mert velőnkbe csapón demonstrálja a tudás hite nélkül maradt ember pusztulásba futtató reménytelenségének valóságos okait. Ezzel közvetve bizonyítja az eredetében s fennállásában nem a tudott valóságon alapuló hit életteltető és életkormányzó hatalmát. Ennyire komolyan ragaszkodni a realitás cáfolhatatlan igazságaihoz voltaképpen egyenértékű a lét irreális, logikán kívüli, irracionális lényegű és misztériumú szubszisztenciájának a felismertetésével. Hiszen az itt-lét önelvű, immanens logikájának végigvitelével az ily módon megsemmisüléssel záródó megoldhatatlansá-

got sejteti meg, s így indirekt úton az élet nem-itteni valóságra épülésének, nem-felszíni valóságának titkát is. A véges, racionális emberi megoldáskeresés ugyanis vele ellentétes jellegű valóságra keres magyarázatot, hiszen ha a valóság vele egynemű (racionális) volna, nem lenne szükség a megoldás keresésére.

A légüres térbe került lelket nemcsak az egzisztenciális sorsélmény, hanem a metafizikai tudatlanság és választalanság is emészti. Az az ádami (madáchi) szituáció ez, amikor a metafizikai tudáshoz való szellemi viszony életkérdéssé válik. Amikor a biztos metafizikai tudás hiánya, vagy a társadalmi-történelmi folyamat evolúció (lényegi, teleologikus fejlődés) nélkülisége mint életté lett tudás életet irányító-befolyásoló szerepet ölt magára. Amikor a tudáshiány vagy a negatív tudástartalom az életet kérdőjelezi meg. S az öngyilkosság, az élet megszüntetésének, az emberi szabadság egyetlen valódi kifejeződésének lehetősége mint akár be nem vallott transzcendens képesség, életen kívülre juttató energia kerül lelki uralomra. Mert a tudás hitének megrendülése nem vált át az akár tárgy nélküli hitbe, az eredendő hit szükségességébe vetett hitre.

Szilágyi Domokos szenvedélyes dezillúziós létköltészete eltér a magyar líra hagyományos dezillúziójától, rezignált és elégikus hangnemétől. A kiábrándultság nem borongós szomorúságot szül benne, hanem beletörődhetetlenséget, szenvedélyes-reménytelen küzdési vágyat és dühöt. Mert ösztönével sohasem nyugodott bele az elmúlásba, ösztönileg sohasem fogadta el a léthiánnyal telítődő semmit. Akkor sem, amikor tudatilag és lelkileg már végképp megbizonyosodott a jobbulás képtelenségéről. A tudatnak és az ösztönnek ez a különmozgása, a „rabbászabadultan” kettős állapota adja azt a speciális izzást, amely a megrendítés fő eszköze. Mert minden negatív ítéletben is a lankadatlan életösztön keres tudati esélyeket önmaga számára, ha eredménytelenül is.

Szilágyi Domokos az emberi szenvedés pokoli kínját sikoltotta el. A szenvedés, a megváltódás nélküli passió az emberi élet minden lényeges attribútumának kétségbevonásából fakad. Anélkül, hogy a kétségbeesés legalább az életen kívülre mutató erőiben (gondolatban, képzetben) találna enyhülést, s adná a birtokba vevés viszonylagos nyugalomát. Az élet szenvedélyes, túlfűtött érzéki vágya metafizikai abszurditásba torkollik: az élet végtelenségének lelki és gondolati akarásába. Az alternativitás — véges élet és végtelen nem-élet — feloldási kísérlete eleve kudarcra van ítélve. Szilágyi azért viaskodik az élettel, mert ösztönileg elszakíthatatlanul benne él, hiszen csak azzal birkózhatunk, amiben vagyunk, amihez közünk van. A lelki-tudati túllépés viszont nem teremt adekvát gondolati formákat, a hitvesztés érzetét nem csökkenti valami intellektuális építmény. Sőt, a lelki és gondolati konstitúció állandóan ellene játszik az életösztönnek és az életérvek lelki elfogadhatóságának, ahogyan azt Kis Pintér Imre jelzi. Segít felerősíteni a látens, haláltól érintett idegi tendenciákat. A könnyörtelen logika elutasít minden önáltatást, ezzel viszont Szilágyi mégis talál szilárd pontot, amelyben végig hisz és amelyhez hű marad: az önáltatás elvetésének bizonyosságát. Erre a hitére nem reflektál, mert evidenciának tartja. S mert gyökerében és alapimpulzusaiban nem voltaképpen gondolati költészet az övé, nem kétli önáltatás-elvetésének axiómáját, érvényességét, s az önáltatást nem képes élettartó metafizikai princípiummá emelni, azt ekként felismerni, ezzel az önáltatás meglétéért, szükségéért való emberi felelősségből átengedni akár egy darabot. Önáldozatának heroikus mélysége és nagysága ebben áll, az

istenekkel, hittel, végzettel szembeszálló, az emberre totális felelősséget ruházó, tragikus-drámai bátorságában. Az ember lelki tartalmainak kozmikus szövvénybe való ágyazottságának feltételezhetetlensége ebben a szemléletben az ember kozmikus magárautaltságának következetes és gigantikus kipróbálását jelentette, s katartikus életbeli bemutatását. És azt a valóságos megoldatlanságot, amely a létező emberi totális igény és a zárt, ciklikus kozmoszmagyarázatok között húzódik.

Az önmagára utalt ember, akit a valóságos világtól való iszonyata idegenné kényszerít, de másik világot nem fogad el otthonának, tehát végső soron a metafizikai semmit tételezi: egzisztencialista sorsélményt él át. Szilágyi lírájának mélyrétege ezt hordozza, noha kifejezett gondolatisága nem vet számot ezzel. Lelkülete meghatározó módon tartalmazza azokat az érzetköröket, amelyekből a Kierkegaardtól eredő egzisztencialista bölcséleti rendszerek lélektanilag táplálkoznak. Az egyetemes (kozmikus) otthontalanság, a személyiség koncentrált fájdalomérzete, az egyéni élet kiszolgáltatottsága, az otthon, a lehetőség hiányaként érzékelt kozmikus semmi, s az ebből származó keserűség (szorongás, aggódás), az emberi önmagába zártság iszonyata — mind fokozott erővel ható élmény itt. Jelezve, hogy annak a (s bármiféle) racionális-realista gondolati rendszernek a filozofikuma, amelyet Szilágyi is megpróbált átlírizálni, lévén tudati cselekvés intellektuális eredménye, nem oldhatja meg vagy fel a lelki-érzelmi szféra más természetű élményeit, gyötrő általános emberi gondjait. Az anyagságot, mint ontológiai őselvet tételező felfogás például minden más specifikumú minőséget az anyag derivátumának, szerveződésének tekint: a szeretetet, vagy az általában vett lelki tüneményt is: „magára ismer bennünk az anyag / s a vágy, a vágyunk”; „a béke is végtelen, mint az emberben az akarat, / végtelen a béke, mint... végtelen a legmagasabb / fokon szervezett anyag”; „az egymásra-utaltság / legmagasabb fokon szervezett / formája a szeretet”. Ezzel, mert egy magasabb rendű képződményt egy alacsonyabb rendűből vezet le, s nem fordítva, keveset érzékeltet a magasabb szintű mozgásforma különleges sajátosságaiból. Az elvont állítás tehát nem szándékozza fogalmi vagy esztétikai erővel magyarázni vagy érzékeltetni azt, amiről szó van, a lelki jelentés a lírai forma mögüli sugárzásokból bontható ki. S ez különös, vibráló kettősséget eredményez ebben a lírában. A racionalista materializmus elvi elfogadásának, minden egyéb válaszadási lehetőség radikális elvetésének — s a lélek anyagtalan-korlátatlan törekvéseinek antinómiáját, s együttes energiává, feszültséggé alakulását hozza. Végül persze Szilágyi is eljut az addig biztosnak tűnő metafizikátlan elgondolásnak még a lehetőség határain belül is kevésnek bizonyuló érvényességéhez: „Elzártam magam elől az utolsó utat, / a csillagokon túlit”; „csak nem tudod, csak nem tudod, / hogy mi van ott, hogy mi van ott, / miután a bejárhatót / bejártad a határig”. Az evilági gondolkodás elégtelenségére ébred itt rá.

Szilágyi költészetének első fázisát még a társadalmi lehetségszférát feltétlen üdvözlő szólamok, a biztosnak hitt társadalmi és bölcséleti tudás expressziói hatják át. De már itt sem a megvalósult iránti stabil-bensőséges bizalom hangja szól, hanem a felfokozott lelki igény és várakozás. Az ujjongó kielégületlenség sívítva-követelő fortissimói olyan szárnyalást, emelkedést, repülést, magasságot, szabadságot áhítanak, amely elvont, a konkrét társadalmisággal nem érintkező vágyképzeteknek csak kielégítést ígérő eszközei lehetnek a modern világ

technikai konstrukciói; annak a kívánt meggyőződésnek, hogy a világmindenséget materiális (gépi) úton birtokba lehet venni. Ennek megfelelően a versek világában összeszövődnek a gépi-technikai civilizáció csodálatra méltó vívmányainak, alkotásainak, vagy a modern városi létforma felnőtté emelő elemeinek vizuális megjelenítései és az ezek kiváltotta modernista-avantgarde érzetek általánosító kifejezései. A modern-urbánus tartalmú képvilág, a megfogható kor-érzülethez kötődő képiség a kételyek fölerősödésével fokozatosan felbomlik, amikor a költőt szüntelenül gyötrő nyugtalansága az egyetemes történelmi és ontológiai emberi képesség határaitra űzi, azokat vallatni. Végül a faggató magatartás is átvált a tehetetlenség kínjának, a fájdalom örökérvényűségének vijjogó-ébresztő elkiáltásaira. A hatvanas évek második felében írt verskompozíciókban a világtörténelem totalizált minőségütközéseinek, kollektív sebének az azonosult kifejező médiuma lesz a lírai hős, a nem az élettettekkel vagy kulturális-morális cselekedetekkel, hanem azok lelki motivációs centrumával egyesülő attitűd élő megtestesítője. Személye nem pusztán képviseli a világot, hanem a világ rajta keresztül artikulálja önmagát, ahogyan a („romantikus” alaptermészetű) modern életelvű (vitalista) művészi létérzés próbálja felvállalni — az archaikus idők örökségét is megértve — a törvényerejű kényszerűségből fakadt médiumszerű, világközvetítő, közösségorientáló és kollektív érdekű szerepkört — amint erre Kis Pintér Imre is rámutat.

A hevült, osztatlan kamaszlelkület megrétegződés és a rétegeket külön mozgató szervetlenülés nélküli tulajdonságával, s minden egyesbe az egész komplex lelkeséget árasztani akaró impulzusaival teli felnagyított, kiterjeszkedő individuum immanens világban-létét csak mélyítik a látszólagos kívülkerülési szándékok. Az ironia, mint távolságtartó eszköz Szilágyi esetében nem tölti be funkcióját. Semmiféle bölcselő felülemelkedés, megértő gesztusokra képes kiszabadultság nem következhet be, mert győzedelmeskedik a világtákozón is önmérsztő, korbácsoló gúny, amely a tökéletesen belülről való érzés és szenvedés hordozója, s amely a prófétikus ostromlás és sorskifejezés módja itt, a belül-lét és a kívülről való rendíthetetlen ítélet kettős természetű lélekállapotának előlése.

A szintetikus, szimfonikus költemények (*Bartók Amerikában, A láz enciklopédiája* stb.) szerkezete — a lávaszerű érzelmek ellenére — szigorú elvek alapján épül. A szerkezet jelentéshordozóvá válik, általában a fő jelentéstartalomnak: a determináltságnak, a törvényszerű léthelyzetek borzalmainak a keretadó formájává. A törvényerejűn strukturált építmény szerkezeti viszonyrendje el-lentételezések, parodisztikus-travesztiás egymáshoz vonatkoztatások, betétek, elioti, Ezra Pound-i intarziás megoldások segítségével alakul ki. A formanyelv tartóvázára rakódnak-halmozódnak a történelmi bűnök, csalások, képmutatások és hazugságok, kínzások és gyötrelmek, megalázások és kiszolgáltatottságok ezernyi változatának, konkrét-individuális arculatának a megnevezései. A zárt egységekbe tömörülő szabadvers ettől izzó feszességet kap, a sorolások, ismétlések árama pedig lüktető, sulykolva dobogó energiát.

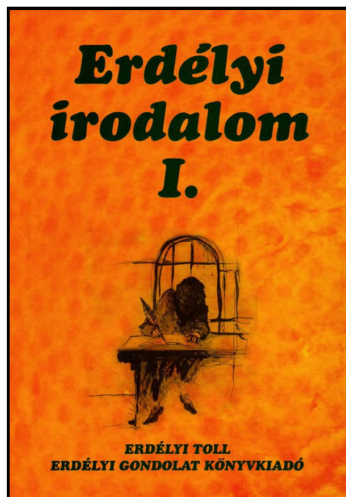
A létezéssel világnyi felületen érintkező költői ambíció a hetvenes évekre terjedelmében redukálódni, de személyes-konkrét intenzitásában, tartalmában növekedni kezd. Az élettől csillapultával a létörvények kitapintási övezete elemi tartományokra koncentrálódik. Az egyetemes halálképzet az egyéni halál szem-

benézésévé sűrűsödik. A halál előtti állapotban elszakadnak csaknem az összes evilághoz fűző ösztöni-indulati szálak is, az elfáradás, a lelki kiégettség szinte teljes kilépést jelent. Míg az elrugaszkodás elementáris vágya dominált, absztinenciához a kifejezés, az élettel való leszámolás, a csupán pihenni vágyás helyzetében azonban szükségképpen a konkrétum uralkodik el (pl. az *Öregek könyve*). A konkrét, plasztikus, testi valóság képes ugyanis egyedül olyan emberi szituációt demonstrálni, amelynek jelértéke önnön létével azonos. Ebben a „minden mindegy” állapotban a jelentés maradéktalanul telíti a konkrétumot, amelyben csakis az emberi befolyásolhatóságon kívüli fizikai-biológiai természet törvény működik. A lemondás végigvitelében az egyéb lelki-gondolati-filozófiai tartalmak nélküli konkrétsággal való egyesülés az utolsó mozzanat; „Körülvettének engem a világ dolgai”.

Szilágyi Domokos költészete egészében tehát nem pusztán irodalmi jelenség, hanem emberi, metafizikai létpróba, életkísérlet tükrözője. A véges és végtelen, élet és nem-élet alternatív princípium-párjának ötvözési igénye a lélekben; a végtelen dimenziójú léttörvények végesben való sűrítettségének és másságának abszolutizált expanziós vágya; az abszolútum és a totális lételvek metafizikai leegyszerűsítés nélküli, érzelmi birtoklási törekvése — az emberi lelki konstitúció legmélyebb, legigazibb tartalmai közül valók ezek, felfokozásuk és kudarcos megoldatlanságuk nem az emberi képesség és lehetőség felelőssége. Szilágyi Domokos vállalta a szenvedéssel teli áldozatot teljes mivoltában élénk tárni ezt a metafizikai abszurditást és megoldatlanságot. Heroikusan és tragikusan elvetni minden olyan lelki kompenzációt, mint illúziót, amely a véges és végtelen tudati kongruenciáját vagy a végtelenbe transzcendált emberi létbe vetett hittel, vagy a diszkontinuus véges legfőbb világelvként való abszolutizálásával kísérli meg megteremteni.

Kiadványaink

2018-ban megjelent

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXXVI.

Anyanyelvoktatásunk 1989 után (III.)

Oktatáspolitikánk, oktatási rendszerünk ma (I.)

Oktatáspolitikánkat ma is központi törvények határozzák meg. „Oktatáspolitikát össznemzeti szinten a tanügyminisztérium dolgozza ki és irányítja. A napnál világosabb beszéd: egységes nemzeti államban egységes tanügyet egyetlen szerv ellenőriz és irányít, és ez alá tartozik az állami oktatás is, a magán oktatás is az óvodától az egyetemig, úgy, mint eddig” — állapítja meg Murvai L. (1996. 27.).

Hol helyezkedik el ebben a rendszerben kisebbségi oktatásunk?

Románia oktatási rendszerét, oktatói és nevelői feladatait az 1995/84. számú Tanügyi Törvény (a továbbiakban T. T.) határozza meg, ennek a XII. fejezete a romániai kisebbség oktatására vonatkozik (*Románia Hivatalos Közlönye*, I. rész. VII. évfolyam, 105. 5.). Minden olyan kérdést, amely az oktatás mindennapjaival kapcsolatban fölmerül, s amelyre a T. T. paragrafusai csak átvitt értelemben vagy egyáltalán nem vonatkoznak, kormányhatározatok, miniszteri leiratok oldanak meg. (Vagy újabb konfliktusok forrásai!) A kisebbségi oktatás szerkezetében és tartalmában, a T. T. szerint, a romániai oktatás szerves részét képezi. Sajátossága a tanítás nyelve. A kisebbségi oktatás ugyanakkor föl vállalja a saját nemzeti identitástudatának, hagyományainak megőrzését, a kisebbségek nyelvének, kultúrájának ápolását. Az oktatás a kisebbségi csoportokban, osztályokban, tagozatokon vagy iskolákban, részben vagy egészben anyanyelven folyik. Romániában állami és magánoktatás szervezhető. Az állam által elismert vallási felekezetek igényelhetik az Oktatásügyi Minisztériumtól a számukra szükséges felekezeti szakszemélyzet képzését, miniszteri engedéllyel, gimnáziumi vagy líceumi oktatást szervezhetnek. (*Románia Hivatalos Közlönye*, I. rész. VII. évfolyam, 105. 2-3.) Oktatási rendszerünkben újdonság az alternatív oktatás — Waldorf, Mointessori stb. —, valamint egy-egy világszerte elterjedt idegen nyelven tanító iskolatípus működése. Angol, német, spanyol stb. iskolákról tudunk. A kétnyelvűség/többynyelvűség csírái? (Murvai L., 1996. 40-41.)

A T. T. 15/5 szakasza szerint Romániában az alábbi oktatási és nevelési struktúrák működnek: 1. Óvodai oktatás: kis, középső és iskolára fölkészítő nagycsoport. 2. Az I-IV. osztályos elemi oktatás. 3. Középfokú oktatás: V-VIII. osztályos oktatás, szakmai oktatás, IX-XII (XIII.) osztályos oktatás. 4. Poszt-

liceális oktatás. 5. Felsőoktatás: egyetemi és posztuniverzitáris/egyetem utáni oktatás. 6. Állandó nevelés. (*Románia Hivatalos Közlönye*, VII. évfolyam 105. 1995. VIII. 18.) szövegének megfelelően az „învățământ preuniversitar”, (egyetem előtti oktatás kifejezés az óvodai, az elemi (I-IV.), a gimnáziumi (V-VIII.), líceumi (IX-XII) és a posztszekunder oktatást fedi). (Murvai L., 1996. 42-43.) Az oktatási struktúra hierarchiáját illetően a T. T. úgy rendelkezik, hogy a preuniverzitáris oktatás a megyei tanfelügyelőségeken keresztül alá van rendelve az Oktatásügyi Minisztériumnak (újabb neve: Ministerul Educației și Cercetării/Nevelés- és Kutatásügyi Minisztérium) — az intézmények autonómiáját tiszteletben tartva — egybehangolja. Hogy az a központi rendezési elv jó vagy rossz? Tény, hogy a minisztérium nem ismerheti minden iskola sajátos helyzetét, sőt a megyei tanfelügyelőség sem, tehát a döntéseket nem támasztja alá a tények ismerete. A pénzalapok központi elosztása sem segíti elő az egészséges versenyszellem kialakulását. A romániai magyar oktatás számára a decentralizálás előnyös lenne — véli Murvai László (1996. 44.), de nemrég az iskolák karbantartására és javítására szánt pénzüsségeket a helyi vezetés hatáskörébe utalták, s azonnal megjelentek a reklamációk, hogy az ügyintézés nehézkesebb... Nehéz központilag centralizált törvény szerint vezetni és helyileg decentralizálni vagy megfordítva — szögezi le Murvai László (1996. 44.) Ez a vezetési mód az anyanyelvoktatás számára körülményes. Bukarest honnan tudná, hogy itt vagy amott szükség lenne ennyi, annyi magyar nyelvű osztály beindítására, fenntartására?

A T. T. másik újdonsága, hogy az oktatási rendszerben mintaiskolák és gyakorlóiskolák is működhetnek. A mintaiskolák számát, működési helyét azonban nem tisztázták. Hargita és Kovászna megyén kívül máshol eddig föl sem vetődtek a mintaiskolák kialakítása (Murvai László, 1996. 44.).

A legfiatalabb generáció képzése, nevelése az óvodákban történik. Rendes, hosszabbított vagy heti programos óvodákban 3-7 éves gyerekek számára tervezik meg. Az 5-6(-7) éves gyerekek számára fokozatosan, majd általános jelleggel bevezetik az iskolára előkészítő csoportokat, azzal a céllal, hogy az óvodai oktatást bekapcsolja a teljes képzési folyamatba. Ez az anyanyelv oktatását elősegítheti/elősegíthetné, ha sikerül megtalálni a „középutat”, nem léptetik iskolává az óvodát, figyelembe veszik a gyermekek befogadóképességét, ha megmaradnak a zenés, táncos, rajzos, változatos tevékenységet tartalmazó foglalkozások. (Murvai László, 1996. 45. után).

Az elemi iskola az oktatási szerkezet következő lépcsőfoka. I-IV., I-VIII., I-XII(-XIII) osztályos iskolák nappali tagozata keretében. Az első osztályba a 7 éves gyerekeket kell beíratni. Az elemi oktatás során a tanulók az írás, olvasás stb. alapismereteit sajátítják el, heti 22 (I. osztály) — 25 (II. osztály) — 25 (III. osztály) — 26 (IV. osztály) órában. A román tannyelvű osztályok óraszóra-számához hozzájön az anyanyelv ugyanolyan óraszámában, mint a román tannyelvű iskolákban a románnak mint anyanyelvnek az óraszám. Ezt az elvet az elemi osztályokban lehet alkalmazni — a gyerekek túlterhelésének megakadályozására! Ezért kompromisszumos megoldáshoz kellett folyamodni: a román órák számát heti 31-ről (9-7-8-7) heti 19-re (4-5-5-5), az anyanyelvi órákét pedig heti 31-ről heti 25-re (8-6-6-5) csökkentették, ami még mindig igen magas óraszám az elsős diákok számára — állapította meg Murvai (1996. 46.). Ezért is fontos,

hogy gyermekeink inkább 7 éves korban kezdjék meg tanulmányaikat, s az anyanyelvi oktatás során olyan minőségű oktatásban részesüljenek, amely elősegíti anyanyelvük elsajátítását — fejlettségi szintjüknek megfelelően —, mert az anyanyelv ismerete, tudása az állam nyelve, a román és más nyelv elsajátítását is megalapozza, megkönnyíti. Bármely nyelv elsajátítását csak az anyanyelvre építve lehet elkezdni, továbbvinni, hozzáadó másodnyelvvé fejleszteni. Természetesen sokat számít az otthoni beszéd, a szülői környezet, az óvodai oktatás, az, hogy a gyermek milyen nyelvi közegből érkezik, ezt kell egyénileg fölmérni, és ennek megfelelően egyéni munkával, feladatokkal segíteni az elemistákat!

A gimnáziumi oktatás az V-VIII. osztályt foglalja magába. I-VIII., I-XII (XIII) osztályos iskolák keretében szervezhető, általában nappali tagozat keretében. A T. T. előírásai szerint ezt az oktatási fokozatot képességvizsgálattal zárják. A 2006-2007-es tanévben ezt a vizsgát eltörölték, a VII. és VIII. osztályosok két-két félévi dolgozatjegy alapján, valamint az V-VIII. osztályosok általánosa dönti el, hogy a nyolcadikosok melyik iskola (líceum, középiskola, szakiskola stb.) IX. osztályába iratkozhatnak. A félévi dolgozatot a magyar diákok magyar nyelv és irodalomolvasásból, román nyelv és irodalomolvasásból, matematikából, illetve a nyolcadikosok még történelemből vagy földrajzból írják. A választott iskolák nevét preferencia szerint a tanuló beírja a kérvényébe, s a számítógépes program alapján értesítik, hova jutott be.

A líceumi oktatásban a T. T. az oktatási gyakorlattól idegen, kétlépcsős, azaz koncentrikusan szervezett rendszert újra lineáris, egylépcsős szerkezetté alakították. A nappali tagozat IX-XII (XIII.) osztályt és esti, illetve látogatás nélküli IX-XIII. osztályt foglal magába. A líceumokat s a működő osztályokat nem elnöki rendelet határozza meg, mint 1989 előtt, hanem a líceumok, illetve a megyei tanfelügyelőségek javaslatát az Oktatásügyi Minisztérium hagyja jóvá. Jelenleg a T. T. elméleti (reál, humán), informatikai, pedagógiai, műszaki, gazdasági, közigazgatási, mezőgazdasági, katonai, művészeti, sport, teológiai osztályokat ír elő. Minden szakon indultak magyar tananyelvű osztályok, csupán a katonai profilon nem. A záróvizsga, az érettségi szintén vesztett eddigi merevségéből, megengedték azt is, hogy a magyar szóbeli vizsgán az elfogadott, a tantervhez igazodó szöveggyűjteményt is használhatják a jelöltek.

A szakmai oktatást nappali vagy esti tagozaton önálló egységként működő szakiskolákban vagy iskolacsoportok mellett szervezik meg a VIII. osztályt végzett tanulók számára. Magyar nyelvű osztályok is indulhatnak megfelelő számú jelentkezés esetén.

A művészeti és sportoktatást sajátos adottságokkal rendelkező gyerekek számára szervezik az elemi osztálytól az érettségig. Magyar nyelvű osztályok is működnek.

A speciális oktatást a szellemi, a testi, az érzékszervi, a beszéd, a szocioaffektív és a viselkedési vagy ezekkel társuló fogyatékos óvodások, iskolások számára szervezik azzal a céllal, hogy a lehetőségekhez képest szocializálják az ilyen fogyatékos gyerekeket is. A nemzeti kisebbségek nyelvén, magyar nyelven is. Jelenleg a speciális oktatás csak Hargita és Kovászna megyében differenciált, más megyékben is volna rá társadalmi igény.

A posztliceális/posztszekunder oktatást a tizenkét osztály elvégzését igazoló okirattal rendelkezők számára létesítették 1-3 évfolyamra.

1990 előtt a magyar nyelvű óvodai és elemi iskolai oktatás szakemberhiánnyal küszködött. 1990-ben, Mihai Şora, akkori oktatási miniszter jóváhagyta a vidéken oktató szakképzetlen pedagógusok számára, hogy képesítést szerezzenek. 1992-ben beindultak, majd megszűntek a látogatás nélküli tanítóképzős osztályok, de az akkor végzettek hosszú ideig jó szolgálatot tettek oktatásunknak olyan vidéki iskolákban, ahova néhány évig biztosan nem került volna szakképzett pedagógus.

A felsőoktatás a T. T. 55. szakasza szerint oktatási és kutatási intézmények keretében egyetemeken, intézetekben, akadémiákon, konzervatóriumokban, egyetemi kollégiumokban szerveződtek. A T. T. az európai felsőoktatás mintájára a licenciátusi, illetve magiszteri cím megszerzésének lehetőségeiről is rendelkezik. A romániai magyar felsőoktatás ma a következőképpen működik. A kolozsvári Babeş—Bolyai Tudományegyetemen léteznek a tanárképző szakokon olyan csoportok, amelyekben bizonyos tantárgyakat anyanyelven oktatnak. A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémián magyar tagozat, s Kolozsváron a Babeş—Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán magyar nyelvű színművészeti oktatás folyik. A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen kérésre a tantárgyakat magyarul is tanítják. A bukaresti egyetemen működő Hungarológiai Tanszéken a magyar és idegen nyelv szakon a főszak tantárgyait magyarul adják elő. Ez a helyzet visszaesést jelent az ötvenes évekhez képest, amikor még három felsőoktatási intézményben volt magyar nyelvű tagozat (Murvai László, 1996. 44-45.).

1989. december 24-én a kolozsvári *Szabadságban* megjelent *Hívó szó!* címmel 15 értelmiségi aláírásával közölt nyilatkozat kéri a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását, az erdélyi magyar kultúrártékek megőrzésére és fejlesztésére. A Nemzeti Megmentési Front törvényerejű rendelete szerint: „A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak a tiszteletben tartása és a románokkal való teljes jogegyenlőségük megadásának biztosítása” 1990. január 13-án az RMDSZ szándéknyilatkozatában a Kolozsváron visszaállítandó Bolyai Tudományegyetem legyen a felsőfokú képzés anyanyelvű intézménye a humán- és reáltudományok, az agrártudomány, a pedagógiai és a művészeti oktatás terén, valamint létesüljenek felsőfokú műszaki, orvostudományi és gyógyszerészeti magyar tannyelvű intézmények Kolozsvárott és Marosvásárhelyen.

Sajnos, az eltelt húsz esztendő nem volt elég, hogy nemzeti közösségünk jogos igényét a politikai vezetés teljesítse... Pedig az Európa Tanácsba való felvételkor is felmerült a kérésünk, közel félmillió aláírással alátámasztott törvénytervezet is született, 1996-ban az Európa Tanács nyomására megszületett Román—Magyar Alapszerződés 15. cikkelyének 3 paragrafusa szerint „Megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy az állami oktatás keretei között minden szinten és formában”... nemzeti közösségünk tagjai anyanyelvüket megtanulhassák és megfelelő lehetőségük legyen ezen a nyelven képzésben részesülni... Victor Ciorbea ígérete, a Romániai Magyar Keresztény Egyházak Elöljárói Állandó Értekezlete támogató nyilatkozata (1997-ben), az RMDSZ-nek a kormányból való kilépésének fenyegetése, a Petőfi—Schiller Egyetem politikai diverziója, azután a BBTE szintjén a magyar feliratok kihelyezésének „húzd meg ereszd meg” az

abszurd helyzete, a Strassburgban és Brüsszelben folytatott meggyőző felszólalások, 81 nemzetközi hírű, köztük Nobel-díjas tudós levele, a Sapientia Alapítvány megalakítása, a BBTE „multikulturális” jellegének hangoztatásának stb. ellenére 2010. április 6-án, e sorok írásakor még mindig csak a kérésnél, tiltakozásnál és a hatalom részéről a merev elutasításnál tartunk...

Összegezésként Kónya-Hamar Sándor (2009. 195-202.) véleményét idézhetjük: „Becsapási hadműveletek, hangzatos ígéretések, jogi csúrcsavarok, csalárdságok és gazdasági ellehetetlenítés — ezek az állami magyar nyelvű egyetemi oktatás kapcsán a hivatalos román politika lépései és döntései, ezek nyomán olyan jogfosztottságok, társadalmi és gazdasági károk érték nemzeti közösségünket, Erdély magyarságát, amelyeket a mai napig sem tudott jogorvosolni és kiheverni. Talán sohasem is fog — tehetnők hozzá, hiszen 1918 óta folyamatosak a fentebb elsorolt sérelmek. Nehéz felfogni racionálisan, érzelmileg és tudatosan azt az érthetlenséget és értetlenséget a többségi nemzet vezetői politikusaink részéről, miszerint az anyanyelvi oktatás, nevelés, a kisebbségi kultúra és tudomány fejlesztés nem lényegi, meghatározó kérdése az országos értékrendnek és haladásnak, ha már európai szinten az.”

Anyanyelvoktatásunkért folytatott harcunk folytatódik, mert „újabbban a magyar iskolák és a kolozsvári magyar egyetem visszaállítását a román kormányszervek azzal a divatos érvvel tagadják meg, hogy mindezen oktatási intézményeket, a Bolyait is, „a kommunisták hozták létre”, ezért az akkori törvények a mai kormányt, amely ugyebár mentes mindenféle kommunizmustól, nem kötelezik semmire. Így lehet a végén „kommunista vezető” talán még Báthori István erdélyi fejedelmünk és lengyel király, aki 1581-ben az első erdélyi egyetemet megalapította” (Beke György, 1993. 64.).

A T. T. XII. fejezete foglalkozik a nemzeti kisebbségek oktatásnak szabályozásával. Az 5. szakasz Románia Alkotmányának 32. szakaszában foglaltakat emeli át a T. T.-be, miszerint Románia minden állampolgára egyenlő jogokat élvez az oktatás minden szintjén és formájában, társadalmi és anyagi helyzetétől, nemtől, fajtól, nemzetiségtől, politikai vagy vallási hovatartozástól függetlenül. A T. T. 119/1. szakasza: „A helyi szükségletektől függően, kérésre, és a törvény feltételei között, a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás számára csoportok, osztályok, tagozatok vagy iskolák szervezhetők”. 2. A jelen szakasz (1) bekezdésének az előírásai úgy alkalmazandók, hogy az ne befolyásolja a hivatalos nyelv tanulását és az oktatást ezen a nyelven. A „törvény feltételei közt” nem az 5. szakaszra utal, mert az ugyancsak az anyanyelvi képzéshez való emberi jogról biztosít, hanem a 8-as szakaszra, miszerint az oktatást minden fokon román nyelven bonyolítják le, és minden helységben román oktatási nyelvű osztályokat fognak szervezni és működtetni. Ebben a szakaszban a *szervez* ige nem feltételes módú, mint a 119. szakaszban, s hogy mindez még világosabb legyen, a *szervez* igehez még hozzáteszi a *működik* ige jelentő módú alakját is. Románul: „...se organizează și funcționează”. Az anyanyelvi oktatás joga a 119-es szakasz szerint még függ a helyi szükségletektől és az érdekeltek kérelmezésétől. A kisebbségi jogokat úgy kell/úgy lehet alkalmazni, hogy az ne hasson ki negatívan a „hivatalos nyelv” tanítására és a „hivatalos nyelven való oktatásra”. Szöveg-szinten ez azt jelenti, hogy létezik „hivatalos nyelv” és annak ellentéte: a „nem hivatalos nyelv(ek)”. Vagyis Romániában „hivatalos”, azaz többségi és „nem hi-

vatalos”, azaz kisebbségi oktatás is működik. Ezzel a T. T. egyben fontossági sorrendet is sugall — zárja le magyarázatát Murvai László (1996. 56.) Körmonfont megfogalmazás, jogi csűrés-csavarás, mondhatnók, csak éppen nemzeti közösségünk gyermekei ellen, anyanyelvoktatásunk ellen!

Állításunk igazolására idézzük a T. T. 124. szakaszát: „Az oktatás minden fókán a felvételi versenyvizsgákat román nyelven kell letenni. A felvételi versenyvizsgák és az abszolváló vizsgák anyanyelven tehetők le azoknak az iskoláknak, osztályoknak és szakosításoknak az esetben, amelyekben az oktatás, a jelen törvény feltételei között, az illető anyanyelvén folyik”. Vagyis anyanyelven fölvetelizni csak azokba a felsőoktatási intézményekbe lehet, amelyekben azokon a nyelveken tanítanak, vagyis Románia több mint 80 felsőoktatási intézete közül négybe. Bár a romániai oktatási rendszer nyitott, a magyar középiskolát végzetek versenyképesek csak négy egyetemen lehetnek, de elvileg nincsenek elzárva a továbbtanulástól, csak gyakorlatilag kizárt, hogy a román anyanyelvű jelöltekkel román nyelven versenyvizsgázzanak a siker reményében. A T. T. 124. szakasz nyelvi diszkrimináció. A magyar iskolát, illetve líceumot végzetek tudnak románul, ismerik a állam nyelvét kompetencia szinten, míg versenytársaik anyanyelvüket performancia szintjén birtokolják. Idézhetnők Skuntnabb-Kangas, Tove kategóriáit is!

Még egy példa: A T. T. 120/2. szakasza a hirhedt Anghelescu-törvény követője! Arról rendelkezik, hogy a románok történelmét és Románia földrajzát a kisebbségi gimnáziumi és líceumi osztályokban románul kell tanítani. Csak arra ad engedélyt, hogy ezeket a tantárgyakat a kisebbségek nyelvén az I-IV. osztályban tanítsák. Mégis engedménynek tekinthetjük a T. T. 120/4-es cikkelyét, eszerint a gimnáziumi oktatásban, kérésre, tantárgyként bevezetik a Nemzeti kisebbségek történelme és hagyományai nevezetű tantárgyat.

Kiadványaink

2018-ban megjelent

P. Buzogány Árpád

Széthull és összekeveredik minden

Széthull a semmibe minden pillanat,
ködök híznak a vén fűzfák alatt,
fény villan fűszálon, monoton ének
nekimegy kerítés szélének,

hajnali arcodat a vízben látom,
csat zörren a vékony kabáton,
kacag, mint te szoktál. Most ne nézz félre,
illatozik még a rózsák vére.

Egy pillanat s más világban vagyok,
aprók a házak s a rózsák nagyok.
Előttem mész, hűvös szél kísér téged,
zsebre vágta ma a mindenséget.

Betűszaporító szolganép

Mennyi irigy betűszaporító,
ki új nappal ma is arra ébred,
hogymások fejére hogyan lépjen,
mert arra is megvan már a képlet,

egyiket megdicséri, másikat
a háta mögött folyton gyalázza,
istennek képzelve magát ítél,
bírálni a felemelkedés láza

annyira elragadta. Sunyi kis
férgek, szolganép, megvették pénzzel
tollastól, hát meg se látod őket,
amikor a messzeségbe nézel.

Az írás nagy piac lett, árulnak
rozsdás pennát, régi írógépet,
azt lesik, a meghúzott vonaltól
van-e, ki balra vagy jobbra lépett.

Ki eltalálja a kis uracskák
vágját, álmát, felmagasztalt léssen.
Az igazakat megszámlálhatod
csak egyik vagy pedig két kézen.

Csak az eladó

Hiába gondolják mások,
hogymint szolgákká tudnak tenni,
száz év sem elég ehhez,
nem lesz már ebből semmi,

hiába romboltak szobrot,
zászlót is hiába tépnek,
nem vált be hazudozni
s ígéretet a népek,

hiába gondolják mások,
hogymint meg lehet venni,
csak a selejt eladó,
kirakatokba tenni.

Demeter Attila

Illúziók

Azt hittem, mindent jól bejártam:
tereket, parkot, ligetet.
Álmomban végtelenbe láttam,
hegyet, erdőt és vizeket

öleltem mindig számolatlan,
sziklát, fenyőket és ködöt,
gyönyörűt és megfoghatatlant,
s reméltem, hogy ez mind örök.

Azt hittem, mindent megjegyeztem:
szavakat, intést, titkokat,
a csodák hűlt helyén kerestem
a ki nem ejtett hangokat.

Vélt igazakért harcra szálltam,
gondolván, hogy ez épp elég —
elvéreztem a nagy csatában,
még most is hallom: kell-e még?

Ma már tudom, hogy nincs bocsánat,
és tarkón vág a rettenet:
folyton csak felejtetni kéne,
de sajnos, mindent nem lehet.

Kozma László
ERDÉLYI SZONETTEK (V.)

Sepsiszentgyörgy szobrai

Bronzba öntve és kőbe faragva
Felvillan a város szoborarca.
Templom előtt Szent Imre és Gellért,
Fehér torony emeli keresztjét.

A tervrajzok finom vonalából
Jövőt emel, iskolát Kós Károly.
És a székelő építészet szobra,
Karcsú torony tör a csillagokba.

Pro patria! Szobrával a nemzet
Felidézi Rákóczi Ferencet.
Jókai-sor, kifaragva dísznek

Övezi a Honvéd-obeliszket.
A Kollégium falára tekintve
Csöndes parkban mereng Mikó Imre.

Gyárfás Jenő

Csillag virraszt fázó, ködös estén,
Harmat sír a hősöknek elestén.
Felidézzük, mind egymásra nézve,
Hogy történt ez? Mondd, kinek a vétke?

Sötét cseppel könnyezik a vászon,
Szellő indul a közös fohászon.
Őt idézzük, akinek szavára
Felébred a Jairus leánya.

Eljöhessen a teremtő béke,
Amiért halt apák nemzedéke,
Szabadságért vívtak drága áron.

Ágyú lobban a fellegetes égre,
Igazítja, századokba nézve,
A kökösi hídnál Gábor Áron.

Farkas Árpád

Versboronával liggattál havat,
Hogy élhessenek vágyak és remények.
Fakadó hit zord fagyán a télnek:
A vetés zöldje sértetlen maradt.

A hó alatt hogy meg ne füljanak,
Lehatolnak apró verscsatornák
Az igazságot hogy mégis kimondják,
Melyből egykor virágzás fakad.

Szívószállal mert imígyen venne
Levegőt a csepp búzaszemecske,
S áram zizzen egy hajszálnyi dróton.

Kigyúljanak lámpásaid szerte,
Bár viharszél csap a mécsesedre,
Felzeng a vers, amely új és ódon.

Magyari Lajos

Add, hogy kereszten is, gúnykacaj között,
a szöggel szögezők cirkusz-zsivájában,
arcunkat nem felejtő vásznakba törölve,
ne rendüljünk meg az Ember igazában.
Újmagyar Mária-siralom, M. L.

Első imánk Mária-siralom.
Szemünk régi századokba néz,
Megdördül a Halotti beszéd,
De épp így száll az ének biztatón.

A végzetet legyőzve, épp ezért,
Fölvállalva a tragédiát,
Elkísérve az Isten Fiát,
A Kálvárián történelme ég,

De jövő sorsa is ennek a népnek:
A Feltámadás, mint fényes ígéret,
Hiszen aki egykor visszatért,

Lángját küldi a pünkösdi Igének,
Felharsanjon újra a régi ének,
Koszorúzza Somlyó szent hegyét.

Szent Anna-tó

Hallgatod az öreg székelty,
Ahogy mondja a meséket.
Hangja, mint a patak hangja,
Kanyarodik erre-arra.

És a szaván mind megéled
Fű hajlása, emberélet.
Suttogása rengetegnek,
Dördülése fergetegnek.

Mi megtörtént, mesévé lett,
Csillanása tó vizének,
Pillanat az ezredévek.

Mint a hullámgyűrűzések,
Keletkeznek, elenyésznek,
Csillogásán a mesének.

Benedek Elek

A fenyőkön roppant madarak,
És alattuk szétszórva halak.
Honnan jöttek? Mint mesék talánya,
Melyet őriz Elek apó háza.

Elindul a legkisebb királyfi,
Aranykrajcárt végre megtalálni.
Sötét felleg, égbolt tarisznyája,
Bujdosó nap fényessége járja.

A sziklákon fehér ködfolt szálldos,
A sörényét rázza mesetáltos,
Csillagútja fenn szelíden fénylik.

Gyerekszemek lecsukódva félig,
Csöpp arcukon boldog mosoly fénylik,
Álmodják a magyarság meséit.

Marosvásárhely

Dicső múltról álmodik még egyszer
A századelő nagy szecessziója.
Történelmünk hősei sereggel,
Fényes keretben az Attila-monda.

És megindul a szép leány a kúthoz,
Zengésének ritmusára lépked,
Úgy hallatszik, mint hegyi patakzúgó,
Kísér még, és el sosem enyészhet.

Sziluetdje a Kossuth-szobornak
A sűrű éj árnyékába olvad.
Mozdulata fölemelt kezének,

Dördülése tovább él a szónak,
Visszhanggal a bércek válaszolnak,
S zajtalanul zúg a kút zenéje.

Bernády György

Nem zavarja semmi csöndes álmát
Annak, aki várost épített.
És az égbolt üvegablakán át
Derengenek bíbor, kék színek.

Valósággá teljesülő ábránd,
Sötét felhők között fénysziget.
A mulandón túl aki tovább lát,
A múltból a jövőt érti meg.

Könyveivel felragyog a Téka,
Tudós elmék híres hagyatéka,
És az utcán kigyúl a villanylámpa.

A szobornak rávetül árnyéka,
S a téren át csöndesen belép a
Balladákat mesélő palotába.

Tükörterem

Kapu dördül. Ez a Nagyúr háza,
Föltornyosul roppant gerendája.
Arany napfény szikrázik pazarlón,
Bölcső ring, és dalol Réka asszony.

Kádár Kata szelíd balladája,
Virágzik a szerelem csodája.
Indul lován szép Salamon Sára,
Liliom hull csendes sírhalmára.

Kéklő színe a búzavirágnak
Mint az égbolt ragyogása, árad,
Meghajlanak arany búzaszárak.

Gyertya gyullad fején a báránynak,
Éneke száll Júlia széplánynak,
Karcsú íve hajlik derekának.

Bolyai János

Mert nem csupán a matematika.
Hogy semmiből teremtsen új világot,
És megláthassa, mit senki se látott,
A szívével kell annak látnia.

Hiszen keressük mind az igazságot,
S csak járjuk egyre tudásunk körét,
De nem bírjuk átlépni börtönét
A megszokottnak. Ám te megtalálsz

Rejtett titkát a nyilvánvalónak,
Hogy már rögtön képletedbe foglald,
S új harmónia csendül a zenédben.

Törvényt adjon a törekvő kornak,
Vonalat és pontot vonatkoztat,
A szférák íve végül összeérjen.

Jegyzetek

Sepsiszentgyörgy szobrai: A város gazdag történelmünk, kultúránk személyiségeit bemutató szobrokban. A versben szereplő alkotások: A *Székhely Nemzeti Múzeum* Kós Károly tervei alapján 1911–12-ben épült fel. Egyebek mellett ő tervezte a leánygimnázium épületeit is. A bejárat mellett Vargha Mihály róla készített mellszobrát láthatjuk, Varga Gábor (1952–) alkotása. Benczédi Sándor (1912–1998) *Kós Károly-szobra* a Székhely Nemzeti Múzeum parkjában található. Varga Gábor szobrászművész (1952–) alkotása *Szent Gellért és Imre égetett kerámiaszobra*, melyet 2011-ben avattak föl. A *Szent Gellért katolikus templom*ot Csató Béla plébános építtette, 1987-ben szentelte fel Bálint Lajos püspök. Bocskay Vince (1949–) készítette az intézményalapító, mecénás *gróf Mikó Imre szobrát* (1998). Vargha Mihály (1961–) alkotása *II. Rákóczi Ferenc mellszobra*, a művésznek a városban több köztéri szobra látható. A *Honvéd emlék* obeliszkjét 1874-ben állították fel, Gerenday Antal (1818–1887) tervezte, feliratait Jókai Mór szövegezte (József Álmós: Sepsiszentgyörgy. 2012).

Gyárfás Jenő: festő (1857–1925). Főműve a *Tetemrehívás*, jelentős *Gábor Áron halála a kökői csatában* c. képe. Egyik tusrája a *Jairus lányának feltámasztása* címet viseli. Sepsiszentgyörgyön több műalkotás emlékeztet Gábor Áronra: mellszobrát Gergely István (1939–2008) készítette. Gábor Áron ágyúját a Székhely Nemzeti Múzeumban őrzik.

Farkas Árpád: író, költő, műfordító, szerkesztő (1944–).

Magyar Lajos: költő, műfordító, újságíró.

Benedek Elek: mesemondó, író, újságíró (1858–1929), emlékháza Kisbaconban található. A kertet ő maga létesítette, a fenyőkön gázlómadarak nyújtanak szokatlan látványt.

Marosvásárhely: A marosvásárhelyi zenélő kutat 1911-ben bontották le, másolatát a Margitszigeten 1935–36-ban állították fel. A *Kossuth-szobrot* — Köllő Mihály alkotását — 1899-ben avatták föl, román nacionalisták 1919-ben semmisítették meg. A főtéren álló *Kultúrpalota* a szecesszió kiemelkedő alkotása, tervezői Komor Marcell és Jakab Dezső. 1911–13 között épült. Jelentősek a magyar kultúrát bemutató szobor- és mozaikdíszei, a *Tükörterem üvegablakai*.

Bernády György: Bernády György (1864–1938) Marosvásárhely polgármestere 1900–1912 és 1926–1929 között. Nevéhez fűződik a város infrastruktúrájának modernizálása, a szecessziós *Közigazgatási Palota* és a *Kultúrpalota* létrehozása. Szobrát Bocskay Vince (1949–) készítette, 1994-ben avatták.

Tükörterem: A Kultúrpalota tükörtermének 12 festett üvegablakát Nagy Sándor és Torockai-Wigand Ede tervezte, a kivitelező Róth Miksa. Az üvegfestmények népművészeti motívumokat őriznek, a magyar-hun történelem epizódjait, balladák történeteit ábrázolják.

Bolyai János: Bolyai János (1802–1860) matematikus. Kiváló hegedűs volt, zeneelméleti tanulmányokat is írt.

Hadnagy József

Három önarckép

(Aba-Novák Vilmos Pipás önarckép című festménye előtt)

1. Térképes önarckép

„Vagyok, mint minden ember: fenség”
Ady Endre: *Szeretném, ha szeretnének*

Magamat most királyi színben látom,
hiszen fenség volnék: szürke palástom
ezüstben ég, de koronám az alkony,
zöld, sárga, lila, mint ősszel a Bakony,
és királyságom is színpompás térkép:
más szín jelöli minden egyes részét,
széles színskála, mert tulajdonképpen
sok királyság, vagyunk vagy hárman-négyen,
sőt, többen (attól függ, milyen a tükör),
megannyi jelenszín történetünkön...

Sokféle trón fészkelte magát belém,
és átfestették királyságom felét.
Az egyik — nevét inkább elhallgatom —
nagy lány arcú makrancos nagy hatalom;
a trónja rózsaszín, kecsegtet, ámít
(veszettül jól csinálja, szinte rábír):
ha neki adom maradék magamat,
semmi más dolgom nem lesz a Nap alatt,
mint élni, éldegélni, amíg vagyok,
szürke kalap többet ér, mint a kar(d)om...

A másik csak ül, lógatja a lábát,
néha fölkel, egy kicsit tesz-vesz, báván
jön-megy, olvas: ezt-azt, hosszan nézeget
maga elé, keresi a réseket
a határon, amit messzi-kék jelöl,
s drótkerítés is van, mindenekelőtt
délután, mikor különösen csábít
egy kis alvás, ajtó, ablak is ásít...
Trónja szobámban, tigriscsíkos fotel,
szőnyeg szűk terén zöldcsillagos hotel...

Megint másik senkinek sem rokona;
ereje honnan, mikor indult s hova —

merre halad, nem tudja senki — árnyék;
 trónja a falon, suhan, setteng, jár-kél,
 figyel lefekvésem, felkelésem
 reggel, ujján számolja, mennyi évem
 maradt, nem zaklat, vár, majd úgyis megyek,
 ha ütött az órák, s dőlnek a hegyek
 itt s ott közt; addig is sok pillanatot
 kell fizetnem neki: mint tűz- s füstadót...

Királyságom fele azért megmaradt —
 ez nem vigasz, mert nem egészen szabad;
 távol, közel száz más színű hatalom,
 kicsi s nagy koronák, egy egész halom
 tarkabarka király, trónjuk az érdek,
 kikkel szemben játék-kardok az érvek,
 csapkodnak, zsarolnak jövővel, múlttal,
 még identitásomról is hazudnak...
 Eltűröm, sokat eltűrt már a fajtám:
 viszik a Napot — levelet a hangyák...

2. Agyagos önarckép

Isten formázza meg az arcot:
 a homlokot, a két szemöldök hídja
 alá a tekintet messze futó folyóját;
 a hegyként kimagasló orrot,
 vízvásztónak az öröm és bánat
 ráncai közé; a száját, mint élő
 vulkánt a fortyogó lélek fölé,
 időnként lángba borítani a világot,

és a maradék agyaktól az állat —
 mindezt a földgolyó
 hasonlatosságára, azután
 ecsetet helyez az ember kezébe,
 pakolja rá mindenki saját
 maga a színeket, az ég
 és a szivárvány hasonlatosságára...

3. Füstös önarckép

Arcom füst takarja,
 mint felhő a Mont Blanc-ot,
 sokat kell várnia annak,
 ki látni akarja fölöttem a Napot...

Mindenféle dohányossal
 tölti pipámat az élet;
 érdes, sziklás ormokon
 száll, szálldos, örvénylik a füst —

jövő-menő árnyékok
 özönlik el homlokom...

Ha magam készíteném a dohányt,
 hej, micsoda illata volna...
 s micsoda fénye... mint a
 Nap a hajnali hárson,
 úgy ragyogna....

Beke Sándor

Ennyi

Minden találkozásnak van értelme.
Még annak is,
amikor nem találkozunk,
s nem látjuk egymást.

Bicikliút

A fémbiciklin virágtartóban
kerti szegfűk
s futómuskátlik virágoznak —
kábulatában a bicikli elindulna.

Patt

Ezerkilencszázötvenhat.
Ősz van.
Nem tudok továbblépni.
A csatateret mímelő sakktáblára
ráhullt egy falevél.

Korzó

Elhervadt a hóvirág, s az ibolya.
Cseresznyefák virágoznak.
A bárányok ugrálva nekierednek
a zsenge fűkorzónak.

Döbbenet

Leomlott a templom tornya.
Összekulcsolt kezű
öregasszony áll előtte —
imádkozna.

Üdvözlőlap

Nádfödeles ház udvarán,
bazsarózsák között
kapáló parasztanyót
üdvözlő a Hortobágy.

A fagy virágai

Befagyott tó fölé hajlik
a zúzmarás fa.
Koronáján fehér csillagok —
mintha tavasz lenne, s virágozna.

Fehérség

Fehér az alföld. Sima.
Vasalt fehér ünnepi
asztalterítő a kis tanya.
Vajon gőzvasalóval ki vasalta?

Remél

A vár alatt akt üldögél.
Múltidéző álmát dédelgeti a szél.
Az öreg fotográfus a lapos kövek között
botladozik, ügyeskedik. Remél.

**Nem hazudik
a szemed?**

Nem hazudik a szemem.
Tiszta tó vizéből fürkészi a szemed.
Csak Te vagy az az óriási fénymennyeiség,
amit befogadhatott a szívem.

Brauch Magda

Az első napok

Sikeres felvételi vizsgám után anyám annyira föllelkesült, hogy az egyetemi év kezdésekor elkísért Kolozsvárra. Nagyon meglepett ezzel, mert a felvételi alatt nem jött el velem, mint a legtöbb szülő (de minek is?), és nemigen bízott a sikeremben. Igaz, én sem. Túl sokan pályáztunk ott igen kevés helyre.

Az első napokban csak ismerkedtünk az intézménnyel, tantárgyakkal, oktatókkal, évfolyam- és csoporttársakkal, de főleg a diákotthonnal, a menzával és magával a várossal is (már akik még nem ismerték). Csak nehezen tudtuk befogadni a rengeteg új információt, megszokni az új helyzet furcsaságait, esetleges nehézségeit. Számomra ez különösen furcsa volt, mert még sohasem voltam húzamosabb ideig távol az otthonomtól, ott meg — elsőévesként — rögtön egy 30 ágyas hálóterembe kerültem, ahol az ágyamhoz egy éjjeliszekrény tartozott meg egy keskeny szekrény, utóbbi a folyosón. A falusi lányoknak ez nem volt újdonság, laktak ők rosszabb körülmények között is a kisebb városok bennlakásaiban, no meg szigorúbb szabályoknak alávetve, hiszen itt gyakorlatilag szabad ki-bejárás volt este tízig, de utána is, mindössze — a rend kedvéért — jelentenünk kellett a portán, hol voltunk e kései órában. Nem volt az komoly ellenőrzés, hiszen nem kértek bizonyítékot, például színházjegyet, felmutatni. Később előfordult, hogy egyesek egész éjszakára kimaradtak, és nem vette észre senki (a szobatársak között sem volt „besúgó”). Nem kell semmi rosszra gondolni, a közeli helységeken lakók egyszerűen hazautaztak hétvégeken, mások esetleg kolozsvári rokonaiknál, netán évfolyamtársaiknál aludtak. Már nem emlékszem, hogy jómagam bejelenttem-e valahol, ha — főleg elsőéves koromban — nem csak a vakációkban utaztam haza, s így nem ott töltöttem egy-két éjszakát.

Ezeket a kedvező feltételeket persze nem láthattuk azonnal, és a körülményeket tekintve — főleg a 30 ágyas hálótermet — édesanyám jobban megriadt, mint én. Bár egyetlen gyermek lévén sem voltam túlságosan elkényeztetve, de mégis...

— Ott nem lakhatsz, hiszen ott sem tanulni, sem pihenni nem lehet, sőt, a rendes tisztálkodást sem tudom elképzelni — jelentette ki kategorikusan, miután én 2-3 napja elfoglaltam az „ágyamat”, ő meg egy távoli rokonunknál lakott, akit akkor ismertünk meg. És mikor nem volt órám az egyetemen, cipelt magával a városon át, hogy a lépten-nyomon kiragasztott, néha helyesírási hibákkal tarkított lakáshirdetéseket felkutassuk.

Az eredmény siralmas, sőt, nevetséges volt. Hamarosan megismerkedtünk a lakáskiadó, többnyire öregasszonyok különleges „kasztjával”.

Többségük — a mi „karcsúságunkhoz” képest — elhízott volt, és vagy eleve mogorva, barátságtalan, vagy mímelte a kedvességet (rosszul), vagy a műveltségét, intelligenciáját (még rosszabbul), de egy dologban valamennyien megegyeztek: a kapzsiságban. Rendszerint két hónapra előre kérték a fekvőhely árát, ami a primitív lakhatási körülményekhez viszonyítva aránytalanul magas volt. Mert a kilátásba helyezett — a hirdetésen olykor feltüntetett — szoba egy ágyból vagy keskeny heverőből állt egy-egy olyan helyiségben, melyet a lakáskiadó háziaszszonnyal — néhol házaspárral — vagy/és még egy-két lánnyal kellett megosztani.

Fürdőszobának általában nyoma sem volt, a tisztálkodási lehetőséget a konyhai vízcsap vagy egy lavór biztosította, és a külvárosi lakásokban az illemhely valahol az udvar mélyén rejtőzködött.

Az árat viszont az ilyen helyeken is megkérték.

Elnézést a kifejezésért, de anyámmal majd' mindenhol seggel kifelé fordultunk, és az utcán szabadjára engedték a benn visszafojtott kacagást (már ezért is megérte anyámnak odaautaznia, mert ennyi nevetésben régen nem volt része).

Bolyongásaink közben lépten-nyomon összetalálkoztunk más, hozzánk hasonló „lakásvadászokkal”, azaz anyákkal és fiaikkal-lányaikkal, akik szintén úgy gondolták, hogy a zsúfolt diákotthonnál kényelmesebb lakhatási körülményekkel jutalmazták meg a nehéz erőpróbán sikeresen túljutott gyermekeiket. Meg-megálltunk, ismerkedtünk, elbeszélgettünk a sorstársakkal, összevetettük tapasztalatainkat, megállapítottuk — főleg mi, fiatalok, akik jobb híján (ami eszerint nem is létezett) napok óta ott laktunk —, hogy az egyetemi bennlakás nemcsak a legjobb megoldás, de messze a legolcsóbb is, sőt, az ösztöndíjasok számára (magam is az lettem a felvételin elért eredmény alapján) ingyenes.

Igaz, hogy harminc ember „egy rakáson” valóban sok, de harminc lelkes fiatal diák... Kedvesek, barátságosak, valamennyien boldogok, hogy bejutottak ide, diplomát szerezhetnek, sínen van az életük. Nagy élmény volt számukra az egyetemen eltöltött első pár nap is, és a bennlakásban a barátkozás is könnyen ment.

Anyám is beletörődött a helyzetbe, csak egyetlen körülmény nyugtalanította: lehet-e ott rendesen tisztálkodni.

Megnyugtattam. A folyosóról több mosdóhelyiség nyílik, legalább 20-20 kagylóval, és vannak közös zuhanyozók is, mindenütt állandó hideg-meleg vízzel (otthon csak akkor volt meleg vízünk, ha begyűjtöttünk a fürdőszobai kazánba). A mosdókagylóban is meg lehet tetőtől-talpig mosakodni, ha a zuhanyozók foglaltak, mert rács van alatta, ahol lefolyik a víz.

— Ott, egymás előtt? — kérdezte anyám kissé megrökönyödvé.

— Mi van abban? Mind fiatal lányok vagyunk, senkit sem érdekel. Nem fejeztem be a mondatot. Még nem volt időm hozzászokni a diákok merész szókimondásához, anyám meg pláne meglepődött volna (később változott a helyzet, de ez nem tartozik ide).

*

Persze, ez régi történet. Több mint fél évszázados. Azóta nagyot fordult a világ. A mai diákotthonokban nincsenek ekkora hálótermek (már a mi egyetemi éveink alatt felszámolták ezeket), és a lakás-, illetve ágykiadó nénik kereseti forrása is megszűnt. Legalábbis abban a formában.

Ma a gondos szülők garzonlakásokat — vagy nagyobbakat — bérelnek egyetemen tanuló gyermekeiknek, a tehetősebbek meg is vásárolják számukra — esetleg az autó mellé — jutalmul, hogy eljutottak odáig.

Ehhez nincs mit hozzáfűzni. Talán csak annyit, hogy azokból a zsúfolt hálótermekből is egytől egyig jól felkészült diplomások kerültek ki, szinte mindegyikük letett életében valamit az asztalra.

Ha egyebet nem, egy ilyen régi, de még mindig eleven emlék megörökítését.

A nyelvészeti katedra...

Az egyetemen — szinte már az első hetekben — élesen elkülönült egymástól két tábor: az irodalmároké és a nyelvészeké. Mivel kezdetben nem is igen voltunk tisztában az egyes tantárgyak tartalmával, valószínűleg a felsőbb évfolyamok hatására kezdődött el ez a „beskatulyázás”. Mert az volt a szó szoros értelmében.

Való igaz, hogy egyesek — akik igencsak kisebbségben voltak — kedvelték a nyelvészethez tartozó tantárgyakat (első éven a Bevezetés a nyelvtudományba című volt az alap), de ez korántsem jelentette azt, hogy ugyancsak ők ne szerették volna az irodalmat is, illetve azt sem, hogy az úgynevezett irodalmárok — vagyis, akik nem kedvelték a nyelvészetet — valamennyien íróknak, költőknek, irodalomkritikusoknak készültek volna.

Akadt közöttük 2-3 ígéretes tehetség, de többségükből „csak” egyszerű magyartanár lett.

Ez a megosztódás onnan származhatott, hogy azokban az években, az egyetemen még két tanszék működött: külön irodalmi és külön nyelvészeti katedra, és előfordult, hogy némelyik fiatalabb tanársegéd is — elsősorban az irodalmi katedráról — igencsak pejoratív módon nyilatkozott a szembenálló félről. Nem volt ez komoly ellenségeskedés, általában megmaradt a tréfa szintjén, de tény, hogy a nyelvészek táborát vette célba, a fene tudja, miért.

Jómagam nemcsak a nyelvészek táborába tartoztam, hanem valahogyan fő nyelvésznek is számítottam az évfolyamunkon. Őszintén szólva, ez egyáltalán nem zavart, talán még élveztem is, hogy ennyire „észrevesznek”.

Ráadásul a nyelvész-tanársegédek is kedveltek emiatt, hiszen mindig is szerettem a nyelvtant, a nyelvhelyességi témákat, így aztán szemináriumi dolgozatokat vállaltam a nyelvészeti tárgyakból, sőt, még országos tudományos ülészekre is eljutottam az egyikkel. Ugyanakkor őszintén lelkesedtem a színvonalas irodalomórákért is, és ezekből a tárgyakból is vállaltam szemináriumi dolgozatokat. Mégis én maradtam „a” nyelvész.

Itt meg szeretném jegyezni, hogy ez az igyekezet akkoriban nem volt semmilyen formában „stréberségnek” tekinthető, mivel ott akkora volt már a felvételin a konkurencia, hogy csak a legjobbak jutottak be, és mindenki beleadott „apáit-anyait”, hogy lépést tudjon tartani a magas követelményekkel, de többségük az ösztöndíj megtartásáért is, ami a vizsgákon elért osztályzatoktól függött, s így sorsdöntő volt. Emellett — a politikai tantárgyakat leszámítva — általában mindenki szívesen járt az előadásokra, melyek között egyesek — például Antal Árpád, Szigeti József, Csehi Gyula órái — valósággal élményszámba mentek.

Mi tagadás, mindenki — én is — jobban élvezte a fent említett professzorok irodalomóráit, mint a száraz nyelvészetet, de ma is azt hiszem, jóval többet kapott az egyetemi évek alatt az a diák, aki az utóbbit is értékelni tudta. Jómagam nagyon kedveltem a finn nyelvórákat — melyek inkább a nyelvtanra összpontosítottak —, de számomra mégis sokat jelentettek, mint minden idegen nyelv. Néhány évfolyamtársam viszont annyira idegenkedett ettől a tárgytól, mintha ez a kedves rokonnyelv és az azt tanító előadó (igaz, kissé rideg természetű) tanárnő egyenesen az ellensége volna. Ez már túlment a tréfa határán, hiszen rosszul értelmezett büszkeségből, de főleg érthetetlen daczból vállalták a bukást is. Ennek semmi

értelme nem volt, hiszen mindenképpen utóvizsgázniuk kellett finn nyelvből, s nyilván meg is tették, hiszen az egyetemen akartak maradni.

Szerencsére az ilyen túlkapásokra ritkán került sor, hiszen előre tudható volt, ki húzza a rövidebbet, ha a tanárokkal is szembeszállnak a gyerekes dackorszakon már régen túljutott felnőtt fiatalok.

Azt viszont tényként lehetett kezelni, hogy — eltekintve a nyelvészet „szárazságától” (vagy éppen azért?) — a nyelvészeti tanszéken működő professzorok, előadótanárok általában megtartották a diákokkal szemben azt a bizonyos három lépés távolságot, ami az irodalmi katedra pedagógusaira egyáltalán nem volt jellemző. Minden hallgató, beleértve a „nyelvészeket” is, szívesebben kopogtatott be, ha valamiért kellett, az irodalmi tanszékre — bár a nyelvészetin sem sértettek meg senkit.

Egyetlen fiatal — nálunk mindössze 4-5 évvel idősebb — nyelvész tanársegéd tudott egészen közel kerülni hozzánk, ő enyhítette azt a talán csak elképzelt szigorot, távolságot, szemellenzős magatartást, ami a nyelvészeti tanszék felől áradt felénk. Valószínű, hogy neki is a fülébe jutott az a nyelvészeti katedráról szóló tréfa, kitalált, elképzelt történet, melynek a szerzője ismeretlen volt, de évek óta szájról szájra terjedt, változott, bővült is, mint a folklór, csak az eleje és a vége maradt azonos.

Egészen pontosan én is csak erre emlékszem, de megkísérlem a többit is idézni.

Azaz: Mi lett volna ha... a következő történik:

Egy szép napon az egyik — a nyelvészetet és nyelvészeket különösen utáló — diák megáll a tanszék ajtajában, és hangosan bekiabálja:

„A nyelvészeti katedra le van...”

Hogyan reagál(ná)nak erre a bent lévő tanárok:

X: „Kérem, ez nagyfokú illetlenség!”

Y: Az ajtóhoz jön, szemébe néz a diáknak, majd nyugodt hangon fölteszi a kérdést: „Kérem, ezt komolyan gondolja?”

Z: „Azt hiszi, hogy ez nagyon szellemes? Téved.”

És így tovább, van, aki dühösen elkergeti, van, aki meg is fenyegeti az inzultálót, de van, aki csak legyint rá egyet.

A kis fiatal tanársegéd, a diákok kedvence, viszont — védvén a mundér becsületét — kirohan a tanszékről a folyosóra, és hangosan kiabálja:

— „Nincs leszarva! Nincs leszarva!”

Kiss Székely Zoltán

Angyalföldi muskátli

Bárcsak beálltam volna virágkertésznek még időben,
és lett volna valaminő testre szabott üvegházam,
valahol az Alsó Sásvári patak környékén, vagy Remeteszegen.
De a Váluskút mellékét vagy a Fürst telepet sem vetettem volna meg.

Hát még így: a ma okuláréján keresztül szemlélve a múltat.
Milyen boldogan élhettem volna, és boldog lennék ma is.
Elégedett. Mert az ágyások földszaga bút oszlató.
Akinek éles metszőollója van, nem lehet védtelen,
hiszen egész világnyi a birtoka: a csendes Virágoskert.

Mindenki tudja, ki a virágkertész. Nem növénytermesztő,
semmiképpen sem egyszerű kertész, s nem is növénynemesítő.
Virágkertész.

A Virágoskert a kert különkerített része, a boldogság hona. Éden.
Ahova az emberek szemet-lelket pihentetni járnak.
Ahol illatok tartanak fogva, ahol haszontalan dolgok történülnek.
Első csók. Az unoka első lépései. Halottak napi virágok bája.

És a Virágoskertben évezredes csend honol. Csak méhzümmögés,
kánikulai dél mézillatú zsongása, reggeli csíz csattogása zavarja meg.
Vagy éppen cifra káromkodás.
De ez már nem is illik a képbe.

Megpendül a kiskapa, metszőolló jajdultat liliomokat,
és arcunkat mossa a batul árnyéka a fény áttört szőnyegén.

Üzent megint a Virágoskert: otthoni muskátli pironkodik
naphosszat angyalföldi házam teraszán.

2013

Albert-Lőrincz Márton
(Egyezkednek)

„örökünk maradék vérét most
csapolják.”

B. Tomos Hajnal: *Lopják a csöndet*

Öregesen mozgunk, néhai
páncéllovasok. A múlt fürge
lovakai messziről, nagyon
messziről szemlélik a hont ma.
Európát elrabolta Zeusz,
vagy inkább a föníciai
kufárok, és Zeuszra fogták.
Szolgák ülik körül az
asztalt, fecsegnek, szökésről és jó
esti partiról egyezkednek,
fizetett kurtizánok, latrok.

(Vers, amelyből hiányzik Mózes)

Drótkorlát. Kőkorlát. Sövénykerítés.
A kusza (mert a miénk) időtlenség
összezsugorodik (parázsra vetett
szalonnabőr). Mozgó felezőidő.

A bozótost megkerülik a vadak.
Elszántak és üldözöttek. Vércseppbe
mártott nyomokat hagynak a bokrokon,
nyálat lihegnek és megpecsételik
időnket. Ínszagató a roham és
fékevesztett a hajsza, bizonytalan
a pirkadat. Gyökerekbe mélyülnek
a földtúrások, rókakotorékok.

Az ablakon a függönyök, fény útját
állják, s megszűrik a látványt. Feszülő
inakkal lépdél odább a büszke, szép,
kőkény-kék kanca, szájában zabla van,
háta gazdátlan. Függlőágyon ring a
szél európai udvarok felett.

(Fény és az árnyék az Oltárkőnél)

Homály kúszik a fény felé.
Nem áll meg, kiteljesedik.
Erővel nyomul, elárad.

A fény is Őserő, most mégis gyáva.
Visszahúzódik, nem akar ölni.
Most, legalábbis.
Az árnyék erőszakos.
Érezhető, hogy harc van.
Egymást követik a győztesek és a vesztesek,
a délutáni napsütést a délutáni árnyék.
Mindig van győzelem.
Kiszáradt fenyő figyel, mint ahogy én is:
most mi történik?
A csend szaggatja ágait.
Tényleg elbirtokol a sötét?
Az ember tördeli ujjait.
Művelt és elfogadó.

(Budapesten, a Keletiben)

Szénanátha kínoz, van arra
fogékony hártánk, tüsszögünk és
becsukjuk szemünket. A villám
nem készülődik, csak a felhők
futkosnak egymáshoz. A téren
vérmes legények leborulnak
a földre, tán imát mímelnék
valami hitben reménykedve,
amelyről nem olvastak, ámde
hallották, működik az égben,
semmit se kell tenniük érte,
nem tekintenek föl a napot
tartó égre, nehogy a nagy fény
szemük vérmességét vegye. A
téboly felhők súlyát sem veszik
komolyan. Eb csahol. Pénz beszél.

2017. június 5.

(Két zöld viaszgyertyával)

nyolc hónap múlva

Mágnesek közé szőve s szétterítve,
a földnek forognia kell.
Fölkel a hajnali didergés,
a szoba áthatóan kihűl,
a forró magma megkérgesül,
a földnek forognia kell!
Később már kifekszik a nap,
alázuhan a kék az égből,
s én is elindulhatok.
A temetőkert zokogó kavicsain,
magamra hagyott emlékeimmal,
megyek, rabló pandúrozni öcsémmel,
a földdel eltorlaszolt kapu előtt.

Pálffy Tamás Szabolcs

Hanna menne

Hanna nem iszik velem, versem nem érdekli,
sorozatfilmekre kattán, Hanna egy üres
senki; ágyban tökmagozik, ágyban telefonál,
száraz időben locsog, minden lében kanál.

Hanna, én téged doblak, Hanna, én téged teszek!
Hisztériád naponként elég volt keresztnek!
Csomagolhatsz, nekem nem lenne nagy bánat:
ha szemrebbenés nélkül szednéd a sátorfádat!

Hanna csak ámul-bámul, fejét csavargatja,
felfogni nem tudja, hogy betelt a pohár:
hogy hárpia szájában nem gyönyörködöm!

Hanna tehát menne, bár nincsen iránytűje,
célba érni nem akar, és nem is tud sehol.
Versem utoléri, tükröt tart neki valahol.

2019. február 1.

Ráduly János

Félperces történetek

Megvásároltam

Képzelse el a tanár úr, mentem az erdő felé, s látom, hogy az egyik kaszálóföldemet Vencel keríti be. Megkérdeztem: Te mit csinálsz? Itt né, válaszolta Vencel, ezt a területet megvásároltam, jó pénzt adtam érte. Így most már az én birtokrészem. A kedves fia árulja a kerti birtokokat, hát maga miért nem tud róla?

Bambusznádak

Alig léptem ki a kapun, Márton szomszéd mindjárt megkérdezte: te, maholnap decembert írunk, az udvarodon megvannak-e még a bambusznádak? Mekkora lettek, hadd lássam őket. Ej, csodálni valóak, úgy hajladoznak a szélben, mint valami úri kisasszonyok. Elmondhatom, nem sok ilyen vetemény van a faluban. Valóságos díszek az udvarodnak.

Mint a sáskák

A reggel már jelezte a rádió, mondta Gusztáv, hogy ma időjárási frontbetörések lesznek. Le is húlt a levegő, élesebben kezdett fújni a szél, jól összegomboltam a kabátomat, mégis kicsi helyre kerültem, alaposan összehúzószkoddtam. Most pontosan úgy érzem magamat, mint a sáskák a fagyos hidegekben.

Egyből

A sajtó jelezte, hogy hideg őszi éjszaka következik. Reggelre hóharmat lett, a csatorna alatti nagyfázék vize befagyott, a sárguló falevelek dermedten hulldogáltak, az őszirózsák pedig földig hajoltak. Pista bácsi teljesen begombolkozott. Mondta: Az a nagy baj, hogy ez az erős hideg egyből jött, azaz hirtelen érkezett, nagyon váratlanul.

Tévézik a kecske

Végül ketten is kerestük a kecskét, hová tűnt el? Szidtuk egymást, vajon, nyitva felejtettük-e a kaput, s kiment az útra? Ábel elindult a kapu felé, de mindjárt összezapta a két kezét, felénk kiáltott: Tévézik a kecske, az út felőli szobánál felállt két lábra, s az ablakon keresztül nézi a televíziót. Jobban figyel, mint a felnőtt emberek.

Elekes Ferenc

Másság

Egy szép napon felhagyok magammal,
már nem is én leszek.
Míg én vagyok, nem kellek senkinek,
ha más leszek, megvédenek.

Majd odaállok az Úr elé,
én, az ő mása,
kérdőn, mint kit érdekel, lesz-é
föltámadása.

Ezután más divatnak hódolok,
mint látom, az most a jó dolog!
Így telnek már a rámmaradt hetek,
csupa kényes kérdés, mit fölvetek.

Mert úgy tudtam, Ő hön szeret,
reám bízott egy főteret,
hol gyakran járni szoktam,
gondokkal megrakottan.

Félek, azt mondja majd az Úr nekem,
fiam, nem főtér az, kültelek,
én is más lettem azóta,
oda nem is én küldtelek.

Létminimum

Szomszédom portréja

Magánember.
Elindul reggel
perecért.
Estig, ha el nem ütik,
hazaér.
Nem látom soha
elkeseredve,
már a búslakodáshoz

sincs neki kedve,
alig él.
Ha süt a nap, árnyéka
falig ér.
Olykor fölnéz a magasba,
csodálkozik, hogy e mozdulatért
valaki nem rúgja hasba.

Válás után

Tavaszt árul a sétatéren
egy sírós szemű, görbe néni.

Ringó kocsijából kinyúl a csöppség,
szép anyukáját kérve nézi.

Jó szó is kell az ibolyához:
„Pfű, pfű, jaj, szakasztott az apja!”

Nem sejti senki: hazamegy az asszony,
s az első sétát megsiratja.

Zöld

Ezért a tájért hagytam ott Amerikát,
micsoda szép vidék,
a réteket, s a zöld mezőket
csobogó, kék folyók, patakok szelik át,
sokan el se hinnék,
ha lehet, majd meggyőzőm őket:
fönt van az ég és lent a róna,
nézd ezt a százados fát,
virágot is szedhetsz alóla,
egymást követik ám az évszakok,
ősz után rendszerint a tél jó,
tél után várhatóan tavasz,
nyáron pedig csak ritkán havaz,
itt még a csiganyál is fénylő,
micsoda egy ország,
ritkán változtatja alakját,
milyen kár, hogy lakják...

Ráduly János

Haikuk

Virágokat bont

Megsimogatlak:
Ujjaim begyén a hit
Virágokat bont.

Hazavárlak

Megkérdem: mikor
Tévedsz be hozzám? Vedd úgy,
Hogy hazavárlak.

Te

Csillogsz, akár a
Kiteljesedett magvak
Az őszi fényben.

Életrevalók

Életrevalók
A tested vonalai:
Jövőt ígérnek.

Álmodom

Két mellbimbód közt
Lakom, nagy védettségben:
Jövőt álmodom.

Csontos Márta

Fedezékben

Kibelezett éjszakákon falak
oltalmában kuporog a szél,
csak egy macska fehérlik
a sötét köveken — én pedig
vándorútra kélek; altató nélkül,
létem zsugorított fűzfa-remegés.

Szemhéjam mögött nem kap
helyet a félálom sem, az éberség
foglya vagyok — visszafogott
zaj a süllyedő ágykereten.
Arasról arasra rövidül szobámban
a csend, a hajnalba meztelenített
égbolton szennyes titkok homálylanak.
Ágyam mellett már ég a lámpa,
körém gyűlnek apró fény-rezdületek,
s kicsiny házam apró ablakán
beint sietősen a reggeli korasárga.

Beállok megint a sorba, hagyom,
hogy megint meglincseljenek, hagyom
hogy belerángassanak az embervadászásba.

De nem akarok még annyira sietni,
a nagy tülekedésben inkább visszahúzódok
kicsit kedvezőbb körülmények oltalmába.

Bognár Stefánia

Árnyak, fények

Elsuhanó puha nesznek árnyai mind odavesznek
éteri tűz halavány, megremegő sugarán.

Nem rohanunk sehová már, fény-alakod noha ránk vár.
Adja erőik özönét, óhaja védeni még.

Óhaja vinni a terhet, földre bukót felemelhet.
Hajnali dér hidegén táncba tipeg a remény...

Elekes Ferenc

A borjút nem adjuk el

Arra én már nagyon régen reájöttem, hogy semmi nem tudja annyira nyomni a fehérnépek lelkét, mint a titoktartás. Ha csak mákszemnyi titkuk van, azt úgy hordozzák, mintha egy egész zsák búzát cipelnének a hátukon. Az én elrajzolt angyalom, a testes asszony például, amint megszabadult titkának súlyától, vagyis elárulta nekem, miért kutatja oly szorgalmasan a múltamat, máris futott a hír végig a falun, hogy hamarosan elhagyom Bözödöt. Újságíró lesz belőlem.

Házigazdám, a kocsmáros szolt a feleségének, hogy reggelente olyan kávét hozzon be nékem, amelynek a tetején hab is legyen. Tejszínhab. És nem csak odavetve, hanem egy kiskanállal szépen kialakítva. Adjon formát annak a tejszínhabnak. Mert urak elé nem szokás akárhogyan odatenni azt a kávét, s nem ártana, ha jó étvágyat is kívánna hozzá. A kocsmabéli, vigadó legények halkabbra fogták a szolokmai nótákat, s valamennyien koccintani akartak velem. Volt, aki valósággal leste a poharamat, mikor töltheti fel, nehogy más megelőzze.

Az egyiken nem csak az erős pálinka, hanem a bátorság is annyira eluralkodott, hogy előmbe állt, s azt mondta: szóval belőlem is afféle pennás ember lesz, mint amilyen ez a Bözödi Gyurka, vagyis Jakab úr... Nem jó élet az, nem jó élet, mondta. Azért nem jó élet a pennás embereké, mert örökösen ott gubbasztanak a szobájukban. Papírok fölé görnyednek és a hátuk is meg van görbülve a sok írástól. Ez a Jakab úr is csak akkor lép ki a kapuján, amikor a sok görnyedésbe úgy beleszédül, hogy levegőt sem tud venni. De még annyi esze sincs ennek a Jakab úrnak, hogy ha már kiáll a háza elé, legalább ott ne szívna a cigarettáját. Ezek az írók nem is a valóságos földön élnek, hanem valami más világban. Az a más világ pedig senkit nem érdekel. Kivéve a szektásokat. Mert őket az érdekli, a más világ. Legalábbis Bözödon. Mert abból itt jó út nem lesz soha. Sem pedig búza. Vagy kukorica nem lesz. Teljesen fölösleges az a sok írás, s a gyermekek fejét is kár ilyesmivel megtölteni. Sokkal jobban tenném, ha nem mennék innen sehová. A magasugrásban több haszon van, mint az írásban. Mert hányszor kell a falusi embernek átszökni egy árkon, vagy kerítésen az életben? Sokszor. A múltkor is át kellett neki szökni egy bozótos helyen, mert elfutott a szép tinó, a csípős legyek miatt.

A hír Jakab úrhoz is hamar eljutott. Behívott, s járkálni kezdett a házban. Azt mondta, ha ő most kezdené az életét, akkor nem az írás mesterségét választaná. Mert neki minden baja az írásból származott. Még a Duna-csatornánál is amiatt raboskodott. A szavak miatt. A zeneszerzőknek könnyebb az életük, mert a zenét sokféleképpen föl lehet fogni. A szavak olyan éles találmányok, amelyek valósággal szúrják az embert. Az ember legjobban szavak által tud sérteni, célozgatni, megbántani vagy leleplezni. Mindenféle beláthatatlan következményük van a szavaknak. A zene, az másféle találmány. Ha egyszer valaki megszámlálná, hány zeneszerzőnek lett bántódása a muzsikája, s hány írónak a szavai miatt, akkor derülne ki, mennyivel veszedelmesebb az írás, mint a muzsikálás. Aki pedig írásra adja a fejét, számoljon azzal, hogy kínokkal jár ez a mesterség. Szenvedés nélkül valamire való író nincs is. És nem is volt.

Mondom Jakab úrnak, ezt hiába is tárgyaljuk. Mert az én zenehallásom csak arra jó, hogy a szolokmai nótákat meg tudjam különböztetni a bözödi nótáktól. Aztán olyasmiket is mondott nekem Jakab úr, hogy mostanság írni sem érdekes. Mert ha nem azt írja az író, amit elvárnak tőle, máris számíthat egy kiadós házkutatásra. Nála abból is volt elég.

Jakab úr kapuján kilépve azt látom, hogy néhány bözödi ember az útmenti árkot méregeti. Kérdek tőlük, mit méregetnek, talán valahol el van dugulva, s nem folyik le a víz rajta? Az egyik azt válaszolja, nincs is víz most abban az árokban. Azt méregetik, hogy ha énbelőlem újságíró lesz és az újságban jól megpendítem ezt a hitvány bözödi utat, biztosan neki is fognak az építésnek, s jó, ha ők előre kimérik, meddig érjen az árok, hol, milyen széles legyen. Mert a kapukon is be kell férjen egy szekér.

Kérdek ettől az embertől, van-e az ő istállójában tehén, vagy borjúféle. Azt mondja, hát hogyan lenne. De miért az ő tehene és borja érdekel engem, s nem az út megépítése? Mert az lenne a legfontosabb Bözödön. Az út. Mondom, csak egy példát szerettem volna elmondani a borjakról, ami a bözödi útra is vonatkozik. Hát milyen az a példa, hogy borjúra is vonatkozik, s a bözödi út építésére is, tette föl a kérdést ez az ember.

Mondom, élt az én falumban egy magához hasonlatos, jó gazdaember, akinek sok tehene volt és sok borja. A borjakat pedig el szokta adni a piacon. Hogy pénze is legyen. Ennek a falumbéli embernek volt egy fia, aki megsíratott minden borjat, akit a piacon az apja eladott. Azt mondta ez a gyermek az apjának, nincs a világon olyan kinyílt, szép szekfű, amelynél ne lenne szebb egy kicsi, ügyes borjú nedves orra. És ha csak lehet, ne adja el az apja azokat a szép borjakat. Legalább egyet hagyjanak meg az istállóban, legyen, amiben gyönyörködjék.

Egy napon ez az ember kivezetett az istállóból egy tehenet, hogy elvigye a falu bikájához. Fiatal és rakoncátlan volt a tehén, segítség kellett, ezért vitte a fiát is magával.

Az úton azt mondja a gyermek az apjának, édesapám, ugye, ezt a borjút nem adjuk el... Az ember szigorúan nézett a fiára és azt mondta, hát hogy lehet egy olyan borjút eladni, amelyik még meg sem született. Ezt a példát pedig most arra hoztam föl, hogy én még messze vagyok az innen való elmenéstől, s az újságírói mesterségtől. Tehát a bözödi útépítést sem pendítettem meg semmiféle újságban. Maguk máris azt méregetik, meddig érjen az árok széle.

Rövid hallgatás után valaki azt mondta az engem körülállók közül, hogy ha körülményesen is, de jól reávilágítottam a fennálló helyzetre. A mellette álló szerint azért még lenne egy másféle megvilágítanivalóm is. Még mielőtt elmennék Bözödről. Azt mondjam meg, ha el találok menni a faluból, mi lesz azzal a véka arannyal. Ami el van ásva két elképzelt torony közé. Valahol a bözödi határban. Mert a fia az én mértanórám után minden nap kimegy a társaival a határba. Cövekeket visznek magukkal, s rengeteg spárgát. Otthon pedig egy régen volt, nagyon gazdag emberről beszélnek, aki azt a sok aranyat pont ide ásta el. A bözödi határba. Jobb helyet nem talált magának egy nagyon gazdag ember?

Erre én azt mondtam, nem. Mert nincs is szebb hely a bözödi határnál, sehol ezen a világon.

Márton Károly

Ha én kicsi volnék

Székely-Benczédi Endrének

Ha én kicsi volnék,
Te volnál nagyapám,
Verset írnál arról,
Száguldok paripán?

Ha én kicsi volnék,
Te volnál nagyapám,
Mosolyogva néznél
Házunk tört ablakán?

Ha én kicsi volnék,
Te volnál nagyapám,
Ujjamra koppintasz,
Ha nyúlnék csikk után?

Ha én kicsi volnék,
Te volnál nagyapám,
Sokkot kapnál-e a
Sok kérdésem okán?

Két csonka haiku

I.

Elsötétül
Az erdő fényszilánkja.
Medveárnyék.

II.

Csütörtök jön.
Sétálunk majd a korzón.
Cseléd remény.

Hullócsillagok

Szemedben látok
Kis reménysugarakat.
Hullócsillagok.

Provokál a szél

Elhagyott kapu
Rozsdás sarkai sírnak.
Provokál a szél.

Évszám a kőben

Jövődre gondolsz.
Megépítéd sírkamrád.
Évszám a kőben.

Szerencsés álom

Kosarat kaptam.
Egy nőtől. Szüretelésre.
Szerencsés álom.

Biztatóféle

Holnap jövök,
Ha vársz ma is,
Így gondoltam
A tegnap is.

Csatáné Bartha Irénke

Szülőföldem

A kincses Hargita,
a viharral dacoló fenyvesek,

virágillatú, édeni táj,
pacsirta nevetésű reggelek,

székelylakta székek,
dombok ölelésében

megbúvó házak, emberek,
lobogó fáklyák, őrtüzek,

múltra, jelenre vigyázó őrszemek,
s felettük áldásosztó, gondviselő kezek.

Szente B. Levente

Fűszál-ének

Kányádi Sándor emlékére

Néma tánca, bús emléke tájnak,
szelíd szélnek — hangod már fűszál-ének.

Örök fohász-virágkép vers-életed,
mosolyod a csillagokkal egy csokorban.

E föld-koronán égi jelként,
az embernél is több maradtál.

Fülöp Kálmán

Megtanultam

Megtanultam
irányítani
érzelmeimet —
visszahozni
a mába
kisikló vonatom

a lélek harca
acél ideg —
véső szakít
a gyenge fába —

sikít benne az akarat,
hogy a legszebbet
hozza ki —

s én feláldozom
magamat,
ahogy a hang
a mindennapok
ajkán, a tiszta
éterbe siet,
ráírni az ég
bársonyára
a célt, és
benne hitemet.

Meghasonultságban

Csak félve
bontogatom
a koromsötétet,
mint ajándékot
kíváncsi gyermek —

hogy mi ebben
a természetes
magam sem tudom,
és azt sem, hogy
hová érkezem

nyikorgó szekerén
a meghasonult időnek —

az élet
göröngyös útjain
magamnak is félve
keresek igazságot,
hogy kiléphessek
bénultságom
tébolyából.

Regéczy Szabina Perle

Holnap...

pajkos, gondúzó fények,
halkan meghajló, gyűrött sugarak,
sercegő, zizge, parázsló remények,
ósvi, szétmálló, szórtan sóhajok,
zajos, örvénylő, züllött fellegek,
elhagyatott, csüggedt sejtelen,
tátongó, ernyedtt pusztaság,
alélt, süppeteg, tűnő kövezet,
sunyi, téveteg, megejtő fuvalom,
dermedt, fehérítő, fáradt jéghegyek,
holnap hol leszek?

Vigasztalás

a hajnal meghasadt
az ég elolvadt
a fény elporladt
a láthatár elrothadt
a dallam elhamvadt
az érzés elhervadt
az álom elkorhadt
a kedély ellankadt
az ábránd lekókadtt
a lélek megfonnyadt
s Te
átkaroltál csendben

Elnémult csillagok

Koraérett álmok
kergetőznek
fák búsvító
hamvai alatt,
fűszerezett
színek özönében,
hány rikoltó
esztendő elszaladt,

kifosztva állok
a védtelenségben,
a vénhedtt hold
mezíttlen gagyog,
ábrándjaim
tar hegyének ormán
eszeveszett,
elnémult csillagok.

Molnos Ferenc

Póráz

Már pirkadatkor róják az utcákat. Késő este szintén gyakran lehet találkozni velük. E két időpont között még ott van a család, egy kis pénzkereset kényszere, az önként vállalt közéleti szereplés keskeny szelete, a festőszenvedély apró örömei és nagy nyugtalansága, a természetjárás esőben és nagy hóban is, a gombászás kellemes fáradtsága, csevegés útjukba kerülő emberekkel, apró tervek, visszafogott sóvárgások. A hajnali és éjféλι séták között ott van az együtt töltött nap gyönyörűsége, kutya és gazdája egymásra találása.

Örökre össze vannak kötve. Valóságosan vagy láthatatlanul, mindig ott van közöttük a póráz. Olykor lazán, de néha megfeszül. És nem tudhatni, ki kit vezet.

Tükör

Esténként a fürdőszobai magányban, ha majd pórére levetkezel, s a forró zuhany alatt magadról letakarítva a napi koszt vörösre sikálsz a bőröd, ne felejtsd el belenézni a tükörbe! Mint varázsképnél, tekinteted fókuszáld tükörképed mögé, koncentrálj, és várj türelmesen, hagyd, hogy szép lassan leváljanak a rétegekben egymásra rakott álarcaid, és reménykedj, mert megeshet, hogy egyszer talán valamennyi lehull, s végre legalább te megláthatod egy pillanatra, hogy ki vagy!

A meg nem értett

Eldadogsz egy félszeg mondatot, s elvárod, hogy mindenki pontosan értse, mit is szerettél volna mondani. Meg sem formálódott gondolataidra, alig született sejtelmeidre várod a biztató választ. Mint növényi kacs nyújtózkodsz a magasba, keresel magadnak kapaszkodót, támaszt. Éltető napfényt szeretnél, бурjánzó növekedést. És szíved megtelik szeretettel. Jó vagy. Át akarod karolni a világot, s döbbenet tapasztalod, hogy senki sem kér fojtó ölelésedből.

— Szeretlek benneteket! — üvöltöd habzó szájjal az előled menekülők után, s hirtelen támadt dühödben egyenként lepuffantanád őket.

Aztán sértetten kuporogsz magányod sziklafalán. Alattad haragosan csapkodó hullámaival tombol a rémisztő mélység.

Műzsák ajándéka

Regéczy Szabina Perle

Az ősz evangéliuma — két műfordító, Beke Sándor és Ráduly János „ajándéka”

Beke Sándor — Ráduly János:

Az ősz evangéliuma.

Versfordítások a román költészetből.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2019

Miközben Beke Sándor — Ráduly János: *Az ősz evangéliuma. Versfordítások a román költészetből* című, 2019-ben, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál megjelent reprezentatív és elegáns kivitelezésű könyvet lapozgatom, hirtelen eszembe jut a Helikon Könyvkiadó gondozásában napvilágot látott Liliput-kötet, Mihai Eminescu: *Luceafărul — Der Abendstern — Az Estcsillag* című kiadvány, melynek előszavában Nicolae Balotă „közlekedő edényeknek” nevezi a műfordításokat, a műfordítókat pedig kulcs-, illetve híd-embereknek, akik önmagukat saját lelkükben más költői lelkek eszme- és érzésvilágát tükröző énjüket állítják összekötőként a különböző világirodalmi rangra áhítózó nemzeti irodalmak közé.

Ilyen „közlekedő edényeket” gyártott Ráduly János is, aki az adys megfogalmazású „Dunának, Oltnak egy a hangja” eszméjében a két sokat szenvedett nemzetet — a magyarokat és a románokat — közelebb hozhatja egymáshoz. Köztudott tény, hogy Ráduly János költő, író, nyelvész, rovásíráskutató, az erdélyi román—magyar fordítás egyik karizmatikus egyénisége. Műfordítói munkásságát díjjal jutalmazták: 2000-ben díjat vett át Mihai Eminescu költeményeinek tolmácsolásáért. A *150 éve született Mihai Eminescu Emlékdíjat* és a hozzá tartozó *Oklevelet* az akkori államelnök, Emil Constantinescu és Ion Caramitru, kulturális miniszter írta alá. Az elismerés önmagáért beszél, hiszen Eminescu egyike a legnehezebben fordítható román költőknek. S mivel napjainkban nagyon kevesen tolmácsolják Eminescu verseit (mai műfordítóink elsősorban a jelenkori és kortárs költők átültetésére szakosodtak), rendkívüli érdeklődéssel vettem kezembe a Beke Sándor — Ráduly János *Az ősz evangéliuma* című közös kötetből Ráduly Eminescu-fordításait. Hamar kiderült: az *Eminescu-Emlékdíj* és az *Oklevél* méltó helyre került. Fordításaiban Ráduly csodálatosan adja vissza a ritmust, a szótagszámot, a rímeket, még a versek hangulatát is.

Eminescu *A tó* című versének átültetése önkéntelenül Áprily Lajos versfordítását juttatta eszembe. Az összehasonlítás kedvéért idézem mindkét fordítást:

„Erdei tó kéklő vizén
Sárga tavirózsák úsznak.
Fehér hullámokat vetve
Ringatózik a kis csónak.”

(Ráduly János fordítása)

„Erdőn sárga vizirózsák
nyílnak kék vizén a tónak,
fehér fényű gyűrűzések
sűrűjében ring a csónak.”

(*Áprily Lajos fordítása*)

A nagy román költőóriás *Mikor jössz már* című gyöngyszemének kellemes hangzása, zeneisége szinte Franyó Zoltán versfordításával vetekszik:

„Látod, a fecske útra kél,
Pereg a diófalevél,
Deres a szőlő, a határ —
Mikor jössz már, mikor jössz már?”

(*Ráduly János fordítása*)

„Már útra kelt a fecske mind,
Diólevél pereg le mind,
Dér ül a szőlődomb hegyén, —
Oh mért, mért nem jössz felém?”

(*Franyó Zoltán fordítása*)

Ráduly remekül tolmácsolta továbbá Tudor Arghezi, Veronica Porumbacu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Gheorghe Tomozei és Ana Blandiana fontosabb és kevésbé ismert alkotásait is. Tőlük is egy-egy idézettel szemléltetem a Kibéden élő műfordító különösen szép átültetéseit:

„Cinke, cinke, szép madár,
Mért nem jössz hozzánk is már?
Kószálsz az idegen fákon,
S a szomszédoknál tanyázol.
Nálunk is volt két szép fecske,
Továtűntek messze-messze.
Tornácom mért mostoha,
Nem bántottalak soha,
De álmatlan éjeken
Várok reád szüntelen,
Fényes nappal, nyáron át,
Halljam csengő muzsikád.”

(Tudor Arghezi: *Cinege*)

„Veréb ugrál
a ház cserepein —

egyik évszázadból a másikba.”

(Veronica Porumbacu: *Pillanat*)

„Fönt az égen, ék alakban
Darvak szállnak,
Paraszt-szonettek.”

(Marin Sorescu: *Ék alakban*)

„...S megtörténik,
hogy a búzabirodalomban,
a kenyér palotája mellett
nyomorult, éhező falu vagyok.”

(Gheorghe Tomozei: *Állapot*)

„Fönn a hegyen, felhők között bujkál a ház,
El-eltűnik, aztán újra megjelenik.
Ki takarja gyáva pajzsok közé folyton,
Majd elhagyja hirtelen?

Martalékul ki dobja a szemünk elé,
S ki áldozza neki föl tekintetünk?
Megbabonázottak vagyunk, kétes isten
Könnye játszadoz velünk.

Vagy talán egy más életből kísért felénk,
Képzeltetés csak, rejtelem?
Élünk tovább, s azért élünk, hogy láthassuk,
Ott van a ház a hegyen...”

(Ana Blandiana: *Fönn a hegyen*)

Ráduly Nichita Stănescu-fordítása különösen megragadta figyelmemet, megkapó:

„Megkoszorúzzuk a csontokat
a testek nimbuszával.
Ez az elsőszülöttet illeti meg.

A másodiknak nem marad egyéb,
csak a lélek ideges
hullámozása.”

(Nichita Stănescu: *Káin és Ábel*)

Ráduly János e kötetben szereplő gyűjteményének a címe: *A virág álma*.

*

Az ősz evangéliuma című könyv második része Beke Sándor fordításaival folytatódik. Az összeállítás címe: *Mikor pihen a század*. A tolmácsolt szerzők: Virgil Carianopol, Eugen Jebeleanu, Maria Banuş, Nina Cassian, Aurel Rău, Nichita Stănescu, Dumitru Radu Popescu, Ion Iovan, Nicolae Stoie, Nicolae

Prelipceanu, Horia Bădescu, Vasile Igna, Adrian Popescu, Dan Verona, Gabriela Negreanu, Virgil Mihaiu, Ion Cristofor, Lucian Vasiliu, Ion Mureșan, Marta Petreu, Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Mircea Dinescu.

Beke Sándor Virgil Carianopol költeményeit is rendkívül gördülékenyen tolmácsolta, a műfordító mintegy versenyre kelve az eredeti szöveg szépségével. Méltó példaként ékeskedik a kötetben Carianopol *Emlékszel-e, az erdő utánunk kiabált?* című verse:

„emlékszel-e, az erdő utánunk kiabált?
emlékszel-e a darvak lámparepülésére?
emlékszel-e, mikor a párnákról leráztad az álmokat?
emlékszel-e, mikor a város megmutatta mellét,
akár egy sebet?
emlékszel-e arra a havazásra egy orosz énekben?
emlékszel-e, mikor a remények úgy robbantak fel,
akár hidak a levegőben?

emlékszel-e a más századba kinyílt ajtókra?
emlékszel-e arra a tavaszra, mely a kardját
szívünkbe szúrta?

szerelmem, hol vannak azok a fák,
amelyeknek dojnái vállainkra borulnak?
vajon milyen kezek törlik majd le a port
ennek a költeménynek a padjáról?”

Nina Cassian költeményének mélysége által bűvöli el az olvasót:

„Állva utaztam
és mégis, senki föl nem ajánlotta helyét nekem,
pedig legalább ezer évvel voltam öregebb, mint ők,
és egyszerre három betegség jelét
is láthatták rajtam:
a Gőgöt, az Egyedüllétet és a Művészetet.”
(*Helyátadás öregeknek és betegeknek*)

Aurel Rău édesapját idéző költeménye páratlanul szép alkotás. A szeretettel, gyöngédséggel ábrázolt szülő remek művészi köntösben jelenik meg, s ezt a megjelenítést a műfordítás is tökéletesen tükrözi. A vers formája is az alapszöveg tükörképe:

„Apám még földet szánt.
Juhokat tenyészt,
s felmegy a késő éjszakába
az égbe, az ágak közé, hogy leszüretelje
a dér ütötte almákat. Fát vág a téli erdőben
és látja a nyugodt léptű medvéket, őzeket

és szarvasokat.
S ha néha hazatérek,
Sokáig
 mellettem ül
 a csendben
 előkelőn
és mintha idegen.”

(Megoldás)

Mircea Dinescu, közismert költőnk, filozofikus költeményével ragad meg, amúgy maga a vers kitűnő tolmácsolás!

„Ostoba ábránd:
Falakkal körülvenni magad
És egyszerre csak azt érezd,
Hogy szabad vagy.”

(Falak)

Megkapó továbbá Nichita Stănescu imádsága és Nicolae Prelipceanu *Novemberi csónak* című verse.

„Bocsáss meg és segíts
és töröld le a szemem
és fordítsd el arcom
a dolgok láthatatlan kezdete felé.

Bocsáss meg és segíts
és mosd meg a szívemet
és a gőzt a lelkemből
töltsd ujjaid közé.

Bocsáss meg és segíts
és fordítsd le rólam
legújabb testemet
mely szétzúzza régi termetem.

Bocsáss meg és segíts
És emeld le rólam
Azt a fekete angyalt
Mely elszenvedte e jellemet.”

(Nichita Stănescu: *Az ima*)

„Nem történt semmi azon a szomorú vasárnapon
Mint abban a novemberi csónakon
melybe beleültünk

el akarom felejteni a város utcáit

kitárt szemekkel
csak te vagy a végtelenben

távolodik a csónak
vitorlák helyett
lelkeinkkel”

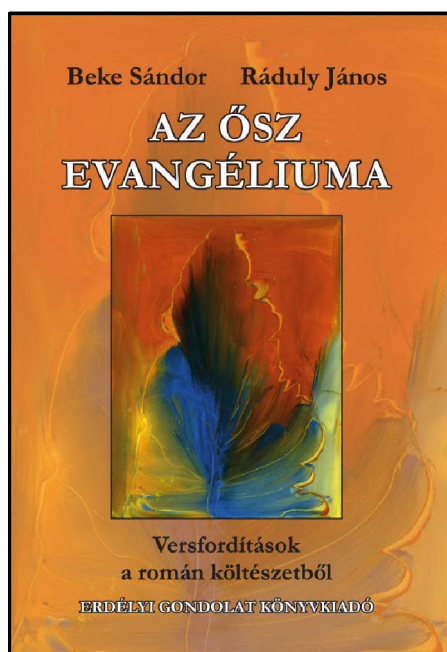
(Nicolae Prelipceanu: *Novemberi csónak*)

Beke fordításában egy-egy költemény igazi remek. Ilyen például Vasile Igna *Tavaszi eső*, Adrian Popescu *Ne kiáltst!* és nem utolsósorban Dan Verona költeménye, mely a versösszeállítás címadója is egyben (*Mikor pihen a század*).

Beke Sándor nagy lelki érzékenységgel ülteti magyarra tehetséges román költőink alkotásait. Klasszikus példa erre Mircea Cărtărescu *Mikor szükség van szeretetre* című versének magyar változata. Az írásmű hitelesen ábrázolja a szeretet hiányát a mai gyalgó, esendő emberi lélekben. Íme egy idézet a költeményből:

„mikor szeretetre van szükséged, nem viszonzoznak szeretetet.
mikor szeretned kellene, nem vagy szeretve.
mikor egyedül vagy, nem tudsz megszabadulni az egyedüllétől.
mikor boldogtalan vagy, nincs értelme, hogy kimondd magadból.”

Beke Sándor és Ráduly János közös műfordításkötete, mely *Az ős évangeliuma* címet viseli, példátlan munka. A kötet az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot 2019-ben. A könyv kivitelezése csodálatos, a könyvborítón a romantikus őszi színekben pompázó illusztráció is felhívja magára a figyelmet.

**Mikor pihen a század
avagy
a hetvenes-nyolcvanas évek
legszebb román versei
Beke Sándor tolmácsolásában**

Beke Sándor:

Mikor pihen a század.

Műfordítások román költők verseiből.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2019

Mikor középiskolás koromban műfordítói tevékenységemet elkezdtem, értetlenül szembesültem Kosztolányi Dezső műfordítás-elméletével: verset írni annyit jelent, mint „táncolni”, „műfordítani mégis annyi, mint gúzsba kötöttek táncolni”. Akkor, kezdetben arra gondoltam, hogy a hiteles műfordítás a tartalom mellett vissza kell hogy adja az eredeti költemény formáját is. Később már gyakorlati műfordítónak döbbsenem rá, hogy sokkal többről van szó: a műfordítónak bele kell bújni a költő bőrébe” (Vasile Dan), teljesen azonosulnia kell a költő gondolat- és érzésvilágával.

Ez a művészi aktus rendkívül jól sikerült Beke Sándor székelyudvarhelyi költőnek, akiről hirtelen az olvasó azt hinné, hogy a 2019-ben megjelenő *Mikor pihen a század* című műfordításkötetének megjelenésekor új műfordítót avatunk Erdélyben. De nem. Beke Sándor műfordítónak már a '80-as években jelentkezett az akkori napi- és hetilapok, folyóiratok (*Ifjúmunkás, Brassói Lapok, Korunk* stb.) irodalmi rovataiban: kezdetben a '70-es, '80-as évek román költőinek a verseit, később romániai magyar költők költeményeit is tolmácsolta kimagasló román irodalmi kiadványokban (*Steaua, Transilvania, Almanahul Asociației Scriitorilor* — Cluj, *Tribuna, Interval*). Az idők során műfordítói tevékenységéről több interjút is közöltek Bekével a *Brassói Lapokban*, *Hargitában* és *Udvarhelyi Híradóban*, ahol a székelyudvarhelyi alkotó őszintén vallott az átköltésről, az idegen nyelven írt művek átélésének mikéntjéről, magáról a műfordítás „mesterségéről”.

Beke Sándornak *Mikor pihen a század. Műfordítások román költők verseiből* című kötetében a műfordítások szinte ikertestvérei a román alapszövegeknek. De kikerül is van szó, kiknek az átköltött versei szerepelnek voltaképpen ebben az értékes, rendkívül változatos műfordítás-gyűjteményben, melyeket én személy szerint, talán szubjektív módon, a hetvenes-nyolcvanas évek legszebb román verseinek tartok? Olyan neves román alkotókkal találkozunk a könyv lapjain, mint Horia Bădescu, Maria Banuș, Ana Blandiana, Mariana Bojan, Nina Cassian, Virgil Cărianopol, Mircea Cărtărescu, Gabriel Cojocaru, Ioana Crăciunescu, Daniela Crăsnaru, Ion Cristofor, Vasile Dan, Simion Dascălu, Mircea Dinescu, Victor Felea, Magdalena Ghica, Sorin Grecu, Petru M. Haș, Florin Iaru, Vasile Igna, Ștefan Ioanid, Dumitru M. Ion, Ion Iovan, Eugen Jebeleanu, Mariana Marin, Angela Marinescu, Virgil Mihai, Ion Mircea, Ion Mureșan,

Viorel Mureșan, Alexandru Mușina, Gabriela Negreanu, Marta Petreu, Adrian Popescu, Alice Violeta Popescu, Dumitru Radu Popescu, Nicolae Prelipceanu, Aurel Rău, Nichita Stănescu, Nicolae Stoie, Lucian Vasiliu, Dan Verona, George Vrânceanu.

Nő lévén mindig előszeretettel és érdeklődéssel olvasom a mindenkori „aszszonylírát”. Ana Blandiana *Reflexul sensurilor* című verseskötetét 2007-ben fordítottam magyarra. Beke Sándor műfordításkötetében külön élmény volt számomra elolvasni a kortárs román költészet fejedelemasszonyának, Ana Blandianának lírai gyöngyszemét, a *Hon* című verset. A közismert alkotás Beke tolmácsolásában művészien adja vissza az eredeti vers szépségét, hangulatát:

„Benned nem vágyom senkire,
Örököld
Álmába lenyugvó föld,
S idegen vagyok, ha átlépem
Fáradt fürtjeid határát.
Álmaimban is a te nyelvedet beszélem,
S meséket is csupán neked mondok el,
Mulandó paradicsom,
Mulandó gazdám.
Kint sűrű köd van
És hideg,
A száguldó időben
Lassan este lesz,
De milyen jó és meleg az a hely,
Ahol egymás otthona vagyunk.”

Maria Banuș (1914–1999) *Találkozás, azután* című versének világa Beke fordításában szó szerint megrendítette a lelkemet:

„— Apja kislánya, mi van kacsóidon?

— Vér van, édesapám. Játszottam.
Megöltek. Öltem.

— Milyen csúnya játék.”

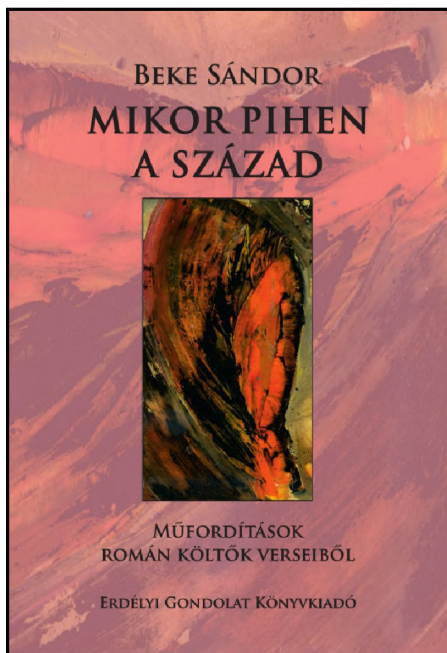
A mű tragikuma remekül rajzolódik ki a fordításban. Beke tudja, érzi, mi rejlik a sorokban és a sorok mögött. Ennek köszönhető az, hogy minden versátültetése egy-egy kis remekké terebélyesedik.

A kötetben Nina Cassian (1924–2014) a másik költőnő, akinek verseire felfigyeltem. *Repetitio* című költeménye páratlan érzékenységgel szólal meg magyar nyelven:

„Egy fűszál,
egy megfeszült fűszál,
egy merev fűszál, akár egy szempilla,

egy fűszál bejárja a földet
 pusztaságát megédesítve,
 egy fűszál megszámlolja évszakaimat,
 egyenként,
 négyesével,
 és várja, hogy lassan
 egy fűszál legyek, egy fűszál.”

A fordításban érezhető Beke Sándor szeretete az alapszöveg iránt. A lélek segítségével, közbenjárásával végzett átköltései minden körülmények között meghozták és meg hozzák átültetéseinek gyümölcsét.

Továbbá örömmel olvastam a kötetben Eugen Jebeleanu (1911–1991) költeményeit is. A Herder-díjas költő *Surîsul Hiroshimei* (Hirosima mosolya) című háborúellenes, humanus üzenettel telített elbeszélő költeményéből 2000-ben lefordítottam néhány fejezetet. E nagy költemény szerzőjét úgy tartom számon, mint a XX. század egyik legnagyobb költő-egyéniségét. Egyébként Jebeleanunak nemcsak a költeményei, hanem a magyar irodalomból végzett fordításai is utolérhetetlenek. Nem véletlen az a tény, hogy halála hírének még a Kossuth Rádió is közölte. Ezért örültem annyira, amikor Beke antológiájában ismét találkoztam ezzel a zseniális költővel. *Bizonytalanság* és *Lecke* című versei kitűnő átköltések: az élet és a halál páratlan lírai kivitelezésben jelennek meg bennük, s ez is a tehetséges műfordító érdeme.

„Viselt bakancs a testem.
 „Mintha még tartana” — suttogom.

Átmegyek az esőtől ringatott erdőn,
S az esőtől átázik bakancsom.”

(Bizonytalanság)

„Meg kell tanulnom, hogy kell meghalni,
mert élni az ember tudja, miként kell,
meg kell tanulnom az énekbe eltűnő madaraktól,
a rózsába lecsúszó égtől,
s a pataktól, mely gondtalanul elvész
a halak pénzein.”

(Lecke)

Mircea Dinescu is nemzetközi hírnévnek örvendő költő. Közéleti tárgyú verse sokat mondó a mai álszent, köpönyegforgató világunkban:

„Lyuk tátong a padlóban:
se nem kapitalista, se nem kommunista,
egy pártmentes lyuk.
Annyira áttetsző,
hogy tagja lehetne az Akadémiának.
Annyira érényes,
hogy feleségül venném.
Ha nem gyötörne az a gondolat,
hogy a végén
megcsal egy egérrel.”

(A kételkedő vőlegény)

Aradi lévén külön örömömre szolgált, hogy szülővárosom két jeles szerzőjére is rátaláltam Beke műfordításkönyvében. Az egyik Vasile Dan, az aradi írószövetségi fiók elnöke, a másik Petru M. Haș költő, publicista. Mindkét költőhöz erős érzelmi szálak fűznek, ezért is érdeklődően vettem kezembe munkáikat. Utóbbinak meghatott magyarul is hiteles és szép lírai vallomása:

„Mióta egy őszben meghaltak a költők
a parkban a lantok egymagukban
sírnak a fákon
a harmaton túl
te is úgy zokogj majd mint egy elfelejtett
lant.

Lehet havazni fog
lehet hullni fog az eső
egem végigvonul a faágakon
a vizes leveleken
tehozzád.”

(* *)*

Beke Sándor kitűnő műfordító, erős stilisztikai érzékkel rendelkezik, rendkívüli tehetséggel bújik bele a forrásnyelv szövegébe, így élve át azokat a költői lelkiállapotokat, melyeknek mindig megtalálja a legodailóbb szót, kifejezést, az eredeti műhöz hasonlóan magas művészi színvonalra emeli a célnyelvben a magyar szöveget.

A lexikoni meghatározás szerint a műfordítás „szépirodalmi művek áttétele egy nyelvből a másikba. Az ily fordítás már céljánál fogva sem törekedhetik másra, mint hogy a fordított mű ugyanazt a hatást tegye, azt a gyönyörérzetet keltse, amit az eredeti. Ebből következik, hogy költőt csak költő, lírai költőt csak lírai költő, gazdag képzeletű költőt szintén gazdag fantáziájú költő fordíthat méltóképp, s általában a kongenialitás a költő és a fordító közt szükséges előfeltétel.”

Beke műfordításkötetének a címe is beszélő: *Mikor pihen a század*. A lélek színeiben tündöklő kötet az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában jelent meg Székelyudvarhelyen, 2019-ben.

Beke Sándor, Fülöp Lajos és Ráduly János virágálma

**Beke Sándor — Fülöp Lajos — Ráduly János:
A virág álma.**

Versfordítások angol, német, francia, latin, olasz,
cseh, orosz és román költők verseiből.

Erdélyi Toll — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2019

2019 elején új és igen értékes műfordításkötetet tudhat magáénak az erdélyi műfordítás-irodalom. Ezúttal „háromszerzős” tolmácsolók tettek asztalra egy olyan értékes munkát, mely az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az Erdélyi Toll közös kiadásában jelent meg Székelyudvarhelyen. Nemhiába ez a közös kiadási vállalkozás, hiszen Beke Sándor — Fülöp Lajos — Ráduly János *A virág álma. Versfordítások angol, német, francia, latin, olasz, cseh, orosz és román költők verseiből* című kötet anyaga válogatott műfordítások az *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat X. évfolyamából. A műfordítás-gyűjteményt válogatta, összeállította és szerkesztette a folyóirat főszerkesztője, Beke Sándor. A kiadvány az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó *Múzsák ajándéka* című sorozatában látott napvilágot.

Személyes meggyőződésemből és tapasztalatomból fakadóan jelzem, hogy egy jó műfordítás-gyűjtemény, antológia sikere a kiválasztott szerzőkön és természetesen a jó és sikeres átültetésen múlik. Műfordítóként írom: igazán jó fordítást csak érett, kimagasló értékű alkotásból lehet „csiholni”, létrehozni.

A virág álma című kötet mindkét siker-tényezőnek eleget tesz: a világirodalmi-európai szintű költők szelektálásának és a kötet három tehetséges műfordítójának, Beke Sándornak, Fülöp Lajosnak és Ráduly Jánosnak az átköltési munkájának.

*

A könyv első része Fülöp Lajos elismert magyarországi nyelvész, stilisztá, szociolingviszta, folklórral és tudománytörténettel foglalkozó nyugalmazott professzor világirodalmi klasszikusainak a tolmácsolásával nyit. Műfordításai között olyan halhatatlan nevekkel találkozunk, mint William Shakespeare, Percy Bysshe Shelley, William Butler Yeats, Johann Wolfgang Goethe, Heinrich Heine, Friedrich Nietzsche, Rainer Maria Rilke, François Villon, Janus Pannonius, Assisi Szent Ferenc, Giosuè Carducci, Vladimír Holan, Szergej Jeszenyin.

Személyes tapasztalatból tudom, hogy a szonettfordítás és általában a kötött formájú versek átültetése nagy szakmai kihívás. Fülöp Lajos mégis csodálatos könnyedséggel szólaltatta meg magyar nyelven Shakespeare 75. szonettjét:

„Olyan vagy, mint az éltető kenyér,
S szikkadt földnek a tavaszi vízár;
Az elmém érted gyötrelemben él,
Mint a fősvény, az örök pénzsóvár;
Csupa öröm, boldogság a részem,
Néha meg a féltékenység csigáz;
Kívánom, csak hozzám kötődj szépen,
Majd dicsekszem, csodáljon a világ;
A szépséged betölti lelkemet,
Egy pillantásodtól elolvadok;
És más örömet nem is keresek,
Csak amit adtál, és még adhatol.
Gazdag szegényen, szegény gazdagon,
Csordultig vagyok, s mégis szomjazom.”

Johann Wolfgang Goethe a világirodalom egyik legelismertebb alakja. Nem véletlenül, hogy a *Vándor éji dala* című lírai gyöngyszeme annyiszor fordíttatott le magyar nyelvre is. Ismerem a *Wanderers Nachtlied* Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Tompa László és Dsida Jenő tolmácsolásait. Úgy vélem, hogy Fülöp Lajos átültetése a Dsida-féle műfordításhoz áll közelebb.

„Csúcson, élen hallgat
az éj.
A lombfuvallat
is csekély
sóhajnyi nesz;
fészkén elült a madárka.
Várj — nemsokára
te is pihensz.”

(Dsida Jenő fordítása)

„Csúcsok fölött
már csönd honol,

lombok között
a nyugalom:
elült a nesz.
Hallgat az erdei madárka,
— várj csak, nemsokára
te is pihensz.”

(Fülöp Lajos fordítása)

Friedrich Nietzsche *Magányosan* című költeménye szintén páratlan alkotás,
de magas szintű a Fülöp-fordítás is:

„Varjúcsapat
város felé surranva tart:
a hó szakad —
boldog, kinek otthona van!

Most búsan állsz,
s hátranézel — régóta már!
Ó, hova szállsz
a tél elől, bolond madár?

Ez a világ
néma, kietlen sivatag!
Olyan zilált
és nyughatatlan, mint te vagy.

Még fakón állsz,
kivert csavargója télnek
majd ködként szállsz
az egyre hidegebb égnek.

Repülj, madár,
károgd pusztákba bús dalod!
Rejtőzz el már, —
s a bánatod takarhatod!

Varjúcsapat
város felé surranva tart:
a hó szakad —
jaj annak, ki otthontalan!”

Janus Pannonius *Váradí búcsúéneke* című költeményét is többen fordították,
azonban talán Áprily Lajos próbálkozása áll legközelebb hozzám a szöveg meg-
kapó zeneisége által. Megvallom azonban: mégis öröm és meglepetés volt szá-
momra látni, hogy Pannonius ismert latin versét kortárs műfordító is átülteti.

A kötetben Percy Bysshe Shelley, William Butler Yeats, Heinrich Heine, Rainer Maria Rilke, François Villon verseinek magyarra fordított Fülöp-változatait is lelkesedve olvastam tovább.

Babits Mihály írta: „a műfordítás az idegen nyelvű kultúra birtokba vételének legmagasabb formája”. Ezt tette a tapasztalt és igényes Fülöp Lajos is *A vírág álma* című könyvben: klasszikus, halhatatlan műveket vett birtokba, hogy átnyújthassa magyar olvasóinak — talán mindörökre.

*

A könyv Ráduly János kibédi műfordító átköltéseivel folytatódik, az *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat 2018-as, X. évfolyamának 4. számában is szereplő klasszikus és nagy nevű kortárs román szerzők (Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Veronica Porumbacu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Gheorghe Tomozei, Ana Blandiana) verseivel.

A sort Mihai Eminescu, a román költészet „Estcsillagának” versei nyitják.

Az *Álmos már a madársereg* Ráduly-féle tolmácsolása annyira tökéletes, hogy az eredeti vers dallamára akár a magyar változat is énekelhető:

„Álmos már a madársereg,
Fészkek mélyén vernek tanyát,
Lombok között elrejtőznek —
Jó éjszakát!

A forrásvíz sóhajtozik,
Míg a sötét erdő hallgat.
A kerti virág is alszik —
Szép álmokat!

Hattyút ringat a víz tükre,
Sűrű nádasban lepihen.
Angyal órködjön fölötte —
Aludj szépen!

S a varázsos, tünde éjben
Kél már büszkén a holdvilág,
Csupa álom s összhang minden —
Jó éjszakát!”

A *Vágy* átültetése ugyanolyan lírai, varázslatosan dallamos, mint a román alapszöveg:

„Jöjj velem, a sűrű erdőn
Hív a forrás, csalogat,

Minket vár a gyepszőnyeg már
Elrejtőzve lomb alatt.

Jöjj, a két karomba zárlak,
Pihenj meg a mellemen,
Engedd arcodról, fejedről
A fátyolt lefejtenem.

.....

Boldog álmunk lesz, meglátod,
S dal is csendül, ringató,
Messzi forrás, enyhe szellő
Dala lesz az altató.

Megnyugszunk a sűrű erdő
Összhangján elszenderedve,
Míg a hársfa reánk hinti
Virágait rendre-rendre.”

Kiváló az *Erdő, mért ringatózol* című költemény is, az eredeti szövegen túl a fordításban is jól lüktet az empátia:

„Erdő, mért ringatózol,
Nem hull eső, nem fúj szél,
Ágad mégis földig ér?”
„Magam mért ne ringatnám,
Közeleg a végóráám!
Nő az éjjel, fogy a napom,
Ritkul már a lombozatom.
Tombol a szél, komor arca
Dalosaim elriasztja.
Oldalamba vág a szél,
Elmúlt a nyár, jön a tél.
Hogyne remegnék, ha már
Délnek tart a sok madár!”

Veronica Porumbacu költeményei közül a *Láz* című vers ragadott meg a legjobban, s ezt is Ráduly hozzáértő munkájának köszönhetjük:

„Szeretnék leülni,
a székek elszalad.
Lépnék a kőre,
a kő elporlad.
Pihennék a pázsiton,
a fűvek harapnak.
Melegednék a tűznél,
a láng megfagy.
Átkelnék a hídon,
a víz tönkretette.

Le akarok vetkőzni,
lenyúzom a bőröm.”

Nichita Stănescu *Őszi élmény* című versét olvasva megvallom, hogy elbűvölt az a tény, ahogyan a műfordító megragadta és frappánsan visszaadta a közismert lírai remekmű hangulatát:

„Tartok tőle, hogy nem foglak látni téged,
hogy égis érő hegyes szárnyaim nőnek,
hogy idegen szemben rejtőzködöl el,
s eltakar engem ürmlevelekkel.”

A román költészetet megújító, csodálatos költő és játékos nyelvűvész színes hangja sikeresen szól a célnyelvben is. Példa rá a *Szomorú ének a szerelemről* című verse:

„Csak életem szakad meg számomra egyszer,
valamikor.
Csak a fű ismeri a föld ízeit.
Csak vérem vágyik valójában
a szívem után, amikor elhagyja őt.
Magas a levegő, magas vagy te is,
magas a bánatom.
Lesz idő, hogy elpusztulnak a lovak.
Lesz idő, hogy megkopnak a gépek.
Lesz idő, hogy hideg eső hull,

és minden asszony arcodat viseli,
s a te ruhádban jár.
Megjön akkor a nagy, fehér madár is.”

Ráduly János remek fordításokat végzett továbbá Marin Sorescu, Gheorghe Tomozei, Ana Blandiana költeményeiből is. A román költészet „nagyasszonya” ekképp vall „magyar nyelven” szeretett szülőfalujáról:

„Falumban, ahová visszatérek,
Kakukkos órák ölik az időt,
És nagy-nagy darab hallgatások
Hevernek az út porában, összetörten.
A mánusok szorgalmasan forgolódnak,
Mutatják, mi láthatatlan.
Lám, az órák
Múlttá váltak,
Mánusaik forognak még kitartóan,
S előbukkan, kétkedően,
A kakukk is,
Világvége-hírét jelzi, dalolva.”
(Ana Blandiana: *Falumban, ahová visszatérek*)

*

Ennek a csodálatos, csupa lírai értékeket felsorakoztató antológiának a harmadik része Beke Sándor székelyudvarhelyi költő és műfordító átültetéseit tartalmazza. A tolmácsolt szerzőknek egy része a múlt század közepe után már nagy hírnévnek örvendő alkotó, másuk pedig a '70-es, '80-as években indultak és váltak a mai román költészet reprezentatív képviselőivé.

A Beke-fordítások szerzői (Virgil Carianopol, Eugen Jebeleanu, Maria Banuş, Nina Cassian, Aurel Rău, Nichita Stănescu, Dumitru Radu Popescu, Nicolae Stoie, Nicolae Preliceanu, Horia Bădescu, Vasile Igna, Adrian Popescu, Dan Verona, Gabriela Negreanu, Virgil Mihaiu, Ion Cristofor, Lucian Vasiliu, Ion Mureşan, Marta Petreu, Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Mircea Dinescu) magyarul is érthetően és tisztán kommunikálnak, irodalmi alkotásaik hitelesen közvetítik a tiszta emberi érzéseket, akár a letűnt korban születtek, akár 1989 után. Szépirodalmi műveik azt üzenik, hogy a sokszor leértékelt európai keleti régiókban igenis értékes vagy legalább annyira értékes lehet a szavak selyemruhájába öltözött emberi-költői lélek hangja, mint bárhol máshol a világon. És ezt az üzenetet segítette átköltéseiben sejtetni, áthozni Beke Sándor is, aki költő lévén igazán otthonosan közlekedik a forrásnyelvben és a magyarban. Egyenértékű szellemi termékeket hozott létre a román költők alkotásaiból, hogy méltán tükrözhesse a testvérnép érzéseit és tisztán közvetítse a befogadó felé azt a hangot, versvilágot, melyet — mint fordításaiban — csak a lélek tud ilyen szépen és tisztán kiadni magából.

Beke Sándor csokorra való átköltéseiből hadd idézzük elsőként Virgil Carianopol *Anyám* című versének megkapó fordítását:

„Ugyanúgy maradt, szomorún,
S addig sírt, míg zsebkendőjébe hulltak szemei;
Megfeketedtek ujjain az évek és a gyűrűk,
Mintha széttépték volna türelmetlenkedések, keselyűk.
Haját mindenféle szél borzolja,
De hófehérsége sosem olvad el.
Orcái olyanok lettek, mint az októberi szőlőskertek,
Múltjában már csak az emlékek járnak, s a szellemek.

Mikor távol vagyunk tőle, ki tudja, merre,
Szívével megtalál minket bűvőhelyeinken...
Mindhárman, ha hazatérünk hozzá,
Menyei lesznek a falu lányai, s a dojnák.
Egyedüllétében, télen, fülbevalói csöndet hullatnak,
S ha a világban járunk,
valahol túl az Olton, szánok csöngettyűit hallja.”

Nichita Stănescu ars poeticája gyönyörű, Beke mélyen beleélve magát a versbe, hozzáértéssel ültette át a mű sokat mondó metaforáit:

„A vers a könnyező szem.
A váll, amelyik sír,
a síró váll szeme.
A síró kéz,
a könnyező kéz szeme.
Ő a síró tövis,
a síró talp szeme.
Ó, barátaim,
a vers nem könnycsepp,
ő maga a sírás,
egy fél nem talált szem sírása,
annak a szemnek a könnye,
akinek szépnek
s boldognak kell lennie.”

(*A vers*)

Nicolae Prelipceanu *Régebb* című művészi szösszenetében találja a mindenkori költők egyik gyakori témáját, a halál gondolatát, s ezt a tolmácsolás is találoan érzékelteti:

„Fészket rakott bennem a halál
fiókái
agyamban tanulnak meg repülni”

Horia Bădescu *Hálaének* című ódájának fordítása is szép, az anyát magasztaló költemény ünnepélyes, patetikus nyelvé:

„Dicséret néked, te halhatatlan,
te, aki húsból és vérből
megalkottál!
Ajkadon ott voltak szavaim,
mielőtt
méhed
kivirágzott volna.
Dicséret néked, te halhatatlan,
te, aki magadba fogadtál, mielőtt
megkérdezted volna, méltó vagyok-e rá!”

Hangulatos, embertől emberhez szóló Virgil Mihaiu családról szóló költeménye (*Este a családban*), Ion Mureșan *Költemény a versről*, Marta Petreu *Ahol kihajt az eper*, Mircea Dinescu *A patkányirtás* című verse. Ez utóbbiból idézek:

„Kik ezek a bútor mögött bujkáló
apró nyomorultak?”
Hát, az én szüleim azok,
akik túléltek az első világháborút,
a második világháborút,
de most nagyon kínos lesz nekik.”

A műfordítás pontos szótári meghatározása így hangzik: „egy irodalmi műnek az egyik nyelvről a másik nyelvre történő hiteles és művészi átültetése”. Beke fordításai mindkét követelménynek eleget tesznek: az eredeti versek átjárják a testét, lelkét, szellemét s ezen gyönyörűségből fakadnak, s kelnek életre kitűnőbbnél kitűnőbb fordításai.

Babits Mihály írta: „A műfordítást ... sokkal nagyobb és fontosabb dolognak tartom, mint amilyennek látszik”. Az irodalmi művek tolmácsolásáról pedig ezt mondta Kányádi Sándor: „A műfordítás hódít anélkül, hogy teret foglalna.”

A virág álma című kötetet olvasva meggyőződéssel írom, Kányádinak igaza van: Beke Sándor, Fülöp Lajos és Ráduly János fordításai, ha az olvasó lelkébe költöznek, csakugyan hódítanak!

Brauch Magda — Regéczy Szabina Perle
Beke Sándor lírája recenziók tükrében

Brauch Magda

Hajnalodik nélkülöd

**Beke Sándor: Hajnalodik nélkülöd.
Szerelmes versek (1980—1996).**

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997

Szerelmes versek gyűjteménye a *Hajnalodik nélkülöd* című kötet, mely 1997-ben látott napvilágot az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában.

A kötetbe foglalt költemények 1980 és 1996 között keletkeztek, így a '90-es fordulat előtt írott ifjúkori versek hangját — a szeretett nő iránti rajongással együtt — az akkori rendszerből adódó hétköznapi gondok is áthatják: a negyven wattos égő, az üres hűtőszekrény, zsírtalan tej (* * * című, *Ma este ablakod alatt...* kezdetű versében). Más versekben megjelennek, föl sorakoznak az egyszerű otthon tárgyai (*A tárgyak között*), modern, nominális stílusban, mint filmkockák a vásznon:

„Ebéd utáni asztal
sáros bakancsok a kályha mellett
az ágyon sárga műanyag fésű
zöld csillár a villanykörte glóriája
piros oldaltáska a szekrény fogantyúján
giccs-falon felül '44-ből egy katonafénykép
s egy otffelejtett múlt évi falinaptár”

A szerelmes versekben ott lappang a korai haláltól való félelem is:

„Tudod-e,
hogyan a halál olyan,
mint egy gombostű:
ott van a perzsaszőnyegen,
ott az ágyban,
tudod-e,

hogy a halál
jelen van a halvány
őszirózsákban is,
minden leheletnyi kéjben,
parányi gesztusainkban,
minden fölösleges kérdésben
kopoltyúi ott lélegeznek...”

(Az emlékek siratófalánál)

Az elmúlás gondolatát más verseiben is megtaláljuk (*Szerelmes költemény visszapillantó tükörben, Cserebogár, Triolett*), de ez olykor jelképes értelmű is lehet. Talán csak az érzelem elmúlásáról, „haláláról”, a kedves szerelmének elvesztésétől való szorongásról van néha szó:

„s hiányod olyan lesz,
mint a ki nem mondott szavak töprengései,
mint egy megsebzett indulat,
mint a szeretlek szó magánhangzói nélkül...”

tudom, hogy reggel
gőz-tested keresem a fürdőszobában,
s te nem leszel sehol”

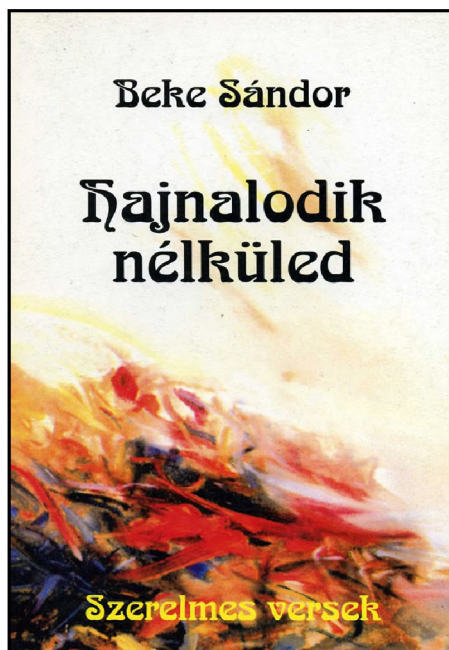
(Álom virága)

A kötet címadó versének, a *Hajnalodik nélkülöd* befejezése is — mely állandó fokozással a szerelmi érzés intenzitásának mértékét fejezi ki —, (József Attila *Ódájára* emlékeztető módon) szintén a magánytól, a szerelem elvesztésétől való félelmet tükrözi:

„Szerelmem,
Te befejezetlen,
jelzőkkel túlsúfolt költemény,
Te,
a világirodalom
eposz-töredéke,
Te csók-metaforák
megszállottja,
annyira félek,
mint egy kisgyerek,
annyira félek,
mert combhajlatod fölött
feltűnt valami különös:
a csipkés függönyön keresztül
belopódzott
egy sosemvolt narancs-
pirkadat,
és mennem kell,

szerelmem,
de annyira félek.
Már egyedül állok
a zúgó peronon —

Hajnalodik nélküled...”

Beke Sándor szerelmi lírája sokszínű, egyéni hangú. Olykor szimbólumokra épül (*Cserebogár*, *Fekete tulipán*), máskor az erotikus kitárulkozás, a testiség dicsőítése jellemzi a költeményt (*Himnusz a kebelhez*, *Engedd, hogy szeresselek*). A *Fénykép születésnapodra Szemiramisz függőkertjeiből* elsősorban képvers formájával és játékosságával kelt feltűnést.

A *felidézett város* című vers első része (*Estefelé a trópusokon*), valamint a *Szerelmes vers a Niagara vízesésről* furcsa képzettársításai azt az érzést sugallják, hogy a szerelmes költő az egész világot szeretné kedvesének ajándékozni — vagy legalább megmutatni —, messzi egzotikus tájakat járnának be együtt, de mindezt csak képzeletben tehetik meg: a valóságban szerényebb, ám mégis értékes ajándékkal kárpótolhatja csak szerelmét (azaz feleségét):

„annyira szerettem volna
Afrikában virágot
adni neked,
annyira szerettem volna
Afrikában
elefántcsontnyakláncot

adni neked,
annyi mindent szerettem volna
Afrikából neked,
hogy szégyeltemben
ettől a falusi öreg nénitől
egy csokor kerti rózsát vettem,
te úgy örvendtél,
mintha Afrikából hoztam volna...
este volt már...
a botanikus kert
bejáratánál álltunk,
dobolva,
suhancok zenéltek valahol...
mi azt gondoltuk:
egy afrikai falucskában
meleg tábortűz mellett
bantu négerek énekelnek..."

A kötet szerelmes verseinek legfőbb jellemzője a feltétel nélküli őszinteség, az érzelem maradéktalan kifejezése. Hiába árnyékolja be a kapcsolatot a sokfelől leselkedő veszély, a költő érzelmileg mindig képes ezeken felülemelkedni. Több költeményből is idézhetnénk ennek igazolására, de talán legideillőbb a kötetnyitó *Szeretnék vers lenni benned* című gyönyörű vallomás: „Kedvesem, / szeretnék megpihenni / a te lelkedben, / mint egy célját el nem ért, / de saját magát / megnyugtató gondolat, / mint egy sétatálcás / öreg bácsi vagy néni / azon a fehérre festett / fővárosi padon, / a Lánchíd oroszlánjaihoz / közel, / a Duna-parton, / Budapesten. / Szeretnék vers lenni benned, / szerelmem, / elérzékenyült / és / rimtelen, / szétzilált, / mint a gondterhelt értelem, / és / csupa félelem, / gyermekes kétkedés, / zsibongó láz, / gyöngéd, / törékeny és kedves, / szeretnék / vers lenni benned...”

Erdélyi homály

Beke Sándor: Erdélyi homály.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1999

Ez az 1999-ben megjelent Beke Sándor-kötet mintegy 40 rövidebb-hosszabb verset foglal magában. Nagyobb részük a múlt században íródott, vagyis a rendszerváltás előtti években, s így nem véletlen, hogy a fiatal szerző sötéten, borulátó, néha reménytelen hangon jellemzi azt a világot, amelyben élnie kell. Vonatkozik ez különösen az évtized második felében keletkezett darabokra (*Vannak hajók, Udvar, A szavak árnyékában, Játékvonattal a halál küszöbén* vagy a szimbolista *Koromfekete és ezüstfehér*). Ilyen hangú a *Hópelyhek elégiája* című vers is:

„Hiába,
ez a hóhullás ilyen.
Máshol se szebb.
Az ég
szügyéből
pilinkélnek,
hullnak a csillagok:
hópelyheket
szítál az Isten
és nem csoda,
hogy mi még itt vagyunk.”

Ezt a kilátástalanságot talán leginkább a Karinthy Frigyes 100. születésnapjára írt *Utószó helyett* című versében érzékelteti, Karinthy legismertebb költeményének (*Előszó*) szállóigévé vált sorait parafrázálva:

„Elmondanám és is mindenkinek.
Elmondanám, de félek: van-e még kinek?

A nyelv is már lázas és sebes és dagadt.
És megromlott végre a fertőzött gondolat.

...

A világ békét akar és nesztelen,
De van ember, ki mégis embertelen.

S a bűn is már mindennapi játék,
És fáradt a gondterhelt halánték.

...

Elmondanám és is mindenkinek.
Elmondanám, de félek: van-e még kinek?

Hogy aki félig feljutott, és megszakadt az útja,
Mondd, Karinthy Frigyes, van-e még kiútja?”

E költemények keletkezésekor azonban Beke Sándor olyan fiatal még, hogy e versek szomszédságában ott található a remény, az optimizmus, a küzdeni akarás hangja is egy jobb, de főleg szabadabb és igazságosabb világért. Ilyen elsősorban a kötetindító prózavers, a *Rózsakereszt*, melyet magyartanára, Fóris Gyula emlékére írt:

„Tanár úr, eszembe jut, hogy az egyik órán
valaki benyitott, és megkérdezte: vagyunk-e

még? Mire a tanár úr intett, hogy várjanak, még nem szabadult fel az osztály, különben is jelesre állnak és maradhatnak még diákjai. A szünetben pedig egy-egy rózsakeretet csináltunk magunknak, és asztalunkra tettük. És nézegettük és gyönyörködtünk bennük. A tanár úr pedig minduntalan Kazinczyt idézte: Domine frater sit forti animo. És így, idézés közben egyszer csak eltűnt... A katedra mögött egy légüres tér maradt, egy idézőjel, egy láthatatlan szellemfolt, ahová időnként mégiscsak vissza-visszatérünk: a salétromos falak közé, a gázolajjal fölmosott padlóra, hogy beüljünk az agyonviselt és telefirkált padokba, és várjuk, hogy a tanár úr lapozza már azt az elkopott sötétkék naplót, hogy fölállhassunk, kezünkben rózsakeresztel, és felelhessük: Domine frater, sit forti animo! Igen tanár úr, itt vagyunk még ebben az osztályban. Itt vagyunk még, mint költők bal tenyerében az egymást keresztező sorsvonalak..."

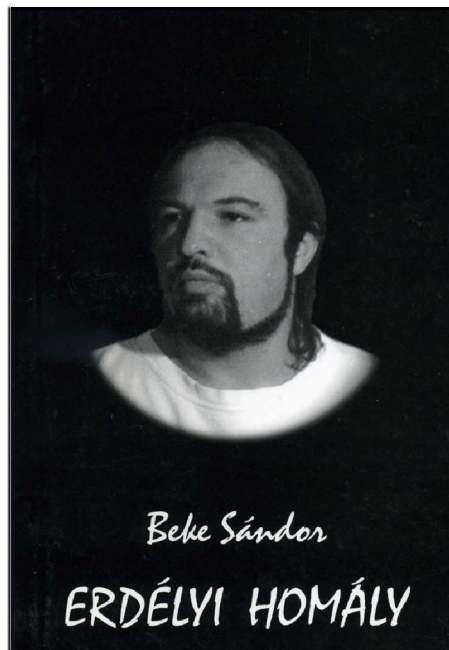
Ez a hangulat uralkodik az *Estefelé, amikor lenyugszik a törpecsillag* című versben is:

„Estefelé,
mikor lenyugszik
a törpecsillag,
zárójelek között
állni meddig lehet?
FIÚK, NE FÉLJETEK,
lőjük le fejünk fölött
azt a megszülető éj-gombát!

Estefelé,
mikor lenyugszik
a törpecsillag,
valaki
békéről álmodik:
álma egy szabadságszobor.”

Reményt sugall a *Tavaszdik a Budvár felé* című hangulatos tájleírás is, de talán legkézenfekvőbben a *Jövő időben — nyelvtan órán*, mely az 1956-os magyarországi forradalom 30. évfordulójára emlékezteti a lelkes fiatalokat:

„mi születni fogunk
 mi jönni fogunk
 mi beszélni fogunk
 mi hinni fogunk
 mi örülni fogunk
 mi nevetni fogunk
 mi szeretni fogunk
 mi emlékezni fogunk
 mi lenni fogunk”

A kötet néhány nagyobb lélegzetű költeménye a 90-es években íródott. Elsőként a Sütő Andráshoz szóló, *A szavak vérpadán* címűt kell említeni, amelyet 1990 márciusában a marosvásárhelyi véres események hatására költött, nyilvánvalóan csalódott hangon, majd hasonló érzést tolmácsol az Illyés Kingának ajánlott *Erdélyi homály* is:

„és fáj már benned a vers,
 az ómagyar ének,
 hol szavaid fölött
 egyre gyúl,
 sűrűsödik
 az erdélyi homály.”

Ebbe a kötetbe belekerült két ódai szárnyalású költemény is. Istenes verse, a *Téged kereslek* című hömpölygően áradó bőbeszédű poéma, melyben az egész világmindenséget felsorolja, ahol Istent keresi, de ez csak a költemény legvégén

derül ki: „Istenem / Téged / kereslek...” Másik híres ódája a *Tüntető magnóliák*, mely szintén Istenhez szól, hiszen a szerző Erdélyországért és minden magyarért imádkozik, bárhol éljen vagy szóródott szét a nagyvilágban:

„Ó,
magyar betűkre csucsorodott
gyermekszájak,
ó,
tüntető magnóliák,
susogatok,
mint a Kárpátok s a Tátra fenyői,
mint a bácskai
véres füvek,
mint az ungvári végeken
a kikelet hangja.”

Az *Erdélyi homály* című kötet szabadversekből áll, köztük néhány prózaverssel (*Zsalugáteres ablak*, *Vendégek*, *Sétányok gesztenyefasorral* stb.). A fiatal költő hangja, képalkotása meglepően egyéni, újszerű, szókincse gazdag. Már e korai versei is igazi tehetségről árulkodnak.

Ismét felgyújtom a mécsest

Beke Sándor:

Ismét felgyújtom a mécsest.

Versimák.

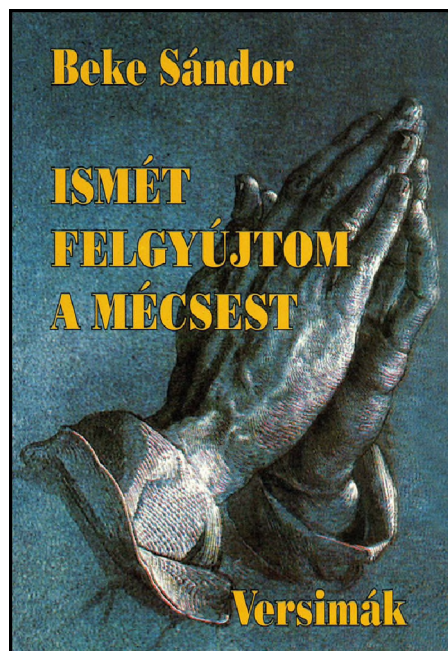
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002

Beke Sándor istenhite valahol rokon a Balassiéval vagy az Adyéval. Ő sem a vallás (ok) dogmái szerint imádkozik, hanem — akárcsak említett nagy elődei — a maga istenében hisz, imái egyéni hangúak, saját szavaival fordul Istenhez, ahhoz a legfelsőbb hatalomhoz, akiben azért töretlenül hisz. Ezt a hitet azonban becsüli, féltve őrzi, nehogy ismét visszatérjen ifjúkori kételkedése, istenkérése, ahogy az e kötet néhány ifjúkori verséből kitűnik (*Valaki hiányzik, Amikor már csak epret és málnát árulnak a cigányok*).

„Óvodáskoromban
amikor úgy tudtam
hogy mennyben lakó az isten
szerettem volna
az utcánkban
sokat járó vándorcigányokkal
ezüstsínű bádoglemezből
egyszemélyes rakétát építeni
hogy felmenjek vele a mennybe

a nagy trónusos ülő
szigorú
de jólelkű istenhez
s megkérjem
segítsen meg engem
legyek mint a mesehősök
s mint az angyalok
halhatatlan —”

*(Amikor már csak epret
és málnát árulnak a cigányok)*

Az istenkeresés a költő ekkor írott verseiben már szorosan összefügg költői hitvallásának kutatásával is, hiszen az ihlet is Isten ajándéka. Ezt tükrözi *A költészet ablakai* és a *Huszonötévesen* című vers.

„És huszonötévesen
néha
imára kulcsoltam kezem,
és szobám szögletében,
Istenem,
téged kerestelek.”

(Huszonötévesen)

A felnőtt, érett költő nem tagadja, hogy vissza kellett térnie gyermekkorába, hogy Istenhez, hitéhez visszataláljon. Ezt elsősorban kötetcímadó versében vallja be:

„Uram,
visszatérek
a gyermeki szívbe
és felmegyek abba a régi
templomtoronyba,
s a kilátó ablakában
ismét
felgyújtom a mécsest —”

(*Ismét felgyújtvam a mécsest*)

A *Hála*, *Gondviselőm*, *Bűn* vagy az *Istenhez szól* című darabokban megköszö-
ni Istennek mindazt a jót, sőt, olykor a rosszat is — nehézségeket, küzdelmeket,
kilátástalanságot —, amit tőle kapott, de amit le tudott győzni.

„Köszönöm, Uram,
a kételyt,
s a bizalmatlanságot.
A kilátástalanság felvillanó esélyeit.

...
Számptalan vereségemet.
Várakozások állomásait.
A parányi túlélések ünnepeit.

...
Köszönöm, Uram,
a lélek katakombáiból
sarjadó hitet.
A szótlanság értelmét.

...
Köszönöm, Uram,
a lélek tükrét,
mellyel szembesülhettem.
A bizalmat,
hogy életre méltattál.
Köszönöm, Uram,
a lehetőséget.
A talpam alatti földet.
A tiszta levegőt.
A búzakenyeret.”

(*Hála*)

A *Gondviselőm* című versből kitűnik, hogy a költő meghitten „beszélget” Is-
tenével:

„Köszönöm Néked,
azt az egyszerű
esti imát,
amit eszembe juttattál,

köszönöm Néked,
 Uram,
 ezt a fennkölt ébrenléetet,
 a meghitt
 beszélgetést
 köztem és Közted”

Beke Sándor azt vallja, hogy: „A költészet litánia, IMA AZ EMBERÉRT” (*A költészet ablakai*). Ezt teszi azokban az ódai szárnyalású poémáiban, amelyek e kötetbe bekerültek. A rendszerváltás utáni csalódásait is tükröző *Tüntető magnóliák*ban istenhite és költői hitvallása ötvöződik szülőföldjének szeretetével, az erdélyi magyarság sorsáért érzett aggodalmával. A költemény sodró erejű imádságként hat a nagyvilágban élő minden magyarért is, hogy bárhol éljenek, őrizték meg magyarságukat és anyanyelvüket:

„De ti,
 tüntető magnóliák
 magyarul lobogjatok,
 mint a Kárpátok s a Tátra fenyői,
 mint a bácskai
 véres füvek,
 mint az ungvári végeken
 a kikelet hangja,
 mint begyulladt garatok
 fölsebzett kiáltása,
 mint a legeslegelső szó
 a tulipános bölcsőben,
 Munkácson vagy Besztercebányán,
 Ungváron vagy Kolozsváron,
 lobogjatok
 tisztán,
 ti szűz,
 ti hazátlan,
 ti békésen tüntető magnóliák!”

Másik hatalmas, hömpölygően áradó, több oldalnyi terjedelemben, lélegzetvételnélküli szünet nélkül haladó poémája a *Téged kereslek*. Ebben a bőbeszédű szabadversben nyolcvanötször ismétlődik a versindító „kereslek” kulcsszó, mindegyik külön sorban kiemelve. Ez köti össze a szerteágazó gondolatokat, melyek rapszodikusan sorolják fel a természet, a világegyetem különféle jelenségeit az egyszerűtől a legbonyolultabbakig. Elvont fogalmak konkrétakkal, történelmi események a Bibliával keverednek a vers túlnyomó részében, majd csak az utolsó sorokból derül ki, hogy mindezekben a költő Isten jelenlétét keresi, hiszen mindezt Ő teremtette, Ő működteti és őrzi:

„Téged
 kereslek

egyetlen életemben
Téged
kereslek
akivel
annyiszor találkoztam
akivel
annyiszor beszéltem
akitől
annyi segítséget kértem
aki
nélkül
annyira szegény lennék
és erőtlen —
Téged
kereslek
Istenem...”

Ima Erdélyországért

Beke Sándor:
Ima Erdélyországért.
Költemény.

Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Nem véletlenül nevezi Beke Sándor versimáknak azokat a verseit, melyekben „közvetlenül”, azaz saját szavaival fordul Istenhez. Egyik kötetében (*Bodzafa virága*, 2006) megjelent versében elárulja, hogy már gyermekkorában is másként — nem a megszokott, betanult imádságok szövegét ismételve — imádkozott, ebben különbözött kis osztálytársaitól (*Titokban imádkoztam*).

A felnőtt, érett költő is a maga istenében hisz, hozzá fordul akkor is, amikor szülőföldjéért, az erdélyi magyarság sorsáért aggódik az *Ima Erdélyországért* című ódájában.

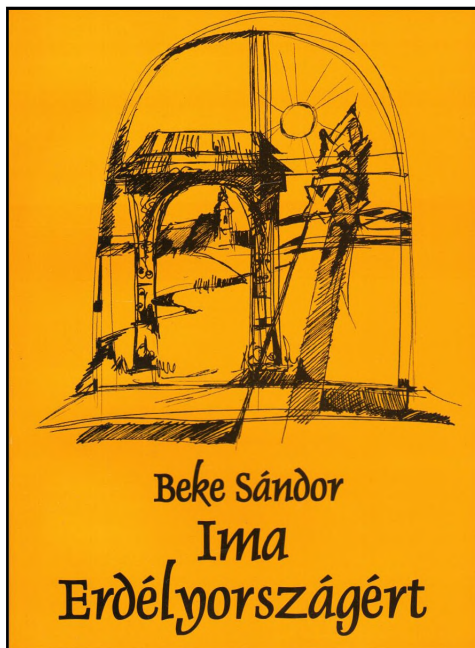
Ez a költemény, melyet korábban *Tüntető magnóliák* címmel gyűjteményes köteteiben többször is közölt, ezúttal, 2005-ben *Ima Erdélyországért* címmel külön kötetben jelent meg. A vers sodró erejű, szabad vers formában írott imádság nemcsak az Erdély területén, hanem a nagyvilágban bárhol, bármilyen messze tájakon élő magyar lelkű, magyarul gondolkodó, álmodó, imádkozó, azaz magát magyarnak valló, tartó emberért „San Franciscótól Új-Zélandig”:

„könyörödj miértünk,
Uram,
hogy gyógyuljon be a
magyar seb
ahol kinyílt,

hogy a szó
 szurok-földeken meggyulladjon,
 mint a reggeli parázs,
 mit hajnali szellő rebesget
 lángra,
 énekre,
 égő feltámadásra.”

A szerző maradéktalanul számban veszi mindazokat a területeket, földrészeket, ahol magyarok élnek, vagy már a székely és magyar temetőikben nyugsznak, s ahol jelenleg veszélyben forog az anyanyelv megőrzése, s így a nemzet léte, fennmaradása is. Köztük elsősorban szűkebb hazáját, Erdélyországot és a környező, magyaroktól még sűrűn lakott tájakat félti, és buzdítja így a megmaradásra: „De ti, / tüntető magnóliák / magyarul lobogjatok, / mint a Kárpátok s a Tátra fenyői, / mint a bácskai / véres füvek, / mint az ungvári végeken / a kikelet hangja, / mint begyulladt garatok / fölsebzett kiáltása, / mint a legeslegelső szó / a tulipános bölcsőben, / Munkácson vagy Besztercebányán, / Ungváron vagy Kolozsváron, / lobogjatok / tisztán, / ti szűz, / ti hazátlan, / ti békésen tüntető magnóliák!”

A poémában rapszodikusán váltakoznak a hosszabb-rövidebb sorok. Ezek szünet nélkül, megállás nélkül áradnak végig a versen, művészi eszközök, költői képek egész sorát alkalmazva, melyeket a vers kulcsszava, leggyakrabban ismétlődő jelképe, a „tüntető magnóliák” fog össze szerves egésszé (magnólia: a liomfélék családjába tartozó, kora tavasszal nyíló, pompás virág, illatos keleti díszcserje — az Idegen szavak szótára szerint.).

Mikor pipepásztor voltam

Beke Sándor:

Mikor pipepásztor voltam.

Válogatott gyermekversek.

Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

Beke Sándor gyermekeknek írott versei életének jelentős részét képezik. 2008-ban, a Székelykapu Könyvkiadó kiadásában megjelent *Mikor pipepásztor voltam* című kötete három gyermekverseskönyv anyagából való válogatás: *Kezemben jégvirág* (1996), *Bohókás ábécé* (1997) és *Hajóval a Déli-sarkon* (1998).

Ez a kötet 12 hosszabb-rövidebb, kisiskolásokhoz írott verset tartalmaz, de kellő magyarázattal óvodások is megértik a szövegeket, és felnőttek is gyönyörködhetnek bennük.

A kötet versei rendkívül szellemesek, hangulatosak, gyakori stíluseszközeik az ismétlés, az alliteráció, a hangutánzás. Rövid, ritmikus soraik kellemes hangzásúak: *A homokóra*, *Tavaszi*, *Ha megáll a falióra*, *Király is volt Olivér* és a címadó, *Mikor pipepásztor voltam*:

„Mikor pipe-
pásztor voltam,
gi
gá-gá,
pipék után
csak futottam,
gi
gá-gá.

Megtámadt a
szívós gúnár,
gi
gá-gá,
„pipéimet
ne hajkurászd!”,
gi
gá-gá.”

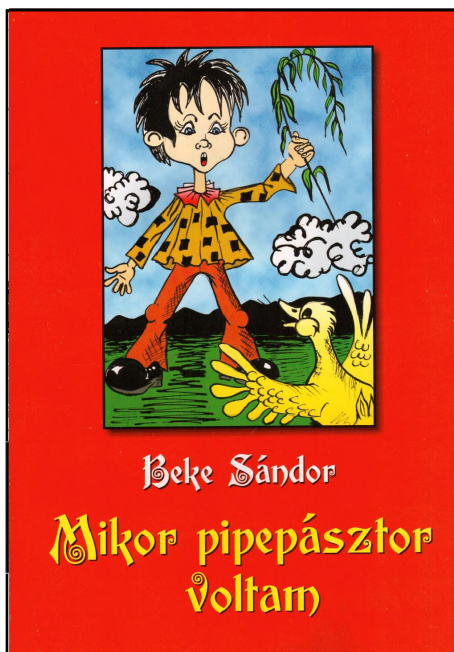
A pulyka című tanítómeseszerű vers szomorú végkicsengésű, s így már kevésbé játékos, bohókás, akárcsak az elégikus hangú *Nagyapával, este...* című is.

„Csillagok, csillagok,
szépen ragyogjatok,
Olivérnek tüstént
utat mutassatok!”

Sok milliárd csillag
ragyogott az égen,

nagyapót hallgatták
a nagy fényességben.”

Gyermekverseiben is szülőföldjének tájait ábrázolja (*Aranyósz*).

A kötet vége felé hosszabb lélegzetű versek olvashatók. *Elek apó meséje* a hóember megszemélyesítésével indul, majd folytatódik, de a tavasz közeledtével olvadni kezd és — Elek apó folytatja az érdekes mesét. A szerző — tanulságképpen — így vigasztalja a hóember miatt bánkódó gyermeksereget:

„Törpe lett a
hóember is,
egyre törpébb,
gyerekek,
ez a törvény,
világtörvény,
ne féljeteK,
nem tűnik el
örökre.”

A költő más világrészekre is elvezeti kis olvasóit, hogy legalább képzeletben megismerjék, elképzeljék azokat. *Hajóval a Déli-sarkon* című elbeszélő költeményében megjelennek a pingvinek, fókák, bálnák, rozmárok, sirályok, uralkodik a füttyülő hideg szél. Így, „Amundsen társaságban” az odalátogató kisgyerek elcsodálkozik a látottakon, de alig várja, hogy újból meleg otthonban, szülei közt legyen:

„Antarktison
voltam én is,
mesében,
Amundsennel
hajókáztam
merészen.

Nagy utamról
hazatértem
sietve,
édes otthon,
fogadj meleg
szívedbe!”

Még erőteljesebben van jelen a szülőföld szeretetének érzése az *Előttem a földgömb* című versben:

„Az én szülőföldem
ott az ő szívében,
kicsi erek mossák
fényes örömében.
Ősi fenyvesekben
borvizek csobognak,
öreg szarvas őriz
történelmet, múltat.”

Rendkívül szellemes, de tanulságos is a kötetet záró *Bohókás ábécé*. A szerző a magyar ábécé összes betűivel kezdődő szavakból — alliterációval — alkotja meg rövid szakaszait, melyek így rövid, egyszerű mondatokból állnak. Nem hagyja ki azokat a betűket sem, amelyekkel csak egyetlen szó (és azok származékai) kezdődik anyanyelvünkben. Ilyen az „ly” és a „ty” betű, a lyuk és tyúk szavakban.

„Lyukasztóval
lyukas
lyukat
lyuggat.
...

Tyúklétrán
tyúkocskák,
tyúkólbán
tyúktojás.”

A Hargita költője

Beke Sándor — Brauch Magda:
Erdélyi harangok.

Versek és verselemzések.

Az előszót írta, a verseket válogatta,
elemezte és értelmezte Brauch Magda.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok —
Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2016

Beke Sándor, a 2009-től megjelenő *Erdélyi Toll* című irodalmi és művelődési folyóirat alapító főszerkesztője sokkötetes költő. Már legkorábbi darabjaiban is egyéni, sajátos hangot üt meg, ami elhatárolja őt mind a költő-elődöktől, mind kortársaitól. Leginkább a Hargita megéneklőjének nevezhetjük, mert — jóllehet egy nagyvárosban, Brassóban született, és ott élte le gyermek- és ifjúkorát — életének eddigi nagyobbik része Székelyudvarhelyhez és környékéhez kötődik.

Ebben a két részből álló kötetben (Beke Sándor — Brauch Magda: *Erdélyi harangok*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006) Beke Sándornak 27 hosszabb-rövidebb költeménye, majd ezek elemzése, értelmezése található. Ez utóbbiak a stilisztikából doktorált Brauch Magda tollából valók, aki az itt olvashatókon kívül is több Beke-verssel foglalkozott, többek között a szerző istenes verseiről szóló tanulmányában, mely könyv formában külön is megjelent (*Téged kereslek*. Beke Sándor istenes költészete, Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.) vagy *A vers megközelítése* című kötetében (Concord Media Jelen, Arad, 2009).

Beke Sándor tematikája sokoldalú, de jelen kötetben is előkelő helyet kap négy fő témakör: a szülőföld szeretete, az istenhit, a szerelem és a visszaemlékezés, a nosztalgia.

A szeretett táj, a természet — mindenekelőtt a Hargita — több, e kötetben olvasható versében is jelen van, nemcsak valóságosan, hanem gyakran szimbolikusan is a kitartás, a megmaradás, az összetartozás és összetartás jelképeként (*Erdélyi harangok*, *A téli Hargita*, *Ember a havason*, *Decemberi fenyő* stb.).

„A halk zörrenésekre figyelmeztetett,
s a madárdalokra,
a havas lélegzetvételére.
Amikor hallgatott,
szíve azt dobogta,
hogy a Hargita szent,
magasztos épület:
falai a hű székelyek,
ablakai a meggyötört lelkek,
cserepei a szakállas fenyvesek.
Halk szóval vallotta,
hogy ez a hegy lelkiismeret:
havasi virágcsokor a lélek asztalán.”

(*Ember a Havason*)

A táj szeretete olykor nem választható el vallásos, istenes verseitől. *Ima Erdélyországért* című poémájában Isten áldását és segítségét kéri nemcsak az Erdélyben, hanem a világ bármely területén élő magyarok számára, de ide sorolható *Ima a Hargitán* című kissé pesszimista hangú költeménye is.

„Itt az aljban elhagyja a fákat
a napsárga lomb,
s miközben érted imádkozom,
hegyem,
hullnak, egyre hullnak a levelek,
egymásra avarulnak,
s pördülnek-vonaglanak a szélben:
árva kiáltások a kétségbeesésben.
Vad neszek járnak zugaidat
a sötét éjszakában,
falánk farkasok barangolják testedet,
érdes kezével cibálja üstöködet
az ősz-kapitány,
a letaroló elmúlás katonája.
De ne félj, hegyem,
nem vagy egyedül
a pusztulás és újjáéledés
örök mítoszában.

Az álmodó bérceken
megsimogatom arany koronádat,
Hargita,
Te, az erdélyi havasok királya —
ünneplő vén őzbak a Kárpátok felett.”

Versimáknak is nevezhető istenes darabjai között itt kiemelhető terjedelmes *Téged kereslek* című poémája, mely az elemző szerint: „Hatalmas, hömpölygően áradó poéma, mely több oldalnyi terjedelemben, megállás, lélegzetvételnélkül halad a végkifejlet felé.” A hosszú sorolásban, rapszodikusságban, a költő a természet és a világegyetem jelenségeiben, ásványokban, kémiai kötésekben, történelmi eseményekben, konkrét dolgokban és elvont fogalmakban egyaránt Istent keresi. Istenes verseiben saját szavaival fordul a Teremtőhöz, „beszélget vele”, olykor alkudozik is, akárcsak nagy elődei, Balassi vagy Ady (*Bűn*). A szó nemes értelmében vett alkalmi verset ír II. János Pál pápa halálára, melyben méltó emléket állít a lengyel származású egyházfőnek (*A szeretetnek nincsen temetője*).

„Mikor a szél
becsukta
a koporsódon pihenő
Új Testamentumot,
fölsírt a lelkem:

„Köszönjük Őt néked,
Lengyelország!”

Isten
megáldotta munkádat,
Karol Wojtyła,
— a Szentlélek akaratából
II. János Pál —,
szelíd arcod
szép emléke
maradjon meg nekünk,
lengyel szíved,
melyet az emberiségért áldoztál,
fényeskedjék
az angyalok birodalmában,
s a csillag,
mely lelkekből születik,
ragyogjon
holnap is felettünk!”

Szerelmi lírájában őszinte, bensőséges hangot használ. A közös élményeket, az összetartozás tényét gyöngéd hangon fejezi ki. Vallomásai forró érzelmekről tanúskodnak e kötetben válogatott szerelmes verseiben is: *Szeretnék vers lenni benned, A felidézett város.*

Gyermek- és ifjúkori élményeit és az ezekhez fűződő érzelmeit nosztalgikus hangú versekben idézi fel (*Visszautaznék...*). Más verseiből megismerjük szüleit, nagyszüleit, akiknek méltó emléket állít: *A tiszta szoba illata, Király és királynő az ősi házban, Mint égi madarak.*

„A Föld forog,
de van vonzereje,
az iskolában tanultuk,
a göndör hajú tanító néni
tanított erre
földrajzórán,
mondtam nagyanyámnak,
nagyanyám a fejét csóválta,
s napnyugtakor,
mikor a csordajáró úton
a tehenek is elindultak hazafelé,
elmosolyodott ennyi balgaságon.
Mintha látta volna,
a dombok mögé bújó
narancsvörös Nap után
már mi
következünk:

a göndör hajú tanító nénivel
s a libákkal együtt
repülünk
madarakként
a világegyetembe...”

(Mint égi madarak)

A tisztelet és megbecsülés hangján emlékezik meg egykori magyartanáráról, *Rózsakereszt* című prózaversében. Elmondja egykori naiv gondolatait életéről, halálról, mennyországról (*Csillagok leszünk az égen, Amikor már csak epret és málnát árulnak a cigányok*).

„Gyermekkoromban
esténként
felmentem a padlásra,
háztetőnkről
eltoltam néhány cserepet,
hogy jobban lássam
a ragyogó eget.
Itt szőttem álmaimat,
s fényes rakétával
felküldtem őket,
hadd barangolják be
a titokzatos Tejutat.

És szinte láttam,
 hogyan tágul s foglal el
 mind nagyobb tereket
 a világegyetem,
 s azt is tudni véltem,
 hogy azért tágul a kozmosz,
 mert az életüktől
 megváló emberek
 felszálló lelkéből
 csillag születik.”

Ebben a kötetben is helyet kap a szerző elbeszélő költeménye, az *Álom a Titanicon*, mely külön kötetben is megjelent. A költő saját, gyermekkori emlékét eleveníti meg, azt a mozzanatot, amikor gyermekkorában a televízióból megismerkedett az elsüllyedt hajó történetével. „Érzékeny, tiszta gyermeklelkem (...) beleremegett a fájdalomba (...) ahogy telt az idő, egyre nőtt, terebélyesedett tudatomban az óceánjáró szomorú emléke” — írja *A szerző vallomása* című utószóban. Így, a magyar irodalomban — tudtommal — páratlan emléket állít ennek a tragikus eseménynek (legalábbis ebben a formában), megrázó, ám romantikus mesét szőve hozzá, egy szerelmespár szomorú történetét. (Félreértés ne essék: mind a 27 válogatott költemény mestermű, de már ezért a lírai hangú epikus műért is érdemes fellapozni a kötetet.)

„... Hullámsírján
 széntől füstölög a kazánház,
 mintha hallanám
 a gépterem zakotáját,
 dolgoznak a gépek szivattyúi
 és történelmi útján,
 a jégbe fagyott óceánon,
 tovább sípol és dübörög
 a fekete vízi gőzös,
 az élő nosztalgia.

*

*Ragyognak a kék hullámok alatt
 a Titanic ablakai a mélyben —
 A fémóriás örök álmát alussza
 az óceán szívében.
 Az elsüllyedt hajón,
 a sárga homok-színpadon
 kék nadrágban és fehér zakóban
 az atlanti zenészek
 egymás mellé sorakoznak.
 Előveszik hangszereiket,
 miután fogadalmat tettek:*

*amíg tart ez a vigasztaló álom,
szerelmünk himnuszát
zengik örök időkön át
az óceán szívében.”*

(Álom a Titanicon)

Az általában szabadvers formájában írott művek stílusa változatos, szokatlan, váratlan költői képek váltakoznak az egyszerűbb kifejezésmóddal.

A válogatott verseket követő műelemzések általában esszéstílusban íródtak, közérthetően, idézetekkel is megtűzdelve, az olvasó érdeklődését fölkeltenő módon, ám a versek stílusát és a költő érzelmeit, gondolatait is nyomon követve és közvetítve az olvasó számára.

A Hargitán, az álmodó bérceken

**Beke Sándor — Málnási Ferenc:
Az álmodó bérceken.**

Beke Sándor: Versek.

Málnási Ferenc: Beke Sándor verseinek stilisztikai elemzései.

Az előszót írta, a verseket válogatta Málnási Ferenc.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok —
Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2016

„Aki verset olvas,
annak a lelke ünnepel,
ezért luxuscikk
manapság a vers —”
(Beke Sándor: *Luxuscikk*)

Ennél találóbb, pontosabb kifejezést még sohasem hallottam a vers — és ebből következően általában a szépirodalom vagy minden művészi alkotás — jellemzésére. Sajnos, mint az e Beke Sándor-vers folytatásából is kitűnik, „manapság egyre kevesebb / embernek van lelke”, aki e luxuscikket megengedi magának.

A művészek mégis alkotnak, a költők verseket írnak, mert nem tehetnek mást. „Írtam, mit is tehetnék? A költő ír, a macska / miákol és az eb vonít” — vallja Radnóti Miklós egy olyan korszakban, amikor ez az írás veszélyes is volt számára, és kortársa, József Attila is így látja: a „költő ... fél és így dalol”.

Beke Sándor, a Székelyudvarhelyen élő költő évtizedek óta írja verseit, nyilván ő is azért, mert mást nem tehet, hiszen tehetséggel megáldott-megvert költő. Köteteinek, irodalmi munkásságának felsorolását az olvasó megtalálja egy nemrég megjelent kötet utolsó részében (Beke Sándor — Málnási Ferenc: *Az álmodó bérceken*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2016.).

Ez a közös kötet értelemszerűen két részből áll: Beke Sándor válogatott verseiből és ezek magyarázatából, stilisztikai elemzéséből. Ez utóbbiak Málnási Fe-

renc tollából valók, aki a verseket válogatta, és előszót is írt a kötethez. Ez utóbbiban jelzi, tematikus rendbe szerkesztette a válogatott verseket, ennek megfelelően a versválogatás nyolc témára oszlik.

Az *Ember a havason* cím alatt közölt versek nagyrészt tájleírások. Beke Sándor a Hargita költőjének nevezhető elsősorban, mert a szeretet és csodálat hangján ír erről a tájról, kiterjesztve érzelmeit az egész Székelyföldre, sőt az egész Erdélyre. Ilyen versei többek között az *Adventi koszorú*, az *Elégia a Hargitához* című hosszú leíró költemény, melyben aprólékosan, mindenre kiterjedve eleve-nedik meg a hegyvidék élő és élettelen világa. Különösen megihlette a szerzőt a téli, hóborította táj (*A téli Hargita*, *Decemberi fenyő*, *Karácsony a Hargitán* stb.).

„Gyolcsszínű lett az óriás,
a hegy,
mély hangú évszak
költözött ide,
a tél, az ismerős,
az izmos évszakovándor,
a nagy hidegben
nem tétozázott sokat:
havasi gyopár-
jégvirágokat karcolt
kis kunyhóm ablakára.

A fenyők
fehér cserepei alatt
csillogó tűlevelű
tincsek között
kézen fogva
muzsikálnak,
s körtáncot járnak
a sűrűn hulldogáló
hópehely-virágok.”

(*A téli Hargita*)

Másik témacsoportba tartoznak a nagyszüleinek örök emléket állító versek: *Király és királynő az ősi házban*, *A csikókályha*, *A tiszta szoba illata*, *Szép pihenés* stb. Nostalgiaival jellemzi az idős emberek környezetét, otthonát is, amit ő kisgyerekszemmel figyelt meg annak idején.

„A temető mindig megnyugtat,
mert arra gondolok,
ilyen szép pihenése
nem lehet másnak,
csak annak,
aki szeretettel szerette a népét,
a földet, a fát és a házat.”

(*Szép pihenés*)

A *Tavaszdik a Budvár felé* címmel jelzett harmadik témakör kiemelkedő poemája a *Védtelen évek*. Már maga a cím is sokatmondó: olyan évekről — hozzátenném: évtizedekről szól, melyeket nem volt könnyű átélni (az *átélni* főnévi ige-név a vers kulcsszava). A költő felidézi a tejesüvegek csörömpölésétől kezdve a hajnali sötét utcákon az egész „európai maszkabált”, de visszamegy a bibliai időkbe is, majd ismét saját sanyarú gyermekkorába, a hetvenes évekbe, de nem feledkezik meg a birkenauai haláltáborokról, sőt az 1954-es világbajnokság döntőjéről sem. Olyan időkről és eseményekről ad „hiteles tudósítást”, amelyekről nem lehettek még személyes élményei, nem élte át, de átérezte őket:

„átélni
 azt
 a
 nagy
 ünnepet
 is
 amikor
 lobogói
 lengenek
 a
 felszabadult
 eszmének
 a
 gondolatnak
 s
 az
 éj
 orgonabillentyű
 bordáin
 ujjaival
 játszani
 kezd
 a
 világ-
 mindenség”

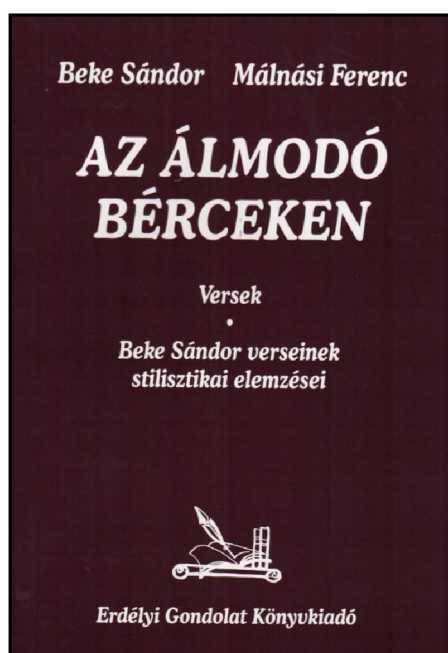
Mint költő tenyerében a sorsvonalak címmel gyűjtötte egybe Málnási Ferenc — tematikájuk okán — az egykori költők vagy a szerző számára meghatározó egyéniségek emlékének szentelt verseket. Itt kap helyet egykori magyartanárának emlékére írott prózaverse, az Illyés Kinga előadóművésznek ajánlott *Erdélyi homály*, Ady Endréhez két verse szól: *Ady Endre sétái* és *Nagyvárad*, Radnóti Miklós emlékéhez a *Megíratlan vers a noteszből. A szavak vérpadán* című versében a „pusztakamarási csillagot”, Sütő Andrást köszönti.

„Sompolyog a Körös. Halál-falevelek zöngicsélnek.
 A levegő párájában szunnyadozik a tizenkilencedik
 század. És zakatolni kezd a sárga villamos. Döcög

a konflis. Léda párizsi parfümje lebeg a levegőben.
 Ady fáradt keze meg-megsimogatja a vénhedt
 épületek újrameszelt homlokzatát...
 (...)

 Remegő kezek dédelgetik a pirosuló asztalterítőt.
 Magyar poéta ujjai simogatják a sebzett önérzetet.
 Az ideiglenes békét. Kitapogatják a világmindenség
 porcikáit. A költészet csigolyáit. A Holnap városában.
 Ünnepe van mégis itt! Az ős nem is olyan silány.
 A Körös mintha belefolyna a holnap szívébe.
 A költészet szívkamráiba. A poéták önkényuralma
 kezdődik. Borzong a szellem arisztokráciája.
 Szent Mihály napján láthatatlan konflisok töltik be a
 város főterét és kiszállnak belőlük a költők és kezük
 csókolnak a Körös partján várakozó múzsáknak — —

(Nagyvárad)

Ebben a csoportban kerül néhány ars poeticaszerű verse: a *Tudósítás*, a már említett *Luxuscikk*, az *Elmosolyogtam magam*, valamint két képvers: *A könyv szerencséje* és az *Íróeszköz*.

Istenes verseinek fejezete itt a *Fölemel az Isten* című ciklus. Ez a *Bűn* című versével indul, melyben saját szavaival könyörög Istenhez bűnbocsánatért (akárcsak egykor Balassi Bálint), majd hívő gyermekkorára emlékezik *Ismét felgyújtom a mécsest* című versében, és *A kisgyermek imája* címűben. A Miatyánk imádság mondatait kifejező, magyarázó, értelmező nagy poémája *Az én Miatyáinkom*. A *hófehér galamb* című darabban Dávid Ferencnek állít emléket a reformáció ünnepén.

„Hátizsákot hordozok,
Uram...
Hátamon hordom
nap mint nap
és viszem magammal,
bárhová megyek.
A súlyt.
A terhet.
A koloncot.
Ólomkatona vagyok már.
Szinte mozdulatlan ember.
Segíts,
Uram,
mert roppantul nehéz a súly:
miatta
omlik össze
emberségemben valami,
meglazultak bennem
a lélek kötése.”

(Bűn)

Szerelmi lírájának néhány darabját foglalja össze a *Szeretnék vers lenni benned* című ciklus. A versek — *A felidézett város, A tárgyak között, Szeretlek, Ha..., Betűk, Vallomás, Szeretnék vers lenni benned* — boldog, beteljesült szerelemről szóló gyöngéd, bensőséges hangú vallomások.

„Arcod elfújná a szél,
ha porból lenne.

Szép szavad felszállna,
ha ködből lenne.

Hangod elhervadna,
ha virágból lenne.

Szerelmed mindig megmaradna,
ha csillagból lenne.”

Nosztalgikus hangot üt meg a gyermekkorára emlékező verseiben a ciklus címadó verse: *Visszautaznék...* A költő, az egykori pajkos, életrevaló gyermek emlékeit gyűjti csokorba, minden apró részletre kitérve. Szokványos, mindennapi gyermekkor ez, ám egyszersmind jellemzi az adott történelmi-társadalmi korszakot is (a múlt század hatvanas-hetvenes éveit). Több hasonló tárgyú vers óvodás és kisiskolás emlékeiről szól: *Kék lagúna, Születésnap fényképezkedés, A kóstoló* stb. Ezekben, valamint *A háromnegyedes hegedű* címűben szüleinek is emléket állít.

„Visszautaznék gyermekkoromba,
nem repülővel,
hanem zakatoló,
zöld személyvonattal,
s a nyitott ablakból
hallgatnám a visszafelé
pörgetett
gyermekkori mesét.

Mindent elkövetnék,
hogyan visszautazzak gyermekkoromba,
de nem tehetem.
Csak emlékeim
súlyos atomjait viszem magammal,
mint hegymászó
a nehéz hátizsákot
a világ legmagasabb csúcsa felé...”

(Visszautaznék...)

Az *Arany* című ciklus nagy részében képverseket vagy rövid költeményeket talál az olvasó. A modern képverseket nemcsak a formai bravúr jellemzi, hanem mélyértelmű gondolatokat is közöl bennük a költő, általában rendkívüli tömörséggel (*A színész halála*, *Mínta...*, *A kirakatrendező néni*, *Melegítés*). A képversek sorainak ötletes elrendezése tükrözi, visszaadja a vers címében jelzett dolgot, fogalmat (*Szaladgálás*, *Karácsony*, *Gyertyaláng*, *Könnycsepp*). Közük legmegrázóbb talán az egész kötet legrövidebb darabja, az *Állomás* című képvers, melynek nominális felépítésű (predikatív viszony nélküli) mindössze három szava az emberség, a világ kirívó ellentétét fejezi ki:

„R
o z s
d á s sz
ö g e s d r ó
t o n
h a r m a t c s e p p .”

Ezzel a verssel és társaival Beke Sándor a mai modern kor költészetének egyik legtehetségesebb képviselőjének nevezhető. Ezt bizonyítják Málnási Ferenc szakértő verselemzései is.

Csengő csendül, csillag csillan őregapó meséjében

**Beke Sándor — Málnási Ferenc:
Csengő csendül, csillag csillan.**

Beke Sándor: Gyermekversek.

Málnási Ferenc: Beke Sándor gyermekverseinek
stilisztikai elemzései (I.)

Az előszót írta, a verseket válogatta,
a könyvet szerkesztette dr. Málnási Ferenc.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok —
Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2017

•

**Beke Sándor — Málnási Ferenc:
Őregapó meséjében.**

Beke Sándor: Gyermekversek.

Málnási Ferenc: Beke Sándor gyermekverseinek
stilisztikai elemzései (II.)

A verseket válogatta, a könyvet szerkesztette dr. Málnási Ferenc.
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok —

Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2017

A Beke Sándor — Málnási Ferenc: *Csengő csendül, csillag csillan* és *Őregapó meséjében* című könyvek Beke Sándor gyermekverseit, valamint azok stilisztikai elemzését tartalmazzák, Málnási Ferenc tollából.

A 2017-ben megjelent *Csengő csendül, csillag csillan* című kötet Beke Sándor rövidebb, főleg kötött formában, ritmikus sorokban írott verseit gyűjti össze. Ezek túlnyomó része többé-kevésbé tréfás hangú, kisgyermekhez szóló rövid vers (*Tavasza, A homokóra, Ha megáll a falióra, Mikor pipepásztor voltam, Király is volt Olivér* stb.) Elégikusabb kicsengésű a tanítómesének is beillő *A pulyka, a Nagypával este...*, az *Aranyósz* és az *Elek apó meséje*.

Hosszabb lélegzetű gyermekversek a *Hajóval a Déli-sarkon*, mely egy képzeletbeli utazást ír le, valamint az *Előttem a földgömb*, melyből a szülőföld szerepére árad.

A kötetzáró *Ábécéiskola* — melyet a szerző Olivérnek, unokájának ajánl — a magyar ábécé betűivel kezdődő, alliteráló, szellemes négy sorosokból áll. Alkalmas arra, hogy a kisiskolások alaposan megismerjék és játékos formában gyakorolják a betűket, az írást, egyszersmind új szavakkal, kifejezésekkel gazdagítsák alakulójukban, fejlődőben levő szókincsüket.

„Cica cirokseprűt cibál,
cifra cipőt cipel Cézár.
Cilinderes citerázón
cukrász cukormázát cifráz.

Csipkés, csodás csillagösvény
csodaszarvas csillagútján.
Csodaszarvas csodaborja
csillagfényben cselleng, császkál.

Dalnok dalol, dobos dobol,
dombon délceg dām vad delel,
dongó donog, Dorisz dohog —
dudorászó dajkamese.

...

Galagonyagallyon gébics,
gesztenyefán gerle gubbaszt.
Gólya gázol, gúnár gágog,
galambdúcban gáláns galamb.

...

Kecses kecskegidát kerget
kert közepén kuvasz kutya.
Kalamajkás koncertjével
kecsegtető kecskebéka.

...

Sarkcsillagon sárga sétány,
Sára sétahajón sétál.
Selymes sárkány suhan-suhog,
sötétségben sípszó sikolt.

Szajkó szalmaszálat szállít,
szarka szélkakassal szájal.
Szabadtéren színész színlel,
szmokingjára szalma szállong.

Tata tanyán tinót terel,
tarisznyában tülköt tárol.
Teliholdkor töklámpásnál
tereferél, tréfát teremt.

...

Zebra zörgő zabot zabál,
zajos zörej zergét zavar.
Zápor zihál, zajong, zúdul,
zúgó-zengő zenebona.

Zsindelytetőn zsindelyező,
Zsigmond zsúpfedélen zsúpol.
Zsibvásáron zsonglőr zsongít,
zsinórdíszzen zsiráfcsikó.”

A második kötet — *Öregapó meséjében* — hosszabb, a prózához közel álló verseket tartalmaz, bár itt is találunk néhány rövid, ritmikus sorokból álló, kellemes hangzású és hatású darabot: *A mackó és a hóvirág*, *A szomjas őzike*, *A kis horgászfiú*, *A kíváncsi pele*, *Szüreti bál Nagyfaluban* stb.

„Begyűlt már a
falu népe,
kicsi, nagy és
falu vénje,
ünnep van ma,
szüreti bál,
még az ég is
úgy muzsikál.

Táncot ropnak,
büszke csárdást,
jaj, be szépen
muzsikálnak,
Nagyfaluban
nagy a lárma,
csőszlegények
kurjongatnak.”

(*Szüreti bál Nagyfaluban*)

A három hosszabb lélegzetű költemény inkább verses mesének nevezhető. A *Góbé Miska* rövidebb-hosszabb sorokból álló tréfás történet, mely egy székely falu farsangi hangulatát, mulatságait mutatja be. Góbé Miska csak egy összeeskábált rongybaba, aki Mesefalván, farsang idején fűt-fát ígér az őt körülvevő embereknek, majd miután egyszerre széjjelszakad, átveszi a helyét, az ígéreteket folytatva, a bíró, a tanító, sőt még a pap is, de az ő szavaik is komolytalanok, hiteltelenek. (Bár a szerző nem győzi hangsúlyozni, hogy farsangi tréfáról van szó, lehetetlen nem gondolni a népet, népeket bolondítókra.)

Nem mese, de hosszabb költemény egy akvárium részletes bemutatása, a *Szépséges kislakók*. Talán ez a kötet „legszínesebb” verse — bár a szerző a színekkel másutt sem takarékoskodik. Felsorolja az akvárium összes kis lakóit, név szerint (amit csak az akvárium-tulajdonosok ismerhetnek), leírja mozgásukat, viselkedésüket, a buja növényzetet, a tényeket, az egész csillogó-villogó különös kis világot, a lakás díszét.

A kötet befejező, egyben leghosszabb darabja az *Öregapó, őzike és a csillagok*. Először az öregapó és környezete jelenik meg, mesebeli formában, majd találkozása útítársával, az őzikevel. Ketten érnek el a Hold és a csillagok közé. A költő itt bemutatja mind a 12 csillagképet, s így ezeket a gyermekolvasóknak mesés formában van alkalmuk megismerni.

*

A *Csengő csendül, csillag csillan* és *Öregapó meséjében* című kötetek gyermekverseit Málnási Ferenc stilisztikai elemzése követik. Előszavában az elemző kiemeli az anyanyelvi oktatás és nevelés fontosságát, és a szépirodalmi szövegeknek ebben játszott fontos szerepét. Sokoldalú, részletes szövegelemzéseivel

arra törekszik, hogy a gyermek-olvasók még tökéletesebben értsék meg és értékeljék Beke Sándor verseinek költőiségét, fedezzék fel bennük anyanyelvük gazdagságát, szépségeit, kellemes hangzását, különös — talán eddig ismeretlen — szavakkal, kifejezésekkel ismerkedjenek, barátkozzanak meg, gazdagítsák egyéni szókincsüket.

Erre törekszik Málnási Ferenc a költői eszközök, szóképek, hasonlatok, betűrímek, művészi jelzők és egyéb stilisztikai eszközök, eljárások aprólékos, hiánytalan bemutatásával.

Erdély kapujában

Beke Sándor:
Erdély kapujában.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó,
Székelyudvarhely, 2017

Új Beke Sándor verskötet jelent meg 2017-ben az Erdélyi Gondolat és az Erdélyi Pegazus könyvkiadó közös gondozásában.

Az olvasó számára az eddigi hagyományos Beke-versektől eltérőnek tűnik a kötet anyaga és stílusa is, mintha részleges stílusváltással találkoznanánk. Azért nem teljessel, mivel jó néhány versben a költő korábbi hangja is felismerhető, így rögtön a kötet címadó versben, mely — mint annyiszor már — a szerzőnek a szülőföld iránti rajongó szeretetét tükrözi.

„Öreg kapuzábén tündöklő csillag,
tulipán, palmetta, inda, szőlőfürt.
Engedj be zsindellyel fődött kapudon
te élő mítoszt üzenő anyaföld.”

(Erdély kapujában)

A kötet hat ciklusra oszlik, s bár verseinek hangja mindenütt változatos és vonzó, az uralkodó tónus általában a csalódottság, a lemondás, a kiábrándultság. Kivételt csak a tájleíró és a szerelmes versek képeznek.

A táj, a szülőföld szeretete az első részben van jelen — címe: *Áldás az egész* — mindössze 5 versben, melyből kettő ötletes képvers (*Fátyolos habruhában* és *Szélcsend a havason*), de a költő ragaszkodását kifejező megható vallomást: *Ez a föld*, a kiábrándulás hangja követi egy háromrészes „alkalmi” versben, melynek főcíme: *Ünnepontó sorok a Magyar Kultúra Napján*. A keserűség és csalódás keltette cinikus hangú darabokhoz prózai magyarázattal is szolgál: Székelyudvarhelyen, egy bisztróban, a kolozsvári költők által megrendezett Magyar Kultúra Napján a helybeli erdélyi és a magyarországi meghívott költő-vendégek verses esti előadására csak kevesen voltak kíváncsiak, és még azok közül is elmentek néhányan az est folyamán. Ezek után Beke Sándor úgy érzi, nem kerül-

heti meg a rendezvényen a szervezők által is feltett-feszegetett kérdést: Van-e erdélyi irodalom? (Szerény véleményem és tapasztalataim szerint: van és lesz is — többé-kevésbé színvonalas, de ez szubjektív megítélés kérdése —, de ezúttal a szervezésben és a helyszín megválasztásában volt a hiba.)

„A bisztró fölött lakik Ákos,
aki a Magyar Kultúra Napján
papucsban lejött ebédelni
s közben megtisztelni
Lászlót, Balázst meg Jánost.

Evés közben
szóhoz juttatta Lászlót,
de a második fogásnál
már bedugta a fülét:
csillogó ezüstvillával
ette meg a lángost.

A harmadikat, Jánost,
meg sem hallgatta Ákos,
a kultúra napján
sörözés közben
egy hölgygel diskurált, s árulta
a szomszéd asztalnál ülőknek
a telket, az autót, a házat, a várost.”

Elégikus hangvételű versek kerültek az *Ittfelejtett csönd* című ciklusba. Kilátástalan sorsú öregemberekről szól a címadó vers, *Az énekes madár*, *A ház lakója*, talán csak az unokák számára varrogató nagymama talál még némi örömet az életében (*A varrógép*). Meghatóan szép elégiával tisztelig a költő egykori diáktársa emléke előtt (*Brassóban a régi várfal alatt*). *Az elfajult világ* című vers hangja viszont menthetetlenül borúlátó:

„Lefelé tart
az erkölcs síkos csúszdáján
az emberi jellem.

Csak azt nem tudom,
meddig bírja még e zuhanást
a lélek?”

Az Indulok Veled magamban harmadik ciklus tárgya a szerelem, illetve általában a nő, az asszony, a múzsa, így derűsebb hangot üt meg a költő. A ciklus-címadó versben a kulcsszó, az „indulok” ige úgy kétsoronként ismétlődik, de jelentős funkciója van, mert az indulás célja a személyes találkozás. A hatást fokozza a szavak szellemes variálása:

„Indulok magamban Veled,
indulok veled magamban,
magamban Veled indulok,
magamban indulok Veled.”

A lélek, Egy pincérnőhöz, A csók és a Juhász Gyula című verse általában a női nem jelentőségét emeli ki (a költő számára).

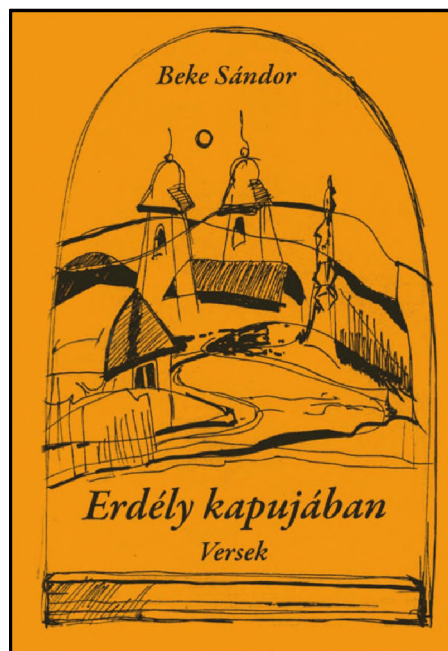
A következő ciklus, a *Kincs* című, többnyire filozofikus tartalmú képversekből áll, modern, szellemes, érdekes formában „megrajzolva”. A rövid szövegek megfigyelésen alapuló tényeket, igazságokat tartalmaznak, így a *Kincs* című indító darab vagy a *Szendvicsdész, Az utolsó kérdés* vagy *A forrás, A híd* stb.

„Mi szép
gondolat az elmédben
ragyog, szívbeli
forrás az.
Va-
gyon.”

(*Kincs*)

szív arca
„A nek van,
a szívnek szeme van,
a szívnek szája van,
a szívnek füle van.
A szívnek szíve
is van.”

(*Szendvicsdész*)

Az *Ezüsthintó* című ötödik rész a legelvontabb, gondolati, filozofikus darabokat tartalmazza, néha szürreális képekkel (*A pórul járt macska*, *Tébolý*, *Álom*, *Kifordított világ*). (Ez utóbbi cím még találóbb lenne, talán az egész könyv számára). Alapigazságokat vagy -helyzeteket tükröznek az egyszerűbb hangú versek is: *Új tárgy*, *Politikai karantén*, *Az üzemi tanácsos monológja*.

„Amíg nem tudnak téged
máshoz hasonlítani,
addig nem találnak
hibát benned.”

(*Új tárgy*)

Az utolsó fejezet: *Szerelmek, párducok, középkor* Molnos Zoltán festményei alá írott versek. Bár láthatatlanban, de megállapítható a szövegek alapján, hogy szürrealista festményekről lehet szó. Erről tanúskodnak a szerelemről szóló szövegek: *A királynő*, *A létra*, *A lány, aki szeret*, de méginkább az „elrettentőnek” képzelt *Fejek* (Középkori lidérces álmok), *A párduc*, *Igazság*, *Telefon madárral*, *A Hold alatt* stb. Talán a festmény hiányában is leginkább elképzelhető a *Körök a gőzölgő tó vizén*:

„Estefelé van,
késő délután,
az emlékek
országában
szívére
fűzött
rózsával
szerelmes
férfi jár
a lélek taván.”

Virágok Isten kertjében

Beke Sándor:
Virágok Isten kertjében.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2017

Beke Sándor egyik legújabb, 2017-ben, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában megjelent kötete két, egymástól teljesen különböző részből, illetve ciklusból áll.

Az első rész, melynek alcíme *A szénásszekér*, a szerző korábban megszokott hangján szól, és versalkotási módja is a régi: hosszabb-rövidebb sorokból álló szabad verseket tartalmaz. Ezek túlnyomó része szerelmes költemény, melyek-

ben talán az eddigieknél is mélyebb, őszintébb, meghittebb hangon szól kedveséhez. Bár a kötet címadó verse, azzal a címmel nincs jelen (ki tudja, miért?), mégis tökéletesen beleillik a ciklus felépítésébe, hangvételébe, hiszen e költemények gyakori építőelemei a virágok, nem is annyira metaforikus vagy szimbolikus értelemben, hanem elsődleges, valódi jelentésükben, így egyenesen virágénekeknek nevezhetők. Ilyen az *Éjszakai virágcsokor*, *Könyvjelző*, *A vers varázslata*, *Lány a virágmezőben* vagy a „valódi” *Virágének*, melyben a virágnevek latinul és magyarul is jelen vannak, de ennél még több mezei virág jelenik meg a nyárbúcsúztató *A szénásszekér* című versben, melyben a szénával együtt a nyár virágai is a szekérre kerülnek, s így „rend és tisztaság” lesz a mezőn, de eltűnnek színei, díszei:

„szép, sima lesz a mező,
mintha valaki
különös rendet teremtett volna rajta,
évszakváltás előtt lekasálta
szőnyegéről szeretett virágainkat.
Rend lesz most és tisztaság
a réten, a mezőn.
Csak az utolsó mezei virágok
hullámzó emléke
marad nekünk”.

A „virágénekek” mellett más, meghitt hangú szerelmi vallomások, őszinte érzelemről tanúskodó verseket is tartalmaz ez a ciklus, melyeket a költő többféle módon és formában tolmácsol. A hosszabb versekben néha egy-egy kulcsszó uralkodik, e köré csoportosulnak a gondolatok, például a *Ha úgy érzed* címűben ilyen a „természetes” szó (állítmányként):

„Olyan természetes,
mint amikor
a vacogó hidegben
az ablakpárkányra
repül az éhes cinege
és félénken csipegetni kezdi
a jégkristályokat
a homályos ablaküvegen.

Olyan természetes,
mint az,
hogymost is rád gondolok...

Ne félj hát,
ha úgy érzed,
hogyszeretlek.”

A *Még mindig szereltek* címűben ismétlés, illetve refrén a „Telik az idő”, kifejezvéen, hogy ez nem befolyásolja a maradandó érzelmeket. Több versben filozofikus gondolatokat lehet fölfedezni, ilyenek az *Ezért hallgatunk*, *Ne bánts meg*, *Bizalom* vagy a *Hűség* című, melyről elmondható, hogy alapvető axiómákat fogalmaz meg:

„A hűség önmegtartóztatás.

Érted.

A szerelem
magabiztos atomjai.

Kötés.
Az élő anyag lélek-kötése.

Mélyszántású szeretet.

Ölelés.
Az örökké próbára tett
lélek fergetegében.”

A kötet másik versciklusának címe: *Zsebversek sárga villamoson utazóknak*, azal lepi meg a szerző életművét jól ismerő olvasót, hogy pontosan 123 rövid, többségében négysoros verset foglal magában (bár Beke Sándor korábban is közölt ilyeneket egy-egy kötetében, de csak néhányat). A ciklus címe szellemes, sőt, igaz is lehet, hiszen valóban olvasmányul szolgálhat egy rövid utazás alatt, ám ezeket a rövid verseket is érdemes többször elolvasni, mert tartalmasak, elgondolkodtatók, sok közülük filozofikus tartalmú gondolatokat, igazságokat fejez ki, például *Ennyi*, *Életmentés*, *Arányok*, *Zamatok*, *A kenyér*, *Hallgató harangok*.

„A kockacukorra
citromlevet csepegtet —
ilyen a hullámozó emberi lélek is:
savanyút elegyít édessel.”

(*Zamatok*)

„A kalászban benne van
a Nap színe —
a dagasztott tésztában megérik
az életadó fény íze.”

(*A kenyér*)

„A templomkapu előtt macska nyávog.
Az iskola is néma: zárva vannak az ablakok.
Valahol egy kis utcában tyúkok kotkodácsolnak.
Ember nincs sehol.
Isten tenyerében pihennek a harangok.”

(*Hallgató harangok*)

A rövid darabok néha vallásos indíttatásúak: *A pap bácsi*, *Horgászok*, *Vízkereszt* és mások.

„Föléje hajolt. Meghallgatta.
Hányadik gyónás volt ez,
hányadik tapasztalata?”

(*A pap bácsi*)

„Az utolsó vacsorán
jólesik az utolsó falat.
A tanítványok fogták-e ki
ezt a finom, jóízű halat?”

(*Horgászok*)

„Búvár úszik
a jéghideg vízben.
Keresztelő Szent János
emlékében.”

(*Vízkereszt*)

Jelenkorunk visszasságait bírálják a *Szerénység*, *Munkavállalás*, *Sietség*, *Volt-nincs*, *Erdélyi író álma*, *Pótcselekvés*, *Jólét-álom*.

„Szárítókötélen szárad a piros cérnatanga.
Nem lehet tudni, melyik az eleje, az alja,
még akkor sem, ha valaki kivasalja.”

(*Szerénység*)

„A sok tudomány ott halmozódik a neten,
ám ha megszűnik az áram,
a fejedben már majdnem
semmi nincsen.”

(*Volt-nincs*)

Sokan tartanak ebet.
Kutyás világ lett.
Így pótoljuk mi, emberek,
a hiányzó szeretetet.

(*Pótcselekvés*)

Az olvasónak az a benyomása — és talán nem téved sokat —, hogy a költő a pillanatnyi, ide-oda cikázó gondolatait örökítette meg vagy azonnal, vagy később, miután „rágódott rajta” egy keveset. A rövid versek is szabad verseknek nevezhetők, mert rímeket vagy egyenlő hosszúságú sorokat csak elvétve találni köztük, de költői képeket, stilisztikai eszközöket annál inkább, olykor szürreális formában is, például a *Virtuóz lányka*, *Megérkeztél*, *Magunkra hagyva* címűekben és másokban is.

„A balett-táncos kislány
az ég felé repül.
Meg akarja érinteni
a sárga labdát az égtetőn.”

(*Virtuóz lányka*)

„Forog a lemezjátszó,
zajosan kattog a tűje.
Connie Francis énekel.
Kint a fagyos kifutón
most száll le repülőd a földre.”

(*Megérkeztél*)

„Mikor az éj függönyét
elhúzza a reggel,
a kelő Nappal
útfára engedte az embert —
s kicsit tovább állt az Isten.”

(*Magunkra hagyva*)

A kötet minden versének van mondanivalója, divatos szóval: üzenete. Mindkét fejezet érdekes és értékes olvasmány, de — mivel a költő élettapasztalatát is belesűrítette műveiben — tanulságos is.

Regéczy Szabina Perle

Erdélyi harangok és villás farkú fecskék

Beke Sándor:
Bodzafa virága.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006

2006-ban az ismert székelyudvarhelyi költő és irodalomszervező új verseskötettel jelentkezett. A könyv címe *Bodzafa virága*. A pazar kivitelezésű könyv Székelyudvarhelyen jelent meg az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában, Csire Gabriella szerkesztésében. A kötet két ciklust tartalmaz: *Erdélyi harangok* és *Villásfarkú barátaim*.

Az első versciklus költeményeiben a költő szülőföld iránti ragaszkodása kap hangot. *Erdélyi harangok* című, korai, 1979-ben, még a szerző diákkorában írt, és Farkas Árpádnak dedikált gyönyörű versében Beke elhatározza, hogy kortárs költőtársával együtt, teljes hűséggel a szülőföldön marad:

„kavalens kötéssel
vadság köntösében,
vadak vecsernyéjén,
táncos holdudvarban
gyémánt gyökerekkel”,

miközben maradásukban, vándortarisznyájukban éji falatukból mézeskalácsá terebélyesedik kis világuk és idekötöttségük.

A *Bodzafa virágai* első ciklusában helyet kapnak filozofikus töltetű alkotásai is:

„hányszor elmegyünk azok mellett,
akiket keresünk.”

(*Te is tudod*)

„A pihekönnyű
vékony papírlapon
leírhatatlan
súlya lehet a szónak.”

(*Olvasás közben*)

A halál és a feltámadás gondolata más köteteihez hasonlóan ebben a könyvben is felbukkan (*Fanyar kérdés, Félelem*).

A költő világosan tudja, hogy az élet és a halál egyetlen Ura maga Isten. *Egyedüllét* című alkotása Pál apostol Rómabeliekhez írott levelét juttatja eszünkbe: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? ...” Beke Sándor ekképpen fordítja le a gondolatot saját költői nyelvére:

„Lehet száz barátod,
ha elhagy az Isten,
— mint villámütött fa —
egyedül maradsz,
pusztulásra készen.”

A nagyszülők képe e versekben is megjelenik (*Az utolsó fénykép, Ha nagytata látna, Nagymama sír*).

Az utolsó fénykép című versében nagyszüleit a csűr elé állította, hogy lefényképezze őket, s így örökítse meg: a fényképről vérbeli székelyként szalutálnak az utókornak.

Ha nagytata látná című verse költői képzelgés. A költő elképzelte, hogy nagypapja mellette ül a cirkuszban és a cirkusz porondján felvonuló állatokon szórakozik. A szórakozás közepette képzeletben az öreget mobiltelefonon már rég felhívta volna őt nagymama

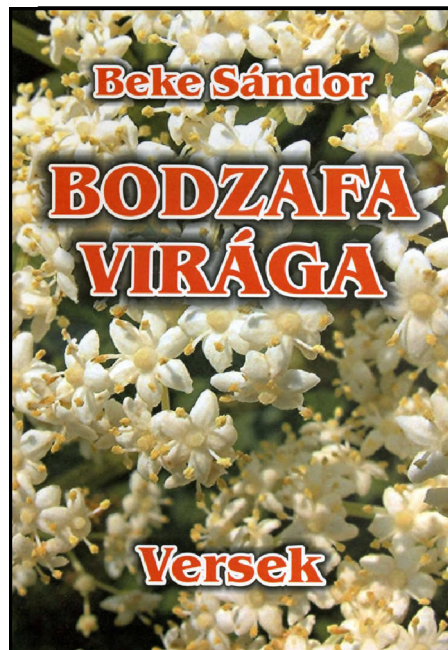
„hogyan ideje volna hazamenni,
a szénát ledobni a csűrből
az éhes marháknak,
megitatni az állatokat
és legyen már elég a szórakozásból,
mert szórakozott ő eleget
az orosz fogságban,
a ciherben, miközben vágta a fát,
a mélabús, lassú ökrök húzta
szénásszekéren,
meg a piros arcú brigádossal
a kapu előtt,
aki a legrosszabb kaszálókat mérte ki
neki a nagy hegy alatt
a kollektivizálás idején,
jöjjön haza,
ne legeltesse annyit a szemét
a szexis oroszslánszelídítőnőn!

Ha nagytata itt ülne,
összemosolyogna velem —
az első igazi cirkuszt látná életében...”

Nem csoda, hogy e szeretetteljes verssorok után a *Karcolás* című versében az irodalmár fájó szívvel nyugtázta, hogy egy degenerált jellemű részeg nagyszülei sírját összekarcolta s ezáltal talán megfosztotta őket az örök nyugalomtól: „Nagyszüleim márvány sírkövét / összekarcolták — / Egy részeg azt ordította / halottak napján a temetőben, / hogy az ő hozzátartozója is / megérdemelve legalább egy ilyen sírhelyet”.

Az alkotó később sem feledkezik meg az örök nyugalom gondolatáról: „A cse-resznye virágok üde színe lehervadt arcodról. // Sárga lettél, mint az olajfesték

az ajtófélfán. // Kezed örök imára kulcsolódott. // Becsukták fejed fölött a tömör mennyezetet. // Pihenni készül tested az éjsötétben. // Figyelj! Angyalok viszik a lelked. // Istennel találkozol a halhatatlan létben. // Csillag leszel a kozmosz tengerében.” (*Búcsú-mondatok*)

A hit isteni oldala mellett azonban az emberi oldal is megjelenik e költeményekben. Beke Sándor tisztán és egyszerűen leírja, hogy a segítséget nem mindig Istentől kell várnunk, hisz vannak dolgok, melyeket magunk is meg tudnánk oldani. Miért? Az Isten utáni vágy mégis töretlenül él a költő lelkében (*Emberi mércével, A hófehér galamb*).

„Szeretnék leülni egy asztalhoz,
és elbeszélgetni Veled,
Istenem,
mint két régi jó barát,
akik az élet forgatagában
eltávolodtak egymástól,
s akik azért találkoznak most,
hogy kezet fogjanak
és kibéküljenek...”

(*Emberi mércével*)

A *hófehér galamb* című versében a galamb, a jóreménység hírnöke üzenetét hozta unitárius híveinek a reformáció ünnepén:

„A szószéken festett virágok,
piros tulipánok díszelnek —

A tiszteletes a hajdani
 tordai országgyűlésről prédikál,
 mintha Dávid Ferenc
 emelné mutatóujját
 figyelő hívei fölé —
 A templom nyitott ablakán
 — míg zengő hangon
 prédikál a lelkész —
 csőrében zöld levelű ággal
 fehér galamb repül be,
 s leszáll a szószék előtt
 az úrasztalra.”

Az *Erdélyi harangok* című ciklus családi verseket is magába foglal. Ezen kis gyöngyszemekből sugárzik a társ, valamint a gyerekek iránt érzett hű szeretet (*Szökőév, Bálint-nap, Örülj velem, Egy őszinte pillanatban*).

A költő leleménye fölülmúlhatatlan:

„Szerelmes verset írnék,
 mindhiába.

Tegnapelőtt
 hosszú sort álltam ki érte,
 s mire odaértem
 elfogyott az ihlet.”

(*Szakítás után*)

Villás farkú barátaim című ciklusában is felcsendül az isteni szeretet. A *kisgyermek imája* egy igazi őszinte gyermeki ima, egy olyan gyermeké, akit szülei szeretetben és hitben neveltek: Édes jó Istenem, / köszönöm, hogy megsegítettél / ezen a napon, / hogy velünk voltál ma is, / és szerencsésen hazajött a munkából / anyukám és apukám, / köszönöm, hogy megsegítetted őket, / s az én testvére-met, / köszönöm, / hogy a messzi távolban élő / nagytatámra és nagymamámra / is gondot viseltél. / Add Istenem, / hogy azok, akiket én szeretek, / sokáig éljenek... / de segítsd meg az árvákat is / meg a szegényeket, / a kórházi betegeket, / áldj meg minden embert a Földön. / Én megígérem, hogy jó leszek, / szót fogadok a szüleimnek és Neked. / Álmos vagyok már, / becsukódik a szemem, / kérlek, légy velem, éjszaka is / Istenem...”

A továbbiakban a gyermekkor színes emlékei tárulnak elénk. A költő nem felejtette el, midőn a munka ünnepén édesanyja nem vásárolt neki léggömböt (*Színes léggömbök*), vagy amikor arra a kérdésre keresett édesanyjától választ, ki a világon a leghatalmasabb (*A három hatalmas*). „Születésnap fénypéldeszínei” is eszébe jutnak, a szüleiért való naponkénti imával együtt:

„Lelkem mondhatatlan örömmel volt teli,
 ha este mindketten hazajöttek.

Esténként szorongó szívvel
 kulcsoltam össze kezeimet attól kezdve,
 és titokban imádkoztam értük.
 Könnyes imáimban
 mindig hálát adtam Istennek, hogy élnek.”

(Az első rettegés)

Kirándulási élményei sem maradhatnak ki e gyerekkorát felelevenítő csodálatos versciklusból (*A Margit-szigeten*), valamint keresztszüleinek első nagy ajándéka, az óriási fából készült játék-teherautó (*Keresztszüleim*), és az a pályaválasztáskor megszületett diákkori kívánság, hogy miniszter szeretne lenni (*A kicsi miniszter*):

„Az iskolában mindig
 kicsi miniszternek szólítottak azontúl,
 s régi ismerőseim
 még ma is így szólítanak.
 Beismerem, hogy most örülök,
 hogy nem lettem miniszter,
 mert látom
 mennyire talmi a látszat:
 manapság a miniszterek
 nem sokáig kocsikáznak fekete kocsiban
 s keveset ülnek a bársonyszékben.”

Hangulatos, kellemes emlék maradt a költő gyermekkori szerelme:

„A szentképekkel díszített kupola alatt
 elősétáltunk a bíbor szőnyegen,
 s az aranyozott oltár előtt,
 elképzeltem,
 hogy te leszel a feleségem —”

(Ildikó)

Megható a gyermek Beke Sándor istenkeresése, őszinte imaélete, családjához, rokonságához való viszonya, gyermekkorának „bodzafa virágai”: „És szedtük rendületlenül a bodzát, / minden üres és fölösleges tasakunk / megtelt jó illatú virággal, / a szárítanivaló bodzával” (*Bodzafa virága*).

A költő nem felejtette el valamikori horgászását sem (*A hős horgászfiú*), majd a vizes korsó eltörésének történetét (*Ha világgá megyek*).

Megjelennek középiskolás emlékei is, farkaskutya sétáltatásának nem mindennapi eseménye (*Farkaskutyát sétáltattam*), egykori diákcsínyei (*A kíváncsiság, Mozizás*), férfiúvá érésének ünnepén a szomszéd lányok hiábavaló várása (*A szomszéd lányok*).

Beke Sándor költeményei teleszórják virágokkal az olvasó lelkének legmélyebb tartományait. Olyan virágokat helyeznek el, mint amilyenek a kötet borítóján is látni: tisztaság-jelképű szép, fehér, mintha élő tavaszi bodza virágokat.

Csikókályha és muzsikáló szerelem

Beke Sándor:
Szerelem orgonája.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

Beke Sándor *Szerelem orgonája* című verskötete 2008-ban látott napvilágot a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában. A könyv négy versciklust foglal magában.

A *csikókályha* című ciklusban meghitt, talán saját gyermekkorunkat is elénk hozó lírai vallomásokat olvashatunk. *Pillanatkép 1944-ből* című alkotásában a barátságos, családi hangulat összeütközik egy szomorú valósággal: a gyermekeknek kötögető édesanya, a költő nagymamája, hiába várja a fogságban ülő nagytata levelét:

„Aranyeső hull,
harangvirág szől,
ha fúj a szél.
Vadászgépek cirkálnak
a piros háztetők fölött —
lecsapnak a legyekre
a fekete füstifecskék.
Nagymama
a kicsi széken
üldögél a verandán,
s a gyermekeknek kötöget.
Gyapjűszvetterét
időnként megigazítja,
felpillant néha a zöldellő ágra.
Szárnyas rovarok
zöngicsélnek,
tavaszi vizet szürcsöl a föld,
hangjukat próbálgatják
az éneklő madarak a faágakon.
Nagymama mindegyre
a kapu felé pillant.
Nem,
ma sem jött levél.”

A költő mindvégig fájló szívvel emlékszik vissza eltávozott nagyszüleire, akik-től gyermekkoruk során annyi szeretetet kapott: „Miután meghaltak, / elkerült a lajtorjás szekér is a háztól... // Azóta megromlott a világ, / ezt most / hiába mondom magának, / nagymama... / A szeretet ott csüng, / mint az ottfelejtett szalmakalap / az ajtó háta mögötti / festett fogason, / melyet nagytata faragott, / mielőtt fogságba vitték volna / Kijevbe. // Leakasztanám a fogasról / és odaadnám valakinek, / nagymama... // De kinek?” (*Azóta*)

A költő e szeretet nélküli világban érdeklődik a túlvilági szeretet felől: „— Szeretni tudják-e ott fent is egymást — a nagymamák és nagytaták?” (*Világítás-kor — az unokák*)

Az egész versciklusból sugárzik a nagyszülők iránt érzett tisztelet és szeretet. E szeretet addig is eljut, hogy abban a Homoród menti székely kisfaluban, Gyepesen, királyként és királynőként látta őket az ősi házban.

„Nagymamának
nem volt velencei tükre,
ő maga ritkán nézett tükörbe,
de olyan szép volt az ősi házban,
mint egy királynő
a kastély udvarában.

Nagytata
soha nem ült rokokó karosszékekben,
és nem füstölt
török cseréppipából sem,
de király volt a szőlőlugasban is,
vagy ha a mezőt szemlélte
a ház tornácán.

(*Király és királynő az ősi házban*)

Bekének a tisztelete még abban is megmutatkozik, hogy a tornácos parasztház „tisztá szobájában” takarításkor nagymama és nagytata szekrényét sem bolygatta: „Mindent úgy hagytam, / ahogy ők hagyták, / s szerették. / Az ünnepi bőrcsizmákat legalul, / a vállfákon / a fekete posztókabátokat, / a kabátok fölött a polcon / nagytata fehér ingét és a kalapját, / báránybőr sapkáját és kesztyűjét, / nagymama virágmintás fejkendőjét, / csipkés kombinéjét, / minden alsóneműjét, / úgy, ahogy ő hagyta, / szépen kivasalva” (*A tiszta szoba illata*).

A nagyszülők egykori gazdasága számára kellemes, örök emlék. A gyermek Beke Sándor még Pücsit is megsiratja, a tarkabarka öreg tehenet (*Pücsi*).

Az alkotóban még ma is él nagyszülei eltávozásának pillanata (*Az utolsó kívánság*), mégis nyugalom szállja meg a temetőben, mert arra gondol, szép, nyugodt álmuk van, hisz mindketten szerették ezt a népet és a szülőföldet (*Szép pihenés*). Nem véletlen, hogy a költő számára minden „élő múzeumnak” tűnik *A tornácról* című költeményében:

„A falon függ
fekete díszláncon az a járom,
mellyel az ökrök
szénával megrakott szekérrel
indultak a mezőről
az ég felé
a júliusi láthatárról.
Mintha élő múzeum
lenne itt minden:

a favillák a petróleumlámpa
 mellett pihennek,
 a krémszínű falhoz
 szegzetten állnak.

...

A ház sarkánál megrepedezett,
 füstös kemence.
 A fehérre meszelt pajtáról
 hull a vakolat:
 mészrétegek alól
 üzennek az évek,
 mintha történelemkönyvet
 lapozna itt a szél,
 álmukat alusszák
 az idő fejpárnáján
 a tovatűnt századok.”

Kőangyal című versciklusában, *Könnycsepp* című verse igazán megható. Beke Sándor könnye az olvasó arcán is végigperreg. Másutt őszinte bűnbánat keríti hatalmában:

„Ha tévedtem,
 bocsáss meg nekem,
 Istenem,
 mert lelkem mélyéből sarjadt
 ez a bocsánatkérés.”

(*Bocsáss meg*)

A költő őszintesége megdöbbenítő. Állhatatosan vallja, hogy „a léleknek nem lehet hazudni” (*Másokkal s magunkkal*). A szeretet mindenek felett való. Még Istent is arra kéri, hogy ítélet helyett inkább derüljön az emberen (*Ne ítélj meg*).

Más verseihez hasonlóan itt is megjelenik az elmúlás, a világ vége: „Amikor / meghalnak az emberek, / lelkükben magukkal viszik a házat — / a szülőházat, / ahol születtek.” (*Világvége*)

Szerelem orgonája című ciklusában szíve választottjához beszél, meleg hangú költeményt alkot a „szeretlek” betűire (*Betűk*). Egyik művében a nő kedves ajándékban részesül:

„Ajándékba adom neked
 azt a sárga lepkét,
 mely libegő szárnyaival
 tenyeredre szállt —”

(*Ajándék*)

A költő ajándékot ad a kedvesnek, mert tulajdonképpen ő maga is ajándék: „És szívemben te vagy naprendszerünk / legszebb ajándéka, / a fényes napsugár...” (*Azt hiszed*). *Ősz* című költeményében egyetlen bizalmasa a nő. Ezért is viszi magával tovább „a lélek kosarában” (*A lélek kosarában*).

Vidéki állomáson című versciklusa is nagy szellemi-lelki ajándékokkal halmoz el. *Hasonlat* című művében megkapóan beszél az élet rejtelseiről. Az élet sínein az ember néha megpihen (*Vidéki állomáson*). *Tollbamondás* című vallo-mása is az anyanyelv iránti szeretetet sugározza. E könyvében is ismét megro-hanják gyermekkorának emlékei. Régen, kisdíákként azt hitte, hogy a televízió képernyőjén keresztül a bemondó is őt nézi, látja (*A képernyő szeme*). Máskor a császárkörtéért s a ringlőszilváért falevél-pénzzel fizetett (*Falevél-pénz*).

Úgy gyermekkori élményeihez, mint álmaihoz nagyon ragaszkodik:

„Reggel, amint felkelek,
az asztal lábához
kötözöm álmaimat,
mert attól tartok,
a nyitott ablakon át
álmaim útra kelnek.”

(*Reggeli szorongás*)

A hold karóján című versében a zsákutcába tévedt gyarló emberiséget szemléli:

„Térdemre könyökölve
a Hold karóján üldögélek.

Innen szemlélem
a tévelygő emberiséget.”

Beke Sándor *Szerellem orgonája* című verseskötete 2008-ban látott napvilágot az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál, a könyvet Csire Gabriella szerkesztette, a borítót Nagy Zsolt illusztrálta.

Átölelt a lelked

Beke Sándor:
Átölelt a lelked.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010

Beke Sándor székelyudvarhelyi költő 2010-ben új kötettel ajándékozta meg a szépirodalom barátait. Könyvének címe: *Átölelt a lelked*, benne 2008–2010-ben írott költeményeit tárja olvasóközönsége elé. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó által publikált kötet borítóját Péter Katalin illusztrációja ékesíti.

Beke költeményeinek zömében a szerelem hangja muzsikál: *Álmod ágyán, Találkozás, Hegedűszonáta, Napozás, Ha rossz vagy*. Ezt az őszinte és nemes érzést így ecseteli a költő:

„A lélek,
a lélek,
a lélek — szívem,
nem egy kerítés a tanyán,
amit olyan könnyű átugorni;
nem lehet azt megkerülni,
mint a virágágyást,
elküldeni sem lehet,
mint egy megcímezett levelet,
hűteni sem
vagy fűjni sem,
mint a forró levest,
megfogni sem,
mint egy könyvet vagy egy üveget,
lerázni sem,
mint fáról a megszáradt levelet —
A lelked jött
és itt volt velem;
jó volt,
s most el merem mondani:
magamban mindig
csak így éreztelek.”

(*Találkozás*)

Ébrenlét című költeménye rendkívül érzékeny:

„Emlékszel?
Csillagot választottunk
magunknak az égen,
hogya nem vagyunk együtt,
akkor is láthassuk egymást.
Ezért emeljük fel annyiszor
szemünket az ég felé,
mert képzeletben
megsimogatjuk egymás arcát
— és bizonyossá válik
szerelmünk ébrenléte.”

Külön kategóriát képeznek a kötetben a szerző hitbuzgalmi versei. Különösen szép az *Esdeklő ima*, a templom harangjára emlékeztető képverse:

Ha
tévedtem,
bocsáss meg, Istenem,
mert ez a bocsánatkérés
olyan erős és igaz, mint a
templom ércharangjának
messzi hangja: megszületett,
mert megkondult bennem
a vészjelző harang, saját magától
szólalt meg bennem. Bocsáss meg nekem,
Istenem...

(*Esdeklő ima*)

Az ima fontosságára hívja fel a figyelmet *Az esti ima* című versében is:

„Este ismét imádkoztam,
nem azért, mert eszembe jutott,
nem mondta senki,
hogya ezt tegyem,
mégis összekulcsoltam a kezemet.

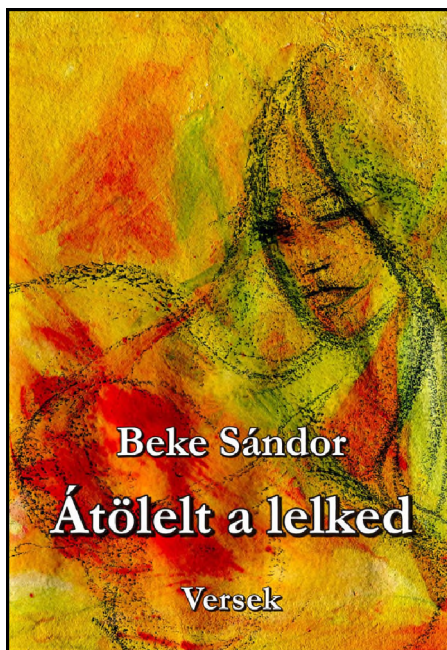
Este ismét imádkoztam
és magamba szálltam:
nem kértem semmit,
nem könyörögtem,
csak megnyugtattam a lelkemet.

Este ismét imádkoztam,
s bocsánatot se kértem,
magamtól ismételtam el

azt a szabad imát, melyet először
gyermekkoromban mondtam el.

Este ismét imádkoztam,
majd a vérré vált
miatyánkot suttoztam el.
Elalvás előtt, fáradt fásultságban
megöntöztem száradó, sivár lelkemet.”

Más alkotásai a lélek kérdéseit taglalják (*Eltérés, Lakhely, Megbeszélés, Lehulló falevél, Fiatalság*). „Egyedül sétálok / a lélek kertjében. // Itt vihar készülődik, / nagyon fúj a szél, / vadul hajladoznak a fák. // Leülök egy régi rönkre / és elgondolkozom: / vajon miért? // Elkövetett / tévedéseimet / számolom...” — írja *Aritmetika* című versében.

Beke érdekes módon szól a költészetéről, s annak helyéről, szerepéről *Luxuscikk, Meghatározás, Elmélkedés, A könyv szerencséje* című költeményeiben. Frappánsan, de kritikus hangvétellel ír a mai érthetetlen, modern versekről: „Néha zavaros / gondolatmenettel / ér véget / a modern vers, / nem érti senki, / vagy aki érti, / csak azt érti, / hogy a végén / mégsem érti, / de szép, / mert rímel. // A kritikus jóbarát / mégis azt mondja: / — Ez az, fiú, / csak így tovább!” (*Kényszer-rím*)

Beke Sándor meghatottan emlékezik vissza nagyszüleire *Por* című versében. A szülőföld, a székely falu emléke elevenen él ebben a költeményében: „...véget ért minden, / a háború, / s aki férfiember hazajött, / az hazajött, / itthon volt, / s aki nem, az ottmaradt, / s eltemették — / nagyapám mesélte, / aztán béke lett, /

a falu fölött / arany nap csüngött / a reggeli égen, / nannnyáddal / elindultunk újból, / s apáddal, / Évi nénéddel / meg Aranka nénéddel együtt — / szekerünk felverte / a port a faluvégen... // Nagytatát és nagymamát / lajtorjás ökrös szekéren / vitték ki a temetőbe — / ugyanazzal a szekérrel, / ugyanazon a porverte úton. // Nincs nagytata, / s nagymama sincsen, / de az ökrök még sokáig / vártak a kapu előtt — / majd elunva a semmittevést, / a lajtorjás szekérrel együtt / visszaandalogtak a történelembe.”

Megragadóak a költő képversei is (*Az esernyő, Orbán Balázs kopjafája*).

Áprily Lajos írta: „a forma a gondolat kelyhe”. Beke képversei mély üzeneteket tolmácsolnak az olvasó felé.

A 2010-ben megjelent *Átölelt a lelked* című verseskötet maradó lélek-élményeket tartogat a szép vers rajongói részére.

A költő fészülő tekintete

**Beke Sándor:
Tekintetemmel megfésüllek.**

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2012

Beke Sándor *Tekintetemmel megfésüllek* című verskötete a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál látott napvilágot 2012-ben. A borítót Beke Sándor Olivér, illusztrációját pedig Péter Katalin készítette.

Beke Sándor ebben a könyvében is szeretettel tér vissza mindenkori szülőföld-témájához, s a szülőföld iránti mély tisztelettel, fennkölt hangon vall a Hargita alatti vadregényes és mesés tanyavilágban, Ivóban írt verseiben (*Elégia a Hargitához, A téli Hargita*).

„Végre itthon vagyok.
Előttem áll moccanatlan
szent hegyünk,
mint egy égis éri óriás,
a Hargita.
Borzos fenyves-
fejével köszönt,
ahányszor hazajövök.
A szívem elszorul:
mintha mindent
tudna rólam,
s mint tékozló fiút
mindig visszafogad.”

(*Elégia a Hargitához*)

Költeményében a téli Hargita gyolcsszínű óriás, a kemény évszak havasi gypár-jégvirágokat karcol a költő kunyhójának ablakára, s ebben a fehér világban körös-körül a fenyők „cserepei” alatt körtáncot járnak a hópohely-virágok. Beke gyönyörű hasonlatban megvallja, hogy a fenyő nem más, mint a Hargita lantja, s ezt a lantot nem ember, nem földöntúli lény, hanem „mítosz pengeti”, majd így írja le tovább a téli Hargitát:

„Elek apó lett,
mesekönyvet ír
a tél a Hargitán,
s miközben
dermedt kezében
hegyes jégcsappal
rója a mesét,
a hegy vállára
tovább hull a hó,
s én
gyermeki lélekkel,
megszólítom a hegyóriást”.

A *Decemberi fenyő* is gyönyörű költemény. Beke versében ez az áldott fa mindig lábra áll, nem hagyja el a kerítést se, a szülőföldet se, de még a távoli határt se. Nem alázkodik meg senki előtt és szerénységében ékes koronáján nem csillog drágakő, gyémánt. Mégis király ő, akit messziről felismernek, aki előtt ott áll a költő és beszélgetésbe elegyedik vele, majd tekintetével megfésüli:

„December van,
belepett a hó.
Tekintetemmel megfésüllek,
s hogy ne fázzál
— új évszakot sürgetve —,
képzeletben lerázom
rólad a fehér ruhát,
hátha így
hamarabb tavasz lesz...
Pedig tudom,
hogy ez
csak egy álom,
téli ábrándozás...”

A kötetben sorakozó hitbuzgalmi versek is szépek, értékesek. *Isten* című költeményében a mindent megbocsátó szerető mennyei édes Atya jelenik meg. Az az Isten, aki a szitkozódásra, káromkodásra, haragra is a legnagyobb szeretettel és megértéssel válaszol:

„És egyszercsak megéreztem,
hogy a sok kicsinyesség,

fölösleges dac és méreg,
a hétköznapi gyarlóságok
ingoványában
nem hagy elveszni.

Magához ölel,
s fölemel az Isten.”

Az én miatyánkom című ima-parafrázisa András Ágoston *Miatyánk*jára emlékeztet, mégis más. Beke Sándor versében több a szeretet és az alázat.

»„Legyen meg a Te akaratod”
a világegyetemben,
ahol már
régóta rend van,
megszokott helyükön
állnak őrt
a csillag-katonák,
akik nem hajladoznak,
csak fényüket küldik
Feléd,
és kórusban zengik:
„Miatyánk»”.

A költő istenimádó, igaz érzésekkel, jósággal megáldott lélek. Munkájával talán részt vehetne a mai hitetlen emberek evangelizálásában.

Beke ötletgazdagon ecseteli az élet-halál kérdéseit is *A csend hajóján*, *A színész halála*, *Kitaláltalak*, *Szaladgálás*, *Mintha* című verseiben.

„Zsong a nézőtér.
Kezdődik az előadás.
Tapsolnak.
A színész elkésett az előadásról.”

(A színész halála)

A helyzet tragikuma változatos művészi eszközökkel mutatkozik meg Beke Sándor verseiben, a végletek pillanatait nagy empátiával éli meg a szerző.

A verseskönyvben a művészetéről s annak szerepéről is vall a költő (*Elmosolyogtam magam, Íróeszköz*). Igényes alkotó az, aki csak az értékes szépirodalmat szereti.

„ismert költő verseit olvastam,
s nem értettem meg azt,
hogyan mégis
hogyan jelenhetett meg
ez a kötet?

A sorok között
alig sziporkázik
egy kicsi értelem,
csak egy vízszintesen szakadozó
gondolatmenet botladozik,
s egy erőszakos szellemi törtetés,
valami nagyon nagyot
mondani akarás —”

(*Elmosolyogtam magam*)

Képverseivel is maradandót tett az olvasó asztalára Beke Sándor (*Kitaláltalak, Allomás, Gyertyaláng, Szaladgálás, Mintha, A kirakatrendező néni, Melegítés*). Legjobban a *Karácsony*, s *Az éjjeli lámpa* című képverse ragadott meg: az előbbiből karácsonyfa, az utóbbiból lámpa alakja rajzolódik ki. Minden képverse egy-egy remek ötlet és kidolgozott irodalmi alkotás.

Beke Sándor költeményei sokszínű, értékes, érzelemgazdag alkotások. Szív-ből ajánlom a verskedvelő olvasónak.

Isten virágoskertjétől Erdély kapujáig

Beke Sándor:
Erdély kapujában.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó,
Székelyudvarhely, 2017

Beke Sándor:
Virágok Isten kertjében.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2017

Beke Sándor 2017-ben két új verseskötetet tett le e szép műfajt kedvelő olvasó asztalára. Mindkét könyv kiadója a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat. A kiadványok címe: *Virágok Isten kertjében* és *Erdély kapujában*.

Virágok Isten kertjében című versgyűjteménye igen gazdag és változatos. Beke *A szénásszekér* című ciklusban a természet szépségeit sokszínű művészi eszközökben bővelkedő képekkel írja le. A *Zongoraszónáta* című vers gyönyörű alkotás, a kortárs őszi líra egyik gyöngyszeme:

„A szürkületben dalt hallottam az erdőből,
a cserefák alól jött a dal, furcsa volt.
Nap búcsúzott, Hold köszöntött —
én hallgattam a muzsikát.
S miközben a dallamokhoz közeledtem,
megdöbbsentem, amikor megláttam:
sárgulni készülő cserefák alatt
fehér versenyzongorán
lenge mezei virág-köntösben
önfeledten zongorázott
a szerelmesen búcsúzkodó nyár.”

Az *Őszi szivárvány* című költeményében az őszi (is), még akkor is, ha az elmúlás évszaka, szépen és lassan építkezik: megteremti a narancsszínű évszak fényeit, „szeszélyes muzsikájában” eljuttatja a nyáresti dalokat, s az eső utáni bodor fellegek alól a költő szívébe „táralja” talán az utolsó őszi szivárványt.

Harmónia című, megkapó képversében a költő, mint egy tinédzser, az erdőben a fák alatt füttörészik:

„love storys füttyszómra
a fejem fölött átnyúló
nyirkos faágaktól
bánatosan búcsúzkodni kezdenek
az őszi fényben egyenként
l e h u l l ó
s
t á n c o l ó
f a l e
v e l e k”

A szerelem, ez a kínzó, de patyolattiszta, őszinte emberi érzés örök témája a költőnek. *Éjszakai virágcsokor*, *Ha úgy érzed*, *A vers varázslata*, *Látlak*, *A szénásszekér*, *Még mindig szeretlek* című alkotásai tanúskodnak erről.

Az *Éjszakai virágcsokor* tulajdonképpen egy lélekvirág. A költő kezében van, de a kedves nem látja, mint ahogy a szerző lelkében sem látja a költő lelkét. A virágcsokor sorsa egyértelmű: a kedves előtt állva, átnyújtja neki:

„A lélek kötötte csokorba,
nem látod?

A virágkötők éjjel alusznak,
nem kötnek virágot...

Mégis, mégis csokrot tartok a kezemben,
látod-e, virágom?...”

A *Látlak* című versben a kedves szeme „meghallgatta” és megszólaltatta a költőt:

„Szíved, az a régen feltalált
tökéletes motor,
szerelmes szívemben
szüntelen dorombol.

Ezért vagyok most itt,
véletlenül, érted,
kedvesem, elégiám,
eposztöredékem.”

A *szénásszekér* című vers kimagaslóan nagy, de szomorú költemény. A nyár végén a mező összes virágai, melyeket a költő a kedvesnek szánt, megszáradtak és felkerültek egy szénásszekérre, megszűnt a virágkozmosz, fent a Napnak már nincs ereje, de ennek ellenére

„... vöröslik,
ég még,
mint a szerelem
az istenadta emberformában,
a testben.
Hamarosan előbukkan
a földből az őszi kikerics,
szép, sima lesz a mező,
mintha valaki
különös rendet teremtett volna rajta,
évszakváltás előtt lekasálta
szőnyegéről szeretett virágainkat.
Rend lesz most és tisztaság
a réten, a mezőn.
Csak az utolsó mezei virágok
hullámozó emléke

marad nekünk,
és az az álom,
amely a tied lesz,
amit én álmodtam meg neked
a sárguló tölgyek alatt,
ahol egy virágmintás
fehér zongoránál
te játszottál kotta nélkül
s akit én szívemben
búcsúzkodó nyárnak neveztem.”

Istent is idéző, hitbuzgalmi versekkel ebben a kötetben is találkozunk. A *Gyors utazás* című versében a költő inkább a gyors személyes találkozást óhajtja Istennel, mintsem hogy kérvényt nyújtson be neki egy valamikori fogadóórára, beszélgetésre:

„inkább felutazok Hozzád,
talán óvodáskoromban
épített pléhrakétámmal,
csak pár percre
vagy pillanatra.
Istenem!
Hozzád járulok,
hogy segítsd meg,
és sokáig éltesd —
Őt,
akit szeretek!”

Az *Esti fények*ben a jóságos, a nagy, a mindenható Úr világosságot teremtett az emberiségnek:

„A világegyetem szívében
meleget árasztó kandalló mellől
gyémántköves csillagfoteljéből
fölkelt Isten,
s felkapcsolta nekünk
azt a nagy,
csillagmiriád égőből sugárzó,
sokágú fénycsillárt az égen —”

Zsebversek sárga villamoson utazóknak című ciklusa zsebversek, azaz pár soros alkotások. Üzenetük, mondanivalójuk csattan, hökkent és szikrázik az olvasóban.

Zsebversei között is találunk vallásos verseket. *A lélekgyakorlatban* címűben

„szebbé teszed a lelkedet.
Megedzed, s ettől más lehetsz:

melegszívű, megbocsájtó, engedelmes —
sokkal jobb és emberibb, s hűségesebb.”

A *Vasárnap* délután címűben, a templomozás után a szószékről hirdetett ige a templom kertjében „az arany gömbtuja melletti / megkopott padon / lábait pihenteti ...”

A *Döbbenet* című szösszenetében összekulcsolt kezű öreg néni áll a leomlott templomtorony előtt — imádkozna. A *Karbantartásban* templomozás folyik, a hívek

„Kopott padokban ülnek.
Imádkoznak. A pap beszél.
A lelket tartják karban.
A karban hívők énekelnek,
a kántor zenél.”

A *Kiűzetés Egyiptomból* című vers köszönetnyilvánítás. A „nagy út” előtt ajándékba kapott Bibliának a köszönete.

Az élet nagy és mindennapi kérdéseiről szól pár alkotása (*Ennyi, Pótcselekvés*). Az utóbbiból idézek:

„Sokan tartanak ebet.
Kutyás világ lett.
Így pótoljuk mi, emberek,
a hiányzó szeretetet.”

Bármennyire rövidek ezek a négy- vagy ötsorosok, a természet ezekből a rövid versekből sem hiányozik (*A fagy virágai, Korzó, Ferde, Szülemények, Hajladozás*). Talán legkedvesebb ezek közül a *Korzó* és *A fagy virágai*:

„Elhervadt a hóvirág, s az ibolya.
Cseresznyefák virágoznak.
A bárányok ugrálva nekierednek
a zsenge fűkorzónak.”

(*Korzó*)

„Befagyott tó fölé hajlik
A zúzmarás fa.
Koronáján fehér csillagok —
Mintha tavasz lenne, s virágozna.”

(*A fagy virágai*)

E ciklusból befejezésül pedig hadd említsem meg Beke szerelmi költeményeiből a *Tánc* című versét:

„Átölellek. Szól a zene.
A lassú tánctempóban érzem

selyemruhádön át,
ahogy bordáid ívét felvette forró tenyerem...”

A költészet varázslat, a vers varázslata. Ez a varázslat az, amelyben a költő is verssé válik, és titokban beköltözik a kedves lelkébe. Befejezésül hadd idézzem az eredményt, azt az aktust, amikor a jó és szép művészi alkotás eléri célját és maradandót ad az embernek:

„Este, amikor elfáradtál,
s már semmi dolgod nincsen,
leveszed polcodról a könyvem:
s én vers leszek benned —
Mint egy szerelmes vallomás
a mandulafák alatt
a virágillatos teraszon
Szemiramisz függőkertjeiben.”

(*A vers varázslata*)

*

Erdély kapujában című verskötetében Beke Sándor újra megpengeti a szülőföld iránti szeretet húrjait. Az *Áldás az egész* című ciklus indító versében a székelykapun, mely az anyaföldre beengedi a hazatérő vándort, csillag ragyog:

„Öreg kapuzábén tündöklő csillag,
tulipán, palmetta, inda, szőlőfürt.
Engedj be zsindegyel fődött kapudon,
te élő mítoszt üzenő anyaföld.”

(*Erdély kapujában*)

Ötletes képverseiben mintha a székelykapu fölött ragyogó szivárványon szőke tündér lépkedne (*Fátyolos habruhában*), s a havasi szélcsendben a tanyán, a konok hidegben, a székely házak kéményeinek füstjére támaszkodik a téli tájra boruló ég (*Szélcsend a havason*).

A székely emlék értékes, magasztos és örök ajándék annak, aki a legendás földre téved:

„Székelyföldi vándorúton
szeretetből tarisznyáltam.
Hitet innen merítettem
a legendák világából.

Hazafelé ajándéknak
másvalamit mit vihetnék?
Székelykapu, fenyves, derék,
maradj velem, székely emlék.”

(*Hazatérő vendégeknek*)

Bekének *Ez a föld című* verse Magyari Lajos *Van olyan föld* című költeményét juttatta eszembe: „Van olyan föld, kinek fiává lenni / nem kényszer, de jó, de kell, / van olyan föld, mely értelmünknek / nem himnuszt — parancsot énekel.” Beke Sándor ezt a gondolatot így dolgozza fel saját költői nyelvén:

„Vagy csak nem akar elengedni,
vagy csak vonzásköre mágneses,
vagy csak itt lakik az Isten is,
vagy csak nem tehet másként.

Vagy csak szeretve fogja a kezemet,
vagy csak tehetetlen és szegény,
vagy csak szelíden simogat, szeret,
vagy csak nekem nyújt kezet másképp.”

(*Ez a föld*)

A költő látja, érzékeli, mennyire elfajult a mai világ. Az *Ittfelejtett csönd* című ciklus *Elfajult világ* című versében írja:

„Lefelé tart
az erkölcs síkos csúszdáján
az emberi jellem.

Csak azt nem tudom,
meddig bírja még e zuhanást
a lélek?”

Beke a sok gonoszság mellett azonban észreveszi Isten legnagyobb ajándékát, a szeretetet is. A *varrógép* című költeménye hozza ezt az „ajándékot”: kint havazik, bent tűz melegít, s ebben a melegben nagymama varrógépe kattog. A tű alatt ajándék készül az unokának. ...Mert ünnep közeledik:

„Bent a szobában meleg van.
Nagymama
figyelmesen nézi a varrótalpat.
Majd egy pillanatig megáll.
Míg megtörüli az izzadtságtól
elhomályosodott szemüvegét,
egy pillanatig
megvillan előtte az unoka arca.
Majd tovább dolgozik.

A munkában
a szeretet mindent átölelt,
még a varrógépet is —
a kattogó fekete vasmasinát.”

A költőnek Istenre utaló és mutató versei, hittel telített versszövegei ebben a kötetben is megragadnak (*Az égi katlan*, *Igazság*, *A lélek hangja*).

„Vörös az ég alja,
lila,
szürke,
háborgó hopikék.
Szikrázik,
cikázik az ég alján
a tűz.
Isten begyújtott
az égi katlanban.

Kenyér kell.
Friss pékáru
az ember lelkének.”

(*Az égi katlan*)

„Ilyenkor mindig
felnézek a kősziklára,
mert tudom,
hogy a mester
mégsem hagyott magamra:
a szikla szürke dobogóján
kottával és pálcával
ott áll az Isten,
az én örök karmesterem.”

(*A lélek hangja*)

A kötetben rengeteg a szellemes és érdekkeltően kigondolt képvers. Csak néhányat említek: *Fátyolos habruhában*, *Szélcsend a havason*, *Kincs*, *Nem vagyok egyedül*, *A lélek kertjében*, *Égi lecke az embernek*, *Szendvicsdész*. Rendkívül értékesnek találom az *Angyali körforgás* című versét, mely karácsonyfát ábrázol, *A híd* címűt, melynek alakja is önmagáért beszél, az *Örökre* című képversét, mely a Napot tárja elénk:

„Ha ki-
alszik a Nap,
örökre bezár a D-
vitamint forgal-
mazó pati-
ka.”

P. Buzogány Árpád

Itt így élnek most az emberek

Tisztelt ünneplők!

A településről szóló fényképkiállítással szemben eleve elvárásaink vannak. Annak is, aki nem ismeri Atyhát és persze annak is, aki itt él. Egyrészt elvárjuk, hogy olyan képet kapjunk a felvételek által a faluról, ami eddigi ismereteinket igazolja, másrészt pedig olyat is szeretnénk látni, amiben eddig nem volt részünk, amit nem ismerünk. 30 felvétel által azonban ez kevésbé lehetséges. Sőt, sokórányi mozgóképpel sem lehet ezt a látványt, érzést elének varázsolni.

A most kiállított felvételeket pár éve készítették az Orbán Balázs szemével elnevezésű tábor fotográfusai. Akkor Korond község minden települését meglátogatták és ez a tény azért is fontos volt, mert a Duna Televízió jóvoltából a Kárpát-medence magyarsága is hírt kapott erről.

A táborok célja, hogy vidékünket megörökítsék. 2002-ben szerveztük az első ilyen tábor Székelyvarságon, azóta Udvarhelyszék százhusznál több települését, tanyáját mind végigjárták a fotográfusok, és a kör bezárulása után is folytatják ezt a munkát. Talán nem kell bizonygatni, hogy környezetünk folyamatosan változik: épül-szépül, illetve pusztul vagy jellegtelenné válik. Ebben a folyamatban minden falu egy kis láncszem, így természetesen Atyha is.

Ezt a pár felvételt nagyon sok közül válogatták. A korábban említett dokumentációs fotótábornak éppen az a célja, hogy az ezredforduló utáni székely falvainkat, az ott élőket és a mindennapi munkájukat látványként, képen megörökítse, és ezzel átmentse a holnapba, hogy évtizedekkel később is rácsodálkozzanak az érdeklődők. A 2013-as fotótábor sok-sok felvételéből annyit válogatott Simó Márton, amennyi elfér a kultúrotthonban. A többit talán kivetítve nézhetnék meg a falu lakói, és elképzelve csóválnának a fejüket, ilyenszerűeket gondolva: ez a ház már nem ilyen, ez a gyerek pedig hogy megnőtt azóta!

Fontosnak tartjuk, hogy ilyen felvételek készültek Atyháról és a következő időkre hagyhatjuk ezeket. A kései utódok is — szó szerint — képet kaphatnak Atyháról, az itteni életéről.

A kiállítás fő szereplője természetesen az ember. Az atyhai emberekről van szó, akik mindennapi munkájukat végzik, akiket a felvételek a saját környezetükben is bemutatnak: lakásukban, utcáikban, falujukban.

A másik nagy téma a környezet, vagyis maga a falu. Nem lett volna szerencsés más környezetben megörökíteni az itt élő embereket. Illetve nem is volna értelme Atyhát úgy bemutatni, hogy ne látnánk a felvételeken az atyhaiakat.

A mi falvainkban még megszokott látvány, hogy lószekérrel fuvaroznak, minthogy a lovak egy másik felvételen is felbukkannak a település központjában. A magyar ember egyik legkedvesebb állata a ló, és a gazdaembert régente aszerint ítélték meg, hogy milyen állatokat tartott.

Az életnek vannak olyan helyzetei, melyek szomorúsággal töltik el az embert. Ilyen felvételeket is láthatunk itt, mert a fotográfusok nem csupán a szépet kapták lencsevégre. Ilyen a régi, megrozszant kapu és málló falu lakóház látványa. A pusztulás jele az üresen maradt szobában lévő felborított szék is. Emberként sosem lesz annyi hatalmunk, hogy ilyen látványoktól megkíméljünk másokat.

Derűs arc ellensúlyozza az előbb említett hangulatot. Jelkép az összefogott kezek látványa. És életképek is bőséggel bekerültek ebbe a szűk válogatásba. Az iskolából és óvodából hazatérő gyermekek nélkül nem lenne értelme a mindennapi munkának.

Kapáló öregasszonyt látunk egyik felvételen, másikon sürgölődést a konyhában, aztán újból gyermekeket az utcán. A szinte észrevehetetlen, lassú változásra jó példa a vonuló marhacsorda mellett a korszerűnek számító motorkerékpár látványa. Ám a napi munka szinte olyan, mint századokkal korábban, példa erre a borjú terelgetése, a kecskecsorda hajtása.

Az egykori lakószobák hangulatát idézi fel a Vinczeffi-gyűjtemény a festett bútorral.

A derűs fényben fürdő házak, az új lakások látványa azt sugallja: itt sem más a munka, az élet, mint máshol a környéken. Ám mi tudjuk, hogy Atyhát nem kényeztette el sem a sors, sem a rendszerek változásából nem húzott nagy hasznot, hiszen rég volt, amikor itt ezernél több lakos élt. Ott, ahol az utcáról, tornácra, udvarra hiányzik az ember — mert több ilyen felvételt is láthatunk a kiállítás anyagában —, újra kell tervezni az életet. Ha még lehet.

De a jelenlegi helyzetet nem tartós állapotnak fogjuk fel, hiszen minden változik körülöttünk, és mi is. A kiállítás is üzenet Atyhából: itt így élnek most az emberek, ilyen ez a település. Erről is hírt kell adni a nagyvilágnak. Emlékeztetnünk kell arra, hogy innen százak indultak neki a nagyvilágnak, és minden lebontott ház helyett tízet, húszat építettek az atyhaiak valahol máshol.

Vannak, akiknek drága ez a föld és arról álmodnak, hogy megerősödik ez a közösség. Reméljük, hogy egy következő fotótábor és kiállítás derűsebb képet fog megörökíteni a faluról.*

*Elhangzott Atyhában 2016. június 17-én, a művelődési házban, az Orbán Balázs szemével elnevezésű fotótábor válogatott atyhai képanyagát bemutató kiállítás megnyitóján.

Asztalos Enikő

Erdélyi néprajz marosszéki gyűjtésekben

I.

Népi lakberendezés a Nyárádmentén a XIX. század végétől napjainkig

Bevezető

A lakás bútorzata, a berendezés tárgyai és díszítése korszakonként változott. A parasztház egy-, vagy kétosztatú volt, a család anyagi lehetőségeitől függően. Ha egyetlen helyiségben laktak, abban zajlott le a család élete, azaz az étkezés, házimunka, éjszakai pihenés, vendégfogadás — hétköznapi és ünnepnapok szerint.

A kétosztatú házban az utca felől állt az első ház, a „tisztaszoba” és az udvar felőli hátulsó ház, a kettő között pedig az ún. pitvar — pitar, amelybe a ház tornácos vagy tornác nélküli egyetlen bejáratán, ajtaján bejutva előszobaként szolgált. A két helyiség bútorzata szinte egyforma volt, csak a tisztaszoba berendezése volt szebb, mutatósabb bútorokkal és a legszebb szőttesekkel, kézimunkákkal ünnepi alkalmakra, vendégfogadásra berendezve. Az egyetlen, mindig ugyanott elhelyezett berendezési tárgy a tűzhely volt, a kemence, kandalló, búbos kemence, majd a csikókemence sütőlerrel, s végül a XX. században az asztalkályha — ez mindig a ház (szoba) belső falánál állt, innen szolgáltatta a meleget, ez volt a háziasszony főzőhelye, s a kemencepadka az öregek, gyerekek meleg alvóhelye. A falusi ember a lehető legésszerűbben, lepraktikusabban igyekezett berendezni a lakását, hogy a bútorok ne foglalják el a felnőttek mozgásterét, a kisgyerekek játszóterét. Évezredek tapasztalatok élnek a bútoroknak a fal mellé helyezésében. Így az asztal nem a ház közepén állt, hanem a szoba külső sarkában, később az utcai ablak alatt, mögötte paddal, majd kanapéval (padládával), a fal mellé kerültek az ágyak egymással szemben, melléjük a kredenc (üveges almárium), a komód (ruhátartó fiókos szekrény), s a legkésőbb megjelenő sifon (ruhásszekrény), mely a kelen-gyészládát helyettesítette, amelyet addig a fiatalasszony a ruhaneműjével az ágy végén helyezett el. A padot, később a székeket az ágyak elé rakták, s csak étkezéskor, vendéglátáskor húzták az asztal köré. Így a szoba alkalmas volt főzésre, a házigazda kisebb munkáira (javíttatásra, faragásra, kukoricafejtésre stb.), s a kisgyerekek számára is maradt hely a játszásra.

A polgári házak berendezése, ahol a falusi lányok szolgáltak, több szobából állott, külön volt a hálósoba dupla ágyakkal, éjjeliszekrényekkel, ruhásszekrényekkel; külön az ebédlő, ahol a szoba közepén állt a nagyasztal, a kredenc, a tálalószekrény. A tömbházba költözött falusi ember ezt utánozva helyezte a '60-

as évektől a nappali szoba közepére az asztalt négy székkal, de bevitte a reka-
miét (később a kanapét), a kombinált szekrényt, majd a kerek asztalkát fotelek-
kel — s így egész életében a bútorokat kerülgette, az utánzással tönkretéve az
évezredes, okos tapasztalatot, amely életteret adott a benne lakóknak. De be-
szélhetnék itt a falusi ember sok más, őseitől örökölt tapasztalatáról, melyre az
újabb időkben ismét kezd rájönni s visszatérni az, akit becsapott ez az utánzás.
Ilyen például a vályogtégla, a faanyag melegsége a házépítésben, a meszelés a
festékek használata helyett, amely fertőtleníti és szellőzni engedi a falakat; a
padlás fontos szerepe, amely levegőrétegével télen meleget, nyáron hűvöset biz-
tosít a lakásban. Ne vessük el őseink tapasztalatait, a szobaberendezés koron-
ként változott, de a falusi ember ősi tapasztalatait megőrizte évszázadokon át,
nem valószínű, hogy az új korszak új módszerei kedvező életfeltételeket ered-
ményeznek. Most csak a bútorzat fejlődésével foglalkozunk a XIX. század végé-
től napjainkig, remélve, hogy tanulságokat vonhat le belőle az olvasó.

**Tisztaszoba sarka frissen festett kazettákkal kirakva
a Vajdaszentiványi Néprajzi Múzeumban**

E tanulmány pályamunka; először kisebb tanulmányként a Kriza János Néprajzi Társaság Bogdándon, 1999-ben tartott vándorgyűlésének kiadványában jelent meg, ennek bővített formáját másodszor a *Népújságban* közöltük.

Üveges almárium Mikházáról

*

Gyűjtésem területe a Felső- és Alsó-Nyárádmente, valamint a Bekecsalja volt. E vidék leggazdagabb falvai főleg zöldségtermesztésből éltek, a zöldséget a marosvásárhelyi piacra hordták eladni a „Murokország”-nak nevezett falvakból. A többi településen ökröket hizlaltak, s szőlőt műveltek a zöldségtermesztés mellett.

A XIX. század óta a falun élő emberek élete is sokat változott, s ezzel együtt a lakások, házak berendezése is. Munkám során gyűjtési útmutatókat, az adatközlőktől származó információkat, és néprajz szakos hallgatóim segítségét használtam fel a Marosvásárhelyi Népi Egyetemen 1993–2011 között.

A kelengyebútor

A Nyárádmentén sohasem készítettek és használtak festett vagy faragott bútort. Kelengyészládát, mely barnára festett fenyőfa láda volt, legutoljára a mostani 80 évesek anyja vitt a házasságába, fehérneműi és felsőruhái számára. A XIX. század végétől kezdve a paraszti bútor itt is az ún. „úri” bútor olcsó anyagból, fenyőfából, elérhető áron, megrendelhető vagy piacon megvásárolható változata volt. A polgári lakások berendezéséből az asztalosok leutánozták az ebédlőkredencet (almárium, kredenc), a komódot (kaszten), a két egyszemélyes ágyat, az asztalt négy-hat székkal, a karosszéket, a ruhásszekrényt (sifon), s az 1940-es évektől a toalettet is, ovális vagy téglalap alakú tükörrel.

**Gyöngyléces kanapé
a vajdaszentiványi néprajzi múzeumban**

A legszegényebb réteg a bútort maga készítette fenyőfából. Ha eladó leánya volt, az apa „gyalulta a sifont, a kasztent”, vagyis igyekezett házi megoldással tisztességesen kiállítani, férjhez adni gyermekét. Volt rá eset, hogy a hiányzó bútordarabokat az új férj készítette el, pótolta ki a berendezést. A szoba berendezése a következő volt: két ágy, egy kaszten, fedeles kanapé, asztal négy székkal, sifon, mosdó, fászláda, csikókemence. Az ágyak előtt fehér deszkapadok álltak, a bútorokat háziszóttsek takarták, a földre rongyszőnyeget terítettek.

A jó módú leányok szülei megengedhették maguknak a XX. század elején a városi műbútorasztalosok drágább berendezéseit. Ilyen bútorral ment férjhez pl. Sámuelné Jáni Lina Nyárádkarácsonfalván, aki 1888–1952 között élt, s utódai a gyűjtés idején még használták a bútort: hármasszekrényt, kettős ágyat, magas kerek asztalt két kárpitozott székkal, toalettet fésülködőszékkal, két éjjeliszekrényt.

**Megvetett ágy éjjeliszekrénnel,
rongyszőnyeggel**

Az általános szokás nem ez volt. A közép- és szegényebb középréteghez tartozó családfő a kelengyebútort vagy megrendelte valamelyik falusi asztalosnál Nyárádszeredában, Ákosfalván, Sárpatakon, Mikházán, Kendőn, Kóródszentmártonban, Csittszentivánon, vagy pedig bejött Marosvásárhelyre a csütörtöki vásárra az esküvő előtti héten, mert „akkor vót a kirakódás” a főtéren, a mai román katedrális helyén, s a helyi asztalosok itt árusították a piaci bútort.

Az első ház számára készítettek fenyőfából barna asztalt négy székkal, két ágyat, almáriumot, háromfiókos kasztent, sifont, felhajtós, esetleg kihúzás kanapét, nagy tükröt (ennek néha csak a ráámáját árusították, a vevő tette bele a tükröt). A hátsó házba került a tálas, később a kredenc, konyhaasztal 4-6 hokedlivel, ágy, lisztesláda, vizespad, mosdó. Mindkét szobába csikókemencét, a '40-es évek után asztalkályhát vásároltak a bútor mellé.

Bútorasztalosok Marosvásárhelyen és a Nyárádmentén

A műbútorasztalosok nem készítettek parasztbútort. Segédekkel, inasokkal dolgoztak. Az 1950-es évektől, amikor már nem bírták a nagy adóterheket, szövetkezeteket alapítottak, a Rokkantak Szövetkezetét, a Lemn-Mobila Szövetkezetet, a Nirajul (Nyárád) Szövetkezetet, s így folytatták a munkát. A városi polgárságnak dolgoztak, rendelésre. Egy szakember egy garnitúra bútort egy teljes év alatt készített el, nagyon pontos, alapos munkával. Híres műbútorasztalosok

voltak Marosvásárhelyen Ember Tibor és Ember Sándor, akik Fodor Albert kárpitossal közösen dolgoztak. Székely János és Réti István a század elején megalapították a Székely-Réti Bútorgyárat a város központjában, a mai Dózsa György utca elején (1975–1980 között bontották le, itt ma aluljáró épül).

Egy Simó Géza nevű asztalosnak a Maros mellett volt saját bútorgyára, ezt 1949-ben államosították, s az azonos nevű kommunista hősről, Simó Gézáról nevezték el. A gyár bekebelezte a Székely-Réti Bútorgyárat is. Ezt keresztelték át 1962-től IPL Augusztus 23. bútorgyárrá, s 1994-től Mobex néven ma is működik.

A műbútorasztalosoknál az inaskodás négy évig tartott. Az első évben csak takarítottak, a kisszekeket húzták, szerszámokat fentek. Második évben már a segéd mellett enyveztek, lécekből panelt készítettek, s az inaskodás végéig megtanulták rendesen a mesterséget. Az asztalosinas vizsgamunkája egy garnitúra bútor volt, amit segítség nélkül kellett elkészítenie, s akkor felszabadította a mester. A műbútorasztalosokat az 50-es évektől az állam kényszerítette arra, hogy inasaikat az elméleti ismeretek megtanulására szakiskolába járassák, de a gyakorlat a mester keze alatt folytatódott. Ezek az 1950–60-as évekbeli inasok a ma is dolgozó marosvásárhelyi és nyárádszeredai bútorasztalosok. Nostalgiaival emlékeznek vissza rá, hogy műbútorasztalosnak és segédnek lenni rangot jelentett. Saját énekkaruk volt Marosvásárhelyen, közösen szórakoztak, összejártak beszélgetni, nyakkendősen, elegánsan öltözködtek, mint iparosok a város polgárainak számítottak.

A marosvásárhelyi műbútorasztalosok a század elején fekete tölgyfa bútort is készítettek bel- és külföldre: ún. középkori, faragott címeres „fejedelmi székeket”, kovácsoltvassal erősített padkás szekrényeket — ezek ma is láthatók a Marosvásárhelyi Történelmi Múzeumban. Még a sinaiai Peleş-kastély bútorainak kifaragására is a vásárhelyi műbútorasztalosokat hívták meg.

Így érthető, hogy sokkal magasabb társadalmi réteghez tartoztak, mint a parasztbútort készítő piaci asztalosok, akikkel még kapcsolatot sem tartottak.

**Az úgynevezett „fejedelmi szék”
a Kultúrpalotában Marosvásárhelyen**

Népbútor, piaci bútor

Népbútort Marosvásárhelyen Elek János, a Simon testvérek, Mezei János, Zonda Attila, Zahari Pál készítettek fenyőfából. Ez a bútor olyan olcsó volt, hogy a szegényebb falvak lakói is megvehették. Pl. 1934-ben 3000 lej volt egy szoba-bútor a csütörtöki *kirakodáson*. Ákosfalván Kis Dénes asztalosmesternél rendeltek bútort a múlt század elején, aki „gubás”, gömbös mintájú kanapét is készített, de teljes berendezéseket és karosszékeket is. Kóródszentmártonban is dolgozott egy híres asztalosmester, Csittszentivánon pedig egy ügyes kasztenkészítő, Ozsváth nevű. A Küküllőmentéről, Kóródszentmártonból kettős ágyat, szekrényt, karosszéket rendeltek a közelben lakók. A Bekecsalján híres asztalos volt Mikházán Salat Sándor (1985-ben halt meg) és Kovács József Kendőben, aki 1980-ig élt. Rendelésre bármilyen parasztbútort elkészítettek, karosszékkel, toalettal, fogassal. Sárpaták választóvonal a Nyárádszentmiklósi és a Mezőség között. Ide járt tehát bútort rendelni a két vidék közeli lakossága Bakó Ferenchez, aki 1898–1975 között élt. Épület- és bútorasztalos volt, segédekkel, inasokat tartott, mestersége a családban folytatódott. A Bekecsalján úgy emlékeznek, hogy egy eladó leány bútorral való kiállítása egy hizott bikaborjú árába került.

Csikókemence, ágy,
kredenc a házban

Mosdó tükörrel
Mikházán

A bútorok elkészítésének módja

Az első házba készült bútor:

A bútort *fladerezték*. Ez a következő munkafolyamatot jelentette: először begipszelték a hasadékokat, bogokat, azután lesvájfolták (smirglivel a gipszet le-súrogták), utána sárga grunddal legrundolták (bekenték lenolajjal kevert sárga festékkal). Miután megszáradt, világosbarna festékekkel kenték be, s a friss festékbe faerezetmintákat rajzoltak hosszú szőrű, gereblyeszerű, ritka szőrű ecsettel — valójában ez a fladerezés —, de néha tengeri szivaccsal vonalazgatták, ereztették meg. Díszítették mintás kis hengerrel is, levélmintával (gyertyánfalevél- vagy akantuszlevél-utánzattal), néha pedig virágmintával (főleg boglárkamintával). Az erezet vagy a minta aztán beleszáradt a friss festékbe. A kasztenfiókot megkontúrozták: minden fiókra körbe széles vonalat húztak ke-

ményszőrű ecsettel, a közepe felé haladva pedig hullámos vonalakkal utánozták a fa erezetét. A drágábbik kanapé *gyöngyléces* volt, azt esztergálni kellett, munkásabb volt. Az egyszerűbb kanapélécet svábszaggal vágták, ez keskeny lapú, aprófogú, rámás fűrész. A támla 10 cm széles alsó és felső deszkájára a szélektől 2 cm-re sima gyaluval egy vagy két mélyedést, szegélyt vágtak. A díszesebb kanapé háttámlájára 8-10 tulipánszerű díszet illesztettek, a két karfájára pedig kettőt-kettőt. A sifon legtöbbször három *filungos* volt, vagyis egy ajtófélre három betétet helyeztek el. A filung közepe kiemelkedett, és sötétebb színű volt, erezet rajzolva bele és köréje. A szekrény tetejére elől kétfelől sávosan esztergált, alma nagyságú díszgömböket helyeztek. Ilyenkor a szekrény lábát is esztergálták. A sifonajtók alján fehérenmús fiók volt. Az ajtók gombját szintén esztergálták, de volt, aki porcelángombot rendelt. Az ajtógomb alatt rombusz alakú rézdísz állt.

A tükör farámáját is fladereztek, a tükröt nem az asztalos tette bele. Itt a falitéka nem volt divat. A gerendáról lógó rúdra ruhákat tettek, csizmát akasztottak. A *kasztennek* három fiókja volt, kétfelől két fagommbal, középen réz húzókampóval. Sokan ide is porcelángombokat tetettek. Az ágyfő deszkája, ahova a párnát tették, mindig egyenes volt, néha gyöngyléces, ha a többi bútordarab is gyöngylécesen készült. Az ágybütönek két filungja volt, hosszában elhelyezve.

Virágmintás fladerezett sifon

Régi bútorok a mai Székelybőn
(Szente Kinga felvétele)

Az asztalt fladereztek, s a négy széket is. A tisztaszobába készített székek mindig támlásszékek voltak. Ha tulipánszerű minták voltak a kanapén, a szék hátára is két ilyen mintát tettek. A szék ülőrésze elől kiszélesedett.

A hátulsó házba készült bútorok

A kredenc a kasztenhez hasonló, de háttámlával. Felül két egymástól elválasztott fiókja volt, alatta kétajtós szekrényrész edényeknek, filungozva, fagombokkal. A régebbi, egyszínű barna kredencet a '30-as évektől a zöld-fehér színű festett bútor váltotta fel. Az asztal teteje festetlen volt, lúggal súrolható, de két

fiókját és a lábait lefestették. A fiókokban rekeszek választották el a kanalakat, fakanalakat. Hat hokedli készült melléje, lefestve. A lisztesláda is itt állt, hátsó részét magasabbra készítették, a teteje felcsapható volt. Három rekesz készült bele: a barna lisztnék, a nullás lisztnék és a puliszkalisztnék.

A vizespad festetlen volt, két veder számára volt hely rajta. A mosdó kisebb asztalhoz hasonlított, középen lyukkal a mosdótál számára. Háttámlájára polcot tettek, ezen állt a borotvafelszerelés. A tál alatt is volt polc a szennyes vizes vedernék. A mosdó fölé tükröt helyeztek farámával a borotválkozáshoz. Az alsó polca alá két fiók készült a boksznak, bokszoskefének, kályhafestéknek. A fásláda a csikókemence mellé került, ez is festett volt.

Tárcás mintájú gyapjútakaró

Mosogatóasztal és vizespad

A ház berendezése

Az elsőház volt a tisztaszoba, a legszebb bútorokkal. Itt nem lakott a család, s télen nem fűtötték, a Bekecsalján, ahol fával tüzelnek, ma is így van. A nyárádmenti gázfűtéses falvakban is megmaradt az elsőház tisztaszobának, ahol vendégeket fogadnak, s télen csak az ünnepeken fűtenek be.

Közvetlenül a két, utcára nyíló ablak alatt, a fal mellett állt a kanapé, az asztal mögött. Ládájában többnyire fehérneműt tartottak, ha fiókja volt, szalmazsákokat tettek a kihúzott fiókba, s abban hált egy-két gyermek. A kanapét háziszóttos, *vetöllős* mintájú gyapjútakaró borította, piros-zöld, zöld-fehér színekkel. Két sarkába díspárnát szoktak tenni. A kanapé fölött volt felakasztva, s egy nagy szeggel előredőttve a nagy, barna fakeretes tükör. A kanapé előtt álló négyszögű asztal köré négy háttas széket tettek. Az asztalt a Nyárádmentén kötelező három terítő borította mindig: alul fehér gyapot háziszóttos, *szíjus* vagy *macskanyomos* mintával, szélén kézi horgolású csipkével, ráterítve egy gyapjúabrosz piros-fehér vagy zöld-fehér koszorús mintával, szélén csipkével vagy házilag készített rojttal, s ennek tetejére egyik saroktól a szemben levő sarokig száröltéses hímzésű futó állt, fehér gyolcsból, színes cérnával kivarrva.

Étkezéskor leveszik a díszabroszokat, és egyszerű, szapulható, viselő kenderabroszt terítenek az asztalra. Vendégek kínálásakor ráterítik a fehér étkezőabroszt a díszabroszra, de névnapozás, keresztelő, családi ünnep esetén is leveszik a díszabroszokat, nehogy ital folyjon rájuk. A viaszosvászon abrosz a '70-

es évek végén jelent meg a fiatalok újításaként a konyhaasztalon, akik már nem szőnek, s kímélik a kelengyékükben örökölt abroszokat. A család ezen a viaszos-vászon abroszon étkezik, ami lemosható, letörölhető. Az ünnepi szobában, az elsőházban ma is három örökölt abrosz van feltéve.

A Bekecsalján az asztalosok ovális asztalt készítettek a kanapé elé, két karosszékkal. Ha a karosszékek a bejárati ajtóval párhuzamosan álltak, azt jelezte, hogy békesség van a családban. Ha karjukkal kifordulva, háttal álltak az asztalnak, akkor veszekedtek a házastársak. Ha vendéget vártak, a karosszékekbe díszpárnákat helyeztek. Ezekre a vendégnek nem illett rátámaszkodnia, hanem óvatosan felemelte, arrébb tette, mielőtt leült.

A hajdani vetett ágy Székelykakasdon
(Cseginé Szép Klára házában)

A fal mellett, vagy egymás végében, vagy a két fal mellett állott a két ágy. Egyik volt a vetettágy, a díszágy. Az ágydeszkákra *surgyét*, szalmazsákot, arra *derékaljat* tettek, s leterítették a fehér gyapotból szőtt csipkés szélű díszlepedővel, mely a földig ért. Két, huzat nélküli, összecsavart paplan került reá, piros és bordó színűek. Ezekre rakták fel a kilenc nagy párnát és a három kicsi párnát. A fehér párnahuzatok бүтүjének anyagát a század elején horgolták, vagy neccből készítették, a '30-as évektől a boltból vettek lyukhímzéses anyagot, s alája piros és kék selymet helyeztek. A másik ágyat gyapjúszőtt szőnyeggel (ágytakaróval) takarták le, szőtt huzatú nagy párnát téve az ágy fejéhez. A betegek, öregek erre az ágyra szoktak napközben lepihenni.

Az ágyak melletti falra feliratos vagy háziszőtt falvédőt tettek, föléje családi képet, nagyított esküvői képet, vagy egy nagy rámába helyezett sok, apró családi képet, üveg alatt. A Bekecsalján, az ún. „Szentföldön”, a katolikus falvakban, az ágy fölé akasztották a múlt század közepéig a nagy szentképet: Szent József, Szent Antal, Szent Rózsa képét, a Jézus szíve képét, Szűz Máriát, vagy a csíksomlyói Mária-szobor nagyított képét. Az arasznyi nagyságú feszület az ágy fölött, vagy a fatáblás óra alatt állott.

A gyermekek számára hálóhelyül az ágy alá toltak be nappal egy deszkaállványt szalmazsákkal, néhol a felnőttek ágya volt kihúzható a szoba belseje felé, gyermekfekhelyként.

A fal mellett állt az *üveges*, másik nevén *almárium*. Üveges felső részében porcelán- és üvegedényeket tartottak, alul, a kétajtós szekrényben pléhedényeket. Az almárium lapját rojtos vagy csipkés szélű gyapotszöttessel takarták le.

Itt befőtteket és savanyúságokat szoktak tartani, akárcsak a sifon tetején, mert a fűtetlen szobában elálltak egész télen. A kaszten három fiókjában ágyneműt és szőtteket tartottak. Tetejét fehér házi gyapotszőttes terítővel takarták le macskanyomos vagy szíjus mintával, kézi csipkével körbeszegve. Erre szép porceláncsuprokat, szükség esetén befőtteket raktak. A kaszten tetején állt a *porcelánlábos*. Ez a polgári készlet levesestáljához hasonlít, de kisebb, és fajanszból készült, virágmintával. Ebben vitték a gyermekágyas asszonynak a húslevest vagy madártejet. Egy tányérba helyezve beletették a lábost a legszebb *szervétes* cifra *takaróruhába*. Felül összekötötték a takaróruha *csúpját*, úgy vitték el, kézben. Ebből egyszerre kellett kiönteni az ételt, „merengetni” nem volt szokás.

Az ajtó mellett állt a sifon, a felsőruhák számára, s fiókjában a harisnyák, zoknik. Tetején befőttek sorakoztak télen.

A Bekecsalján az asztalosok toalettet is készítettek a garnitúrához ovális tükörrel, alul kétfelől szekrénykéekkel.

Üveges almárium a mai Székelybőn

A tükör alatti lapon terítőn állt az öntött vagy faragott gyertyatartó gyertyával a katolikus házakban. Ezt a gyertyát csak vízkeresztkor gyújtották meg, így sokáig eltartott. A toalett két szekrénykéje közötti üres helyen mai napig is a zsírosbödönt tartják minden háznál (mint már említettem, itt nincs gázfűtés, a szobát nem fűtik). A Bekecsalján a régi bútor még a mai napig megvan a tisztaszobában. Az 1980-as években behozott műperzsa és az 1990-es évektől a cigányok által árusított török perzsa előbb a falra került, de most már letették a földre, s Kibéden szövettek gyapjúszőttes falvédőket az ágyak melletti falra. Ugyancsak a Bekecsaljára jellemző, hogy az ajtó mögött állófogas van, amit a helybeli asztalosok készítettek, készítenek el. Erre akasztgatták fel időnként a posztóujjasokat molyosodás ellen, a fogas tetejére kucsmát vagy kalapot húzva, amely megtartotta a fejrevaló formáját.

A protestáns lakosságú falvakban a nagy szentkép helyett Házi áldást, Petőfi arcképét, Rákóczi búcsúját, 1848-as lovas huszárt ábrázoló színes lenyomatokat lehet látni a falon, köréje rojtos dísztrüklőzőt helyezve ünnepeken és vendégváráskor.

A rojtkötés az egész Nyárádmente legjellegzetesebb kézimunkája. Egy kendő kirojtozása egy napig is eltart, nehezebb, mint a szövés, „szaparátlanabb”, mint a csipkekötés. Mintáik: *bogas*, *pókas*, *vesszős*. Általában 10-12 centiméteres rojtot kötöttek a régi háziasszonyok bogozásos módszerrel. A '70-es években még tanították rá a kislányokat, ma nem köti senki.

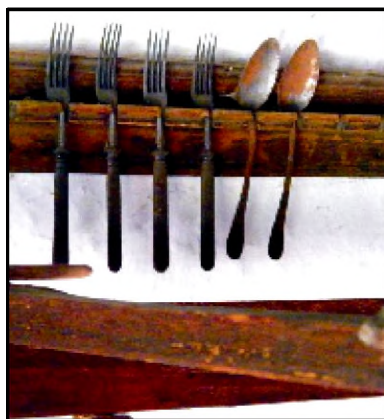
A katolikus házakban a nagy szentképet az 1950-es években a legtöbb tisztaszobában kicserélték, ma már csak néhány öregnél látható. Helyette giccses képek kerültek a falra, macska gombolyaggal, hattyú a tavon stb. Házszeneléskor a plébános szóvá szokta tenni a nagy szentkép hiányát, s kis szentképeket osztogat, ezeket a giccses képek rámájába tűzdelik, úgy, hogy most már halomnyi van körben felgyűlve.

Rakott kemence plattennel, edényekkel

Csikókemence, azután asztalkályha, ma már több helyen csempekályha áll a sarokban, hogy alkalomadtán tüzet rakhassanak télen az elsőházban.

Az ablakokra a háziasszony maga szőtt fehér gyapotfüggönyöket, *szíjus*, *sályos*, *leptető*s mintával, felül drapért, s kétfelől két hosszabb függönyt, mely nem takarta el a kilátást az ablakon keresztül. Ennek *cakkenyes* mintát horgoltak a szélére. A *csipkefirhangok* csak az 1950-es évektől kezdtek megjelenni a házakban.

Kalántartó a hátulsó házban

Az asztal fölött lógott a porcelánernyős, rézdíszes függőlámpa, de a kasztenen is állólámpa biztosította a fényt. A villanyt az 1950-es évek végén vezették be a nyárádmenti falvakba, a „Szentföldre” pedig csak az 1967–68-as években. A gázt is az 1950-es évek végén vezették be, kivéve Csibát és Kakasdot, ahol akkor a falu vezetői leszavazták, s csak néhány éve van gáz a két faluban, a „Szentföldön” pedig ma sincs mindenütt.

Az elsőházban az ágyak alatt tartották a ritkán használt pléhedényeket.

A Nyárádmentén a mai napig az elsőházban ravatalozzák fel a halottat. Minden asszony szőtt és rojtozott díszkendőt a koporsókba is, minden családtag számára. Még a '80-as években is szokás volt a halott dereka alá tenni keresztbe egy rojtos szőttes kendőt (a szemfedő és lepedő használata mellett), s a koporsóból kétoldalt *kifityegett*, dicsérve a háziasszony ügyességét.

Régi rakott kemence edénytartó ráccsal

A hátulsó ház

Ebben a helyiségben lakott a család, ott főztek, fűtöttek. Itt volt a kanapé, konyhaasztal hat hokkedlivel, az asztalon három terítővel. Ezeken azonban nem étkeztek, hanem levették, s étkezőabroszra terítettek. Az öregek ma is megszólják azokat a fiatalasszonyokat, akik állandó használatra viaszosvásznat terítenek az asztalra kényelemből, s azon étkezik a család. A hátulsó házban van két ágy, benne *surgyé*, azon derékalj, lepedő, pokrócok, s gyapjú háziszőttes szőnyeg (takaró) borítja. Az ágyak fejénél egy-egy nagypárna áll, háziszőttes huzattal. A porcelánedényeket tálasban tartották, a pléhedényeket kredencben, itt is volt almárium, s a falon nagy, barna keretben üveg alá téve sok kicsi fénykép az egész rokonsággal. Az egyik ágy felett a „Szentföld” falvaiban kereszt állott, a másik felett feliratos falvédő. A Bekecsalja katolikus falvaiban néhány háznál még őrzik az öregek a szekrényben a betlehemi istállót, agyagból és papírból megformálva, állatokkal, figurákkal, bölcsővel. Ezt adventkor előveszik, s csakis a hátulsó házban, a melegben állítják fel, hogy „a kicsi Jézus meg ne fázzék”.

A csikókemence mellett van a mosdó, a vizesvedrek, a kicsiszék, a fásláda. Keresztiszemes vagy száröltéses hímzésű feliratos falvédőt az 1927–1960-as években a használati ágy mellé is tettek, s a főzőkemence fölé, a konyhába. 1960

után elterjedt szokás lett, hogy a konyhába, a kályha fölé könnyen lemosható, gyári festett pléh falvédő került, s az ágy mellé műperzsa vagy gyapjúszőttes.

Az ajtón belül szegen lógnak a szőttes törülközők. Ez ma akkor is így van, ha fürdőszobás a lakás, mert kézmosásra mosdótálat tartanak a kályha mellett vagy a pitarban.

A *kendők* s a *kalándörgölők*, a zsákok, a *surgyé* kenderfonalból, csepű leverővel készült.

Vetőszeg és felállított szövőszék, előtte csörlő

Egy-egy télen a háziasszony általában 8 véggel szőtt párnahajat, abroszt, lepedőt, *surgyét*, kalándörgölőnek valót, zsákokat. Mikor pakk gyapottakat lehetett kapni, abból ingeket, gatyát szőttek kenderrel. A kenderfonalat szövés előtt megmosták, felmotollálták, s hamuval, mésszel szép sárgára szapulták, kenyérsütés után egy zsákba dugva a sütőkemencébe tették, hogy szépen megsárguljon. Szövés után is megszapulták a kész vásznat, s a kútnál cseberből kiszutykolták a mosópadon három léből is.

1960-tól nem természetnek kendert, de a gyapjúszőnyegeket (ágytakarókat) és a csíkos pokrócokat most is szövőgetik házi gyapjúból.

A főzőkályha mellé akasztják a *kalántartó kosárt* és a puliszkakeverő-tartót.

A Nyárádmentén tányérokát nem akasztottak a falra egyik szobában sem.

A hátsó házban állítják fel ma is a szövőszéket. Az 1940-es évekig az öregektől örökölt 4-5 méter hosszú osztovátákat használták. Ezután a fiatalok áttértek a rövid, másfél méter hosszú szövőszék készíttetésére, amely kevesebb helyet foglalt el az egyetlen fűtött szobában. Aki piacra is szőtt, eladásra, annak a házában a kis szövőszék egész évben felállítva a sarokban volt, hogy a házi munka mellett a gazdasszony bármikor beleülhessen szőni.

A kendőket (törülközőket) az 1950-es évekig négyenyüstösen szőtték, piros csíkkal, esetleg fordított csíkkal (a szálakat szakaszonként megfordítva felkötötték, s ettől kockás csíkozás alakult ki). A kendők két végét rojtozták fehér gyapot kézimunkával. A kendők szíjus vagy *macskanyomos* mintával készültek fehér félpamutból vagy gyapotból. Felsőruhának csepűköntöst szőttek a leánykáknak az 1950-es évekig. A fiúk szőttes ingét fehérén hagyták, de a gatyát kékre festették, hogy ne piszkolódják. Téltre posztónadrág készült házilag és

bekecs. A megványolt háziszótttest a szabó varrta meg. Az öregemberek még az 1970-es években is kenderingben-gatyában jártak a mezőre dolgozni.

Mindkét szoba „*tapaszos*” volt, csak a módosabb családok padolták le az első házat. A ház tapaszolása elég „*nyűgesen*” ment, az agyagba harmadrész ganét tettek. A földre rongyszőnyeget helyeztek, az elsőházba újabban perzsát néhol, s a küszöbre és a küszöb elé lábtörölt.

Modern fotelek gyapjúsóttes terítőkkel

A házba az udvarról egyetlen ajtón lehet bemenni, s a közházba, másik nevén *pitarba* vezet, onnan nyílik két szemben levő ajtó az első és hátulsó házba. A pitarban áll legtöbb házban a *hiúba* vezető lajtorja (máshol a tornácból mennek fel a padlásra). A piszkosabb munkákat itt szokták télen elvégezni, pl. a nagymosást, a disznóölés munkálatait, ezért itt is áll egy festetlen fenyőfa asztal széssel. A falra akasztják a nagylapítót, itt tartják a dagasztó- és a mosóteknőt. Pad is van benne, s néhol széken mosdótál vízzel. A padra szokás helyezni a csebret, a vajköpülő dézsát. Néhol itt is van kanapé és karosszék, s itt fogyasztják el disznóöléskor a vacsorát. Olyan megoldás is látható, hogy a csikókemence ajtaja a pitarban van, a többi része átnyúlik a hátulsó házba, így nincs a fafűtéssel szemetelés, és a pitar is fűtve van. Néhol a régi Fram hűtőszekrényt is itt lehet még látni.

Láda, teknő, fűrész a pitarban

A lakásberendezés további fejlődése

Az 1950-es évektől kezdve a tulajdonosoktól, mesterektől államosított bútorgyárok ún. népbútort kezdtek gyártani. Ez egyszerű fakeretbe tett, pácolt, fényezett lemezből készült. A berendezéshez tartozott az asztal négy kárpitozott, háttas székkal, rekamié, később kárpitozott, összecsuksukható kanapé, háttas szekrény pici, négyszögű vitrinnel, és toalett tükörrel. Ezzel megvalósították a tömbházlakásokba költözött vidékiek egyenbútorát. A nyárádmenti falvakban elég hagyományőrző a berendezés, szinte minden régi házban legalább egyik szobában megvolt még 2000-ben a század eleji bútor. Az 1960-as évektől kezdték kicserélni erre a népbútorra az új lakások berendezését, vagy a régi egyik szobáját, többnyire vegyesen helyezve el a régi bútorok darabjaival.

Az 1970–1980 közötti évek a népbútor háttérbe szorulásának időszaka. Falura is kikerült a divatos, alacsony kisasztalka két fotellel és kombinált szekrénnel, összecsuksukható kanapéval.

Szobasarok a szerző lakásán Marosvásárhelyen

Az 1980-as évek végétől máig is divatos a natúrszínű panelbútor faliszekrényekkel, de ez nem aratott nagy sikert a Nyárádmentén. Bekerült ellenben a konyhába a két színnel festett gyári konyhabútor: kredenc, asztal, hokedli és melléje a hűtőszekrény.

Gyűjtőútjaimon arról is meggyőződtem, hogy a faluról ipari munkára beköltözött városiak is őriznek egy-egy múlt század eleji bútordarabot, még újra is festetik, renováltatják, főleg a fladerezett szekrényeket. A marosvásárhelyi Szabadság u. 40. szám alatt egy nappali szobában például két 100 éves fladerezett sifont láttam festett konyhakredenc és konyhaasztal, székek, valamint natúrszínű panel tévészekrény társaságában, egy bőrgyári munkásnál.

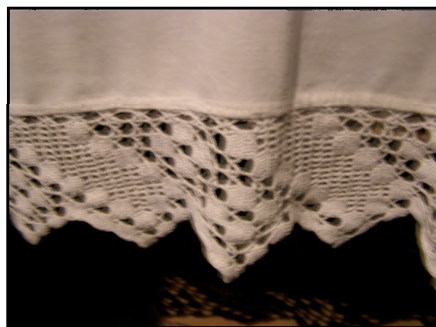
2000-től jött divatba a Bekecsalján a diófabútor, amit rendelésre készített Palkó János Nyárádszeredában, Dénesi Imre Deményházán, Kovács Dénes Kendőben. Valóságos státusszimbólum lett a diófabútor, s a szőlőkből, kertekből vágták ki a diófákat, anyagnak, hogy a készíttetés olcsóbb legyen. Új gyári bútor ugyanis csak az vásárolt és vásárol ma is, akinek emeletes, új házra is telik, tehát a módosabb családok.

Mikházi bútorok
(kisasztal fotelekkel)

Egyenlakás

A XXI. századi falusi és városi otthonok berendezésére mélyen rányomta a bélyegét a televíziós filmekben látott lakások képe. Nyugati „mintát” akarva utánozni, előbb a kombinált szekrényeket szedték szét, s helyezték el részleteiben a házban, azaz külön a duplaajtós szekrényt, külön a vitrines felsőt, külön az ágyneműtartót, ráhelyezve utóbbiakra a televíziót, esetleg a számítógépet is. A rekamié, sőt a kanapé is sok helyen útban volt, helyette ágybetéteket tettek ágyaljra vagy a padlóra. Aki tehetett, persze megvette az újabb, azaz legújabb szekrényt, mely a mennyezetig ér, vitrinnel, s melléje jár a bőrhuzatú, esetleg hófehér huzatú, de gyakrabban műbársonnyal bevont szembekihúzható kanapé. Az asztalka maradt a fotelekkel, de az újabb kisasztalnak gyakran üveg a teteje. Ez a változás lehetne a haladás, fejlődés jele is, csak hogy a berendezés teljesen kiiktatta a szőtteseket, varrottasokat. Csak az értelmiségiek őriztek meg vagy vettek kézimunkákat. A „modern”, nyugati típusú lakás ugyanis teljesen kopasz, nincs nemzeti jellege, valóságos egyenlakás, ha Nyugat-Európáról, ha Amerikáról van szó. Hogy Erdély miért tekinti ezt mintaképnek, érthetetlen. A nagyanyák gyönyörű szőttes terítői (pokrócai), a szép varrottas asztalterítők, a vetett ágy párnabütiüiből átalakított díszpárnák vagy eltűntek, vagy van, aki bevallja, hogy elégette, más eladta külföldieknek vagy legjobb esetben a szekrénybe tette. Sajnálatos, hogy kézimunkáikról, szőtteseikről híres erdélyi asszonyok feladták a lakásdíszítés magyaros, hagyományos jellegét, s már a lányok kelengyéjének sem a szép kézimunkák adják meg az értékét. Szerencsére jobb esetekre is találtam példát. Falun lakó értelmiségiek, hagyományőrző asszonyok az új, modern bútor is falvédókkal, varrottas párnákkal, terítőkkal teszik hangulatossá, egyénivé.

Gyapjúszőtt abrosz toldása

Városokon, falvakon kezdenek hímzőköröket szervezni, s eredeti, régi szép lakásdíszítő falvédőket, asztalterítőket, díspárnákat, drapériákat készítenek. Példamutató az ilyen kezdeményezés! Helyet kapott néhol a népi iparművészeti tárgyakkal való díszítés is, a gyékény falvédő, szalmából fonott asztalterítő, díszkosarak, s a népies kerámiához tartozó vázák, kancsók, a fából faragott csillárok, falilámpák. Ajánlatos a vásárokon látható giccsek kerülése (gipszfigurák, pirossal festett kerámiák, nipppek, művirágok).

A lakás az otthonunk, munka- és pihenőhely, a családi élet színtere — saját érdekünk ezt ízlésesen berendezni, díszíteni.

Lepedőszél kézi horgolással

Tájszavak jegyzéke

almárium = konyhaszekrény, üveges kredenc

cakkenyes = cakkos

csepű = a kender durvább része

csepűköntös = durva kenderből szőtt egybevarrt ruha és lájbi

csipkefirhang = csipkefüggöny

csúppja = sarkai, csücske

derékalj = dunyha a szalmazsákra téve, tollúval töltve

drapér = drapéria, felsőfüggöny

elsőház vagy tisztaszoba = az utca felőli szoba

hiú = padlás
 kalándörgölőnek való = edénytörlő
 kaszten = ládaszerű, fiókos szekrény
 kendő = törülközőkendő
 kifityeg = kilóg
 kirakódás = kirakóvásár
 kockacukros = apró négyszögekből álló szőttminta
 koszorús = koszorúkat formázó minta
 közház vagy pitar = pitvar, előszoba az első és hátulsó ház között
 lajtorja = létra
 leptetős = magában csíkos, lépegetést utánozó szőttminta
 leverő = felnyújtott szál beverője a szövésben
 macskanyomos = a macska nyomát utánozó szövés minta
 merengetni = meregetni
 nyűgesen = nehezen, sok bajjal
 osztováta = szövőszék
 pitar = pitvar
 pókas = pókos rojtminta
 sályos = sávós szövés minta
 sifon = ruhásszekrény
 sing = kb. 62 cm
 surgyé = szalmazsák
 szervét = asztalkendő
 szíjus = szíjhoz hasonló, bemélyedő csíkú szövés minta
 szőnyeg = ágytakaró
 takaróruha = asztalkendő
 tapaszos = agyaggal bekent, padozatlan
 tálcás = tálcás, nyolcszögű mintájú szőttminta
 üveges almárium = konyhaszekrény
 vesszős = rojtminta
 vetett ágy = díszágy magasra felvetve
 vetöllős = a vetéllő alakját utánzó szövés minta

Adatközlők jegyzéke
*(1980–2011 között, akik közül többen
 elhunytak a gyűjtés kezdete óta)*

1. Bajcsiné Kovács Zsuzsánna (1909), nyugdíjas földműves, Székelykakasd
 2. Bakó B. Pál (1954), ferences pap, Sárpatak
 3. Csegziné Szép Klára (1911), nyugdíjas földműves, Székelykakasd
 4. Daliné Bálint Anna (1945), nyugdíjas tanárnő, Nyárádkarácsonfalva
 5. Demzséné Simon Julianna (1922), háziasszony, Nyárádkarácsonfalva
 6. Fogarasyné Ábrán Ágnes (1924), nyugdíjas, Marosvásárhely
 7. Gidófalvi István (1958), ipari munkás, Székelykakasd
 8. Imreh Sámuel (1922), nyugdíjas tanító, Székelykakasd
 9. Imrehné Soós Éva (1967), háziasszony, Székelykakasd
-

10. Kurta Lajos (1938), asztalosmester, Marosvásárhely
11. Lokodi Imre (1962), újságíró, (Mikháza) Marosvásárhely
12. Oláhné Báthory Anna (1913), nyugdíjas, Szentháromság
13. Péterné Csöbi Rozália (1931), nyugdíjas, Körtvélyfája
14. Szép Gergely (1920), földműves, Székelykakasd
15. Szép Júlia (1911), földműves, Székelykakasd
16. Szilveszter Ibolya (1982), asszisztensnő, Mikháza
17. Sente Kinga (1958), virágkötő, Székelybő, Marosvásárhely

A tanulmány fotóit Bodolai Gyöngyi újságíró, Lokodi Alpár muzeológus, Szilveszter Ibolya asszisztensnő, Sente Kinga virágkötő és Dász László mérnök készítették.

A tanulmány bútorainak a rajzait Asztalos Enikő készítette, nyomtatásra átdolgozta Báthory Katalin.

Jegyzetek

¹A *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*. Tájházak fejlesztésének lehetőségei Erdélyben. Bogdánd, 1999. szeptember 24-26. 28-34.

²*Népújság*, Harmónia rovat, 2011. szeptember 15 — 2012. január 5.

Helynévmutató

(Maros megye)

Ákosfalva — Acățari	Lőrincfalva — Leordeni
Búzaháza — Grăușorul	Lukafalva — Gh. Doja
Cserefalva — Stejăriș	Marosvásárhely — Tg. Mureș
Csiba — Ciba (Hargita megye)	Márkod — Mărculeni
Csíkfalva — Vărgata	Mikháza — Călugăreni
Csittszentivány — Sîntioana de	Nyárádremete — Eremitu
Mureș	Nyárádselye — Șilea Nirajului
Folyfalva — Folea	Nyárádszentimre — Eremieni
Harasztkerék — Roteni	Nyárádszereda — Miercurea
Ilencfalva — Ilien	Nirajului
Jobbágyfalva — Valea	Nyárádszentmárton — Mitrești
Jobbágytelke — Sîmbriaș	Sárpatak — Glodeni
Káposztásszentmiklós — Nicoleşti	Székelykakasd — Vălureni
Kendő — Cindu	Szentgerice — Gălățeni
Kórodszentmárton — Coroisînmartin	Torboszló — Torba

Felhasznált kérdőívek, útmutatók a Magyar Néprajzi Múzeumtól

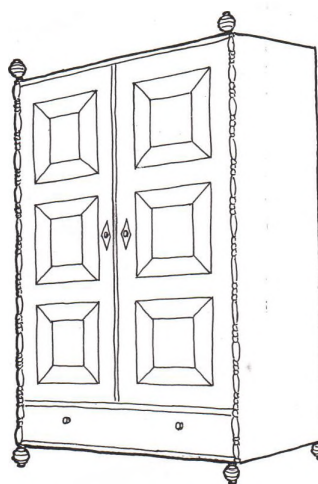
1. Szarvas Zsuzsa: *Gyűjtési útmutató eszköztárak készítéséhez — tárgyegyüttesek feldolgozásához.*
2. Újváriné Kerékgyártó Adrienne: *Útmutató paraszti kézművesség, háziipar, népi kismesterség ismertetéséhez.*
3. Molnár Mária: *A hagyományos közösségek átalakulása.*
4. XXX. *Ismerd meg a falu népét és kultúráját — Útmutató a népkutatáshoz a helyismereti gyűjtők számára.*

Szakirodalom

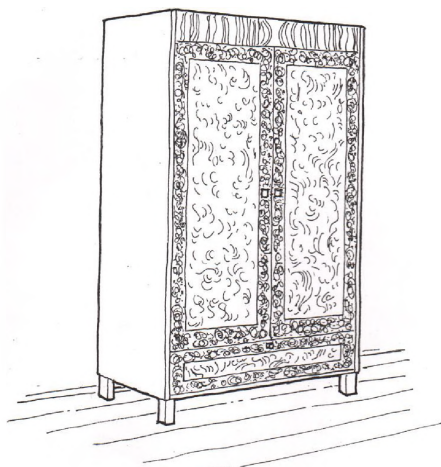
1. Asztalos Enikő: *A lakásberendezés változásai a Nyárádmentén 1980-tól napjainkig.* A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője. 1999. 3-4., 28-34.
2. Asztalos Enikő: *Szép szivárvány koszorúzza az eget — Népelet Székelykakasdon.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1988.
3. Balassa—Ortutay: *Magyar néprajz.* Corvina Kiadó, 1979. 139-152.
4. *Magyar néprajzi lexikon, 1. kötet.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1977. 42-44., 397.
5. *Magyar néprajzi lexikon, 3. kötet.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1987. 19., 130-131.
6. *Magyar néprajzi lexikon, 4. kötet.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1987. 149-150.
7. Suba Ferenc: *Márkod története és néprajzi leírása.* Ansid Kiadó, Marosvásárhely, 2004. 59.

Melléklet

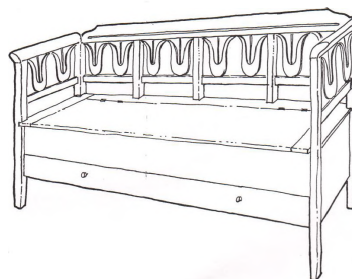
Asztalos Enikő *Népi lakberendezés a Nyárádmentén a XIX. század végétől napjainkig* című néprajzi tanulmányához

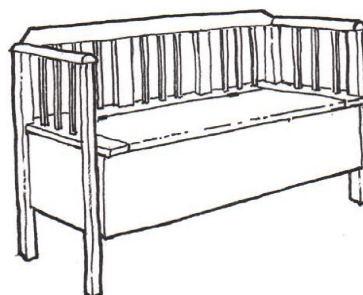
100 éves fladerezett és filungos sifon

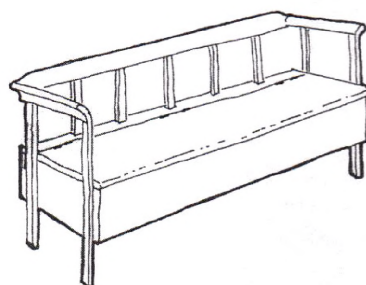
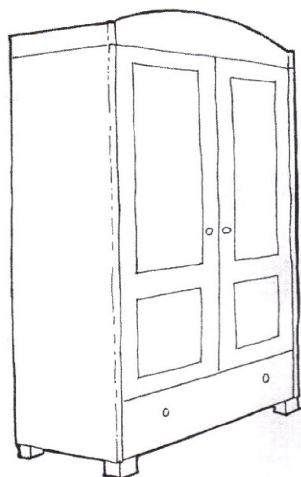
100 éves fladerezett sifon

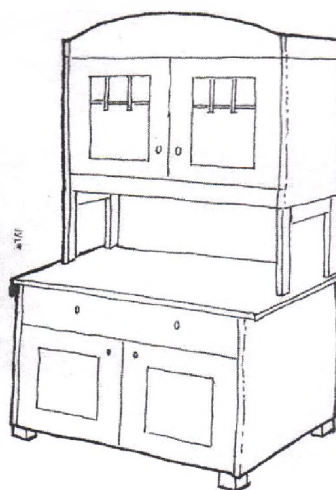
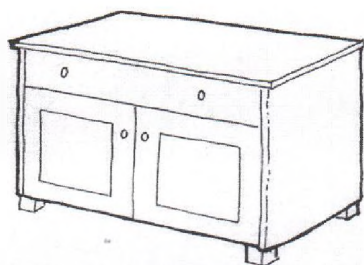
Tulipános kanapé

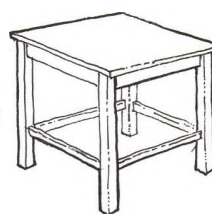
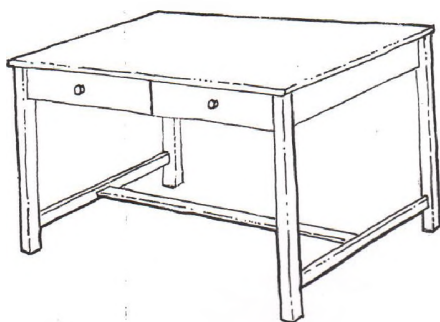
Kanapék

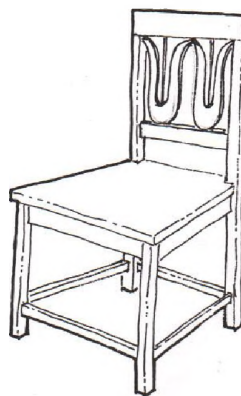
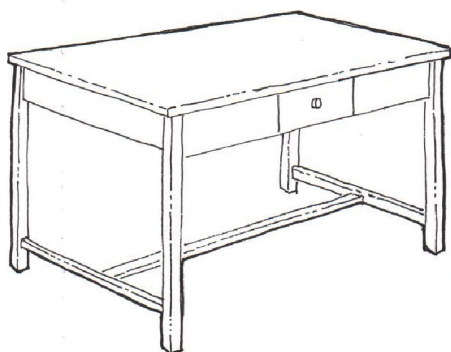
Század eleji bútorok
(sifon és kanapé)

Század eleji bútorok
(kaszten és üveges almárium)

Konyhaasztal és hokkedli

Asztal és tulipános hátasszék

Kiadványaink elérhetőségei a világhálón

Erdélyi Toll

Irodalmi és művelődési folyóirat

<http://epa.oszk.hu/02200/02203>

www.erdelyigondolat.ro

*

Irodalmi és művelődési folyóirat

www.erdelyigondolat.ro

<http://epa.oszk.hu/01300/01336>

<http://www.matarka.hu>

*

Beke Sándor: Átölelt a lelked.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

<http://mek.oszk.hu/17700/17792>

*

Beke Sándor:

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján.

Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2012.

www.erdelyigondolat.ro

<http://mek.oszk.hu/11100/11103>

*

Beke Sándor: Tekintetemmel megfésüllek.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2012.

<http://mek.oszk.hu/17700/17793>

*

Málnási Ferenc:

**A Székely Útkeresőtől a Nyelvünk és Kultúránkig,
az erdélyi irodalomtól ünnepekig, nyelvhezáig.**

Recenziói állomások könyveink birodalmában.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2016.

<http://mek.oszk.hu/16100/16159>

*

Beke Sándor:

Erdélyi Toll — az egyetemes magyar irodalom és művelődés szolgálatában.

Beszélgetés sajtómunkatársakkal, szerkesztőkkel, írókkal, költőkkel,

irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal az Erdélyi Toll öt éves évfordulóján

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2016.

<http://mek.oszk.hu/16100/16160>

*

Beke Sándor — Brauch Magda: Erdélyi harangok.

Versek és verselemzések.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2016.

<http://mek.oszk.hu/16100/16148>

*

Beke Sándor — Málnási Ferenc: Az álmodó bérceken.

Versek. Beke Sándor verseinek stilisztikai elemzése.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2016.

<http://mek.oszk.hu/16100/16158>

*

Beke Sándor — Málnási Ferenc: Csengő csendül, csillag csillan.

Beke Sándor: Gyermekversek.

Málnási Ferenc: Beke Sándor gyermekverseinek stilisztikai elemzése (I.).

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2017.

<http://mek.oszk.hu/17800/17812>

*

Beke Sándor — Málnási Ferenc: Öregapó meséjében.

Beke Sándor: Gyermekversek.

Málnási Ferenc: Beke Sándor gyermekverseinek stilisztikai elemzése (II.).

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2017.

<http://mek.oszk.hu/17800/17813>

*

Beke Sándor: Erdély kapujában.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2017.

<http://mek.oszk.hu/17700/17799>

*

Beke Sándor: Virágok Isten kertjében.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2017.

<http://mek.oszk.hu/17700/17798>

*

Erdélyi irodalom I.

az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009–2010-es évfolyamaiban.

Erdélyi Toll — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2018.

<http://mek.oszk.hu/17800/17831>

*

Anyanyelvápolás, sajtó- és irodalomtörténet, irodalom, kritika, hit és néprajz

az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009–2010-es évfolyamának tudományos-népszerűsítő antológiája.

Erdélyi Toll — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2018.

<http://mek.oszk.hu/17800/17830>

*

Erdélyi gyermekirodalom I.

az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009–2010-es évfolyamaiban.

Erdélyi Toll — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2018.

<http://mek.oszk.hu/17800/17823>